

การจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมเวียงกุมกามจังหวัดเชียงใหม่

โดย

นายณัฐพงษ์ สายพวงแก้ว

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ข ระดับปริญญาามหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมเวียงกุมกามจังหวัดเชียงใหม่

โดย
นายณัฐพงษ์ สายพวงแก้ว

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผนก ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

MANAGEMENT OF TOURISM ART HISTORY “WING KUM KAM” CHIANG MAI

A Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for Master of Arts (ART HISTORY)

Department of Art History

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2018

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	การจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมเวียงกุมกามจังหวัดเชียงใหม่
โดย	ณัฐพงษ์ สายพวงแก้ว
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์ศิลปะ แผนก ๖ ระดับปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

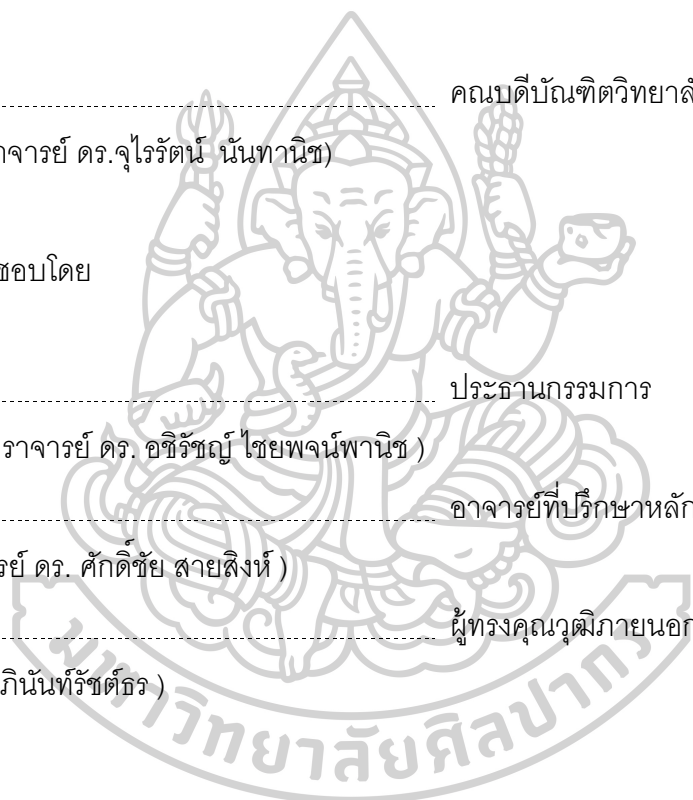
..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 (รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
 (ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
 (ดร. สิโรตม์ ภินันท์รัชต์ธร)

57107309 : ประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ข ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

คำสำคัญ : การจัดการ/การท่องเที่ยว/ศิลปกรรม

นาย ณัฐพงษ์ สายพวงแก้ว: การจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมเวียงกุมกามจังหวัด
เชียงใหม่ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

หลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในเวียงกุมกามนั้นมีมากมายทั้ง
โบราณสถานและโบราณวัตถุ เวียงกุมกาม นั้นพบหลักฐานมาแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 1913 และ
จนกระทั่งเมื่อประมาณต้นปี พ.ศ. 2527 ได้มีการขุดพบพระพิมพ์ดินเผาเป็นจำนวนมากในบริเวณ
สนามหญ้าหน้าโรงเรียนช่างคำ กลางเวียงกุมกามทางกรมศิลปากรจึงเข้าไปสำรวจโบราณสถาน
ในเขตของเวียงกุมกามทั้งหมด และเริ่มทยอยขุดแต่งบูรณะโบราณสถานมาโดยลำดับจนกระทั่ง
ปัจจุบันโดยกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ภายในเขตกำแพงเวียง
กุมกาม 25 แห่ง และนอกกำแพง 5 แห่ง รวมเป็น 30 แห่ง จากการที่ได้ศึกษางานวิจัยนี้จึงได้
แนวทางเพื่อนำมาพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมในเวียงกุมกามซึ่งอาจจะมี
ความสำคัญและเป็นแบบแผนในการนำมาใช้งานได้จริงในอนาคตเนื่องจากงานวิจัยนี้ไม่ได้เพียง
แค่ใช้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเพียงด้านเดียวแต่ใช้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเพื่อเป็น
การบูรณาการในการจัดการด้านโบราณสถานกับการท่องเที่ยวซึ่งเป็นอุตสาหกรรมหลักนี้สามารถ
นำเงินตราต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทย ประเทศไทยเป็นประเทศที่รวยทางด้านวัฒนธรรมที่
สามารถเผยแพร่ต่อสายตาชาวโลกได้ และเวียงกุมกามนั้นมีศักยภาพที่จะนำเสนอให้เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาได้

โดยงานวิจัยนี้ได้ศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุและการจัดการการ
ท่องเที่ยวเพื่อที่จะนำแนวทางมาพัฒนาให้เกิดแนวความคิดใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว
ภายในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นจังหวัดที่อุตสาหกรรมหลักคือการท่องเที่ยวและมีศิลปกรรมที่
สวยงามมากมาย เวียงกุมกามนั้นมีชุดค้นข้อมูลต่างๆมากมายรวมทั้งข้อมูลทางด้าน
ประวัติศาสตร์ศิลปะทางผู้วิจัยต้องการนำความรู้ด้านนี้เข้ามาพัฒนาศักยภาพทางด้านการ
ท่องเที่ยวที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของเวียงกุมกามให้พัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีระเบียบแบบแผนที่
สามารถปฏิบัติได้จริงเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนี้ให้ยั่งยืนและสามารถที่จะอยู่คู่กับชุมชนได้ เพื่อ
สนองและให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเมืองที่มีผลต่อการอนุรักษ์โบราณสถานต่อไป

57107309 : Major (ART HISTORY)

Keyword : MANAGEMENT/TOURISM/ART

MR. NATTAPONG SAIPOUNGKAEW : MANAGEMENT OF TOURISM ART HISTORY “WING KUM KAM” CHIANG MAI THESIS ADVISOR : PROFESSOR SAKCHAI SAISINGHA, Ph.D.

Archeological evidence discovered in Wiang Kum Kam has many historical sites and ancient artifacts. Wiang Kum Kam has found since 1913 and until about the beginning of 1984 has been excavated. A large number in the grass field in front of the elephant school In the middle of Wiang Kum Kam, the Fine Arts Department of Thailand went to explore all the historic sites in Wiang Kum Kam district. And began gradually digging up the restoration of the ancient sites until the present, by the Department of Fine Arts announced to register as a national historic site Within the area of the Wiang Kum Kam wall, 25 places and 5 walls

As a result of this study, the guidelines for the development of artistic tourism management in Wiang Kum Kam, which may be important and a pattern for use in the future, are not possible. Only use knowledge of art history in one way, but use management knowledge to integrate in the management of historic sites and tourism. Which is a major industry can bring beneficial to the country. Thailand is a rich culture that can be spread to the world. And Wiang Kum Kam has the potential to be tourist attractions and attract tourists.

This research has studied in area. Antiques and tourism management to bring the guidelines to develop new ideas are beneficial to tourism in Chiang Mai, which is the province of tourism industry and has many beautiful arts. Wiang Kum Kam has excavated many information including information on art history. The researcher wants to bring this knowledge to develop the potential of tourism that is an important element of Wiang Kum Kam for sustainable development. With a map can be practically practiced in order to develop tourist attraction and sustainable to the community.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถอย่างยิ่งของ ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์มาโดยตลอด พร้อมทั้งความเมตตา ความเอาใจใส่ ที่ท่านมอบให้กับผู้วิจัยเสมอมา รวมทั้งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อชิรัชฎ์ ไชยพจน์พานิช และ ดร. สิโรตม์ ภินันท์รัชต์ธร สำหรับการให้คำแนะนำ ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่องานสารนิพนธ์ และขอขอบพระคุณ คณาจารย์ประจำภาคประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา และเจ้าหน้าที่ประจำคณะโบราณคดีที่อำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาที่ได้ศึกษาที่คณะนี้

ขอขอบพระคุณชาวชุมชนท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง กรมศิลปากรที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่ เทศบาลท่าวังตาล อำเภอสารภี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ให้ความช่วยเหลือ อันอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล รวมทั้งแหล่งข้อมูลทั้งจากสื่อสิ่งพิมพ์ เอกสาร และ เว็บไซต์ต่างๆ ที่ได้อนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยในครั้งนี้ด้วยดีมาตลอด ทำให้สารนิพนธ์สำเร็จได้ด้วยดี

ท้ายที่สุดผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้มีพระคุณบิดา มารดา เพื่อนร่วมรุ่นสาขาวิชา ประวัติศาสตร์ศิลปะ ปีการศึกษา 2557 ที่เป็นกำลังใจและคอยให้ความช่วยเหลือในสารนิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ณัฐพงษ์ สายพวงแก้ว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญรูปภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	3
1.4 ขอบเขตการศึกษา	4
1.5 ขั้นตอนการศึกษา	6
1.6 วิธีการศึกษา.....	6
1.7 บรรณานุกรมคัดสรร.....	7
บทที่ 2 ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเวียงกุมกาม	10
2.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเวียงกุมกาม.....	10
2.1.1 เวียงกุมกามในสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ. 1839-2101).....	12
2.1.2 เวียงกุมกามล่มสลายเนื่องจากน้ำท่วมครั้งใหญ่ในสมัยพม่าปกครอง (พ.ศ. 2101-2317)	12
2.1.3 เวียงกุมกามกับการเป็นชุมชนอีกครั้งหนึ่ง สมัยรัชกาลที่ 5	13
2.1.4 เวียงกุมกามในปัจจุบัน	17

2.2 ประวัติศาสตร์ศิลปกรรมเวียงกุมกาม.....	19
2.3 รูปแบบของงานศิลปกรรมในเวียงกุมกาม	21
2.3.1 รูปแบบและแผนผังวัดในเวียงกุมกาม	22
2.3.2 วิหารในเขตโบราณสถานเวียงกุมกาม.....	25
บทที่ 3 การจัดการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม	53
3.1 การจัดการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมในเวียงกุมกาม	53
3.1.1 โบราณสถานภายในเวียงกุมกาม.....	54
3.1.2 รูปแบบการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม.....	68
3.1.3 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในเวียงกุมกาม.....	68
3.2 สถานการณ์การท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกามในปัจจุบัน	69
3.3 การวิเคราะห์การท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม	78
3.4 การจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม	83
3.5 สรุปผลการจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม.....	86
บทที่ 4 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	91
4.1 สรุปแนวทางการวิจัยเพื่อนำมาพัฒนาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมเวียงกุมกาม.	91
4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อจัดทำแผนในการจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมเวียงกุมกาม.....	92
4.3 ข้อเสนอการจัดการข้อมูลความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่สามารถนำมาพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น	92
4.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป	93
รายการอ้างอิง.....	94
ประวัติผู้เขียน.....	97

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 3 : ตารางแสดงความสำคัญทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม	54
ตารางที่ 1 : แสดงลำดับเหตุการณ์สำคัญในการจัดการการท่องเที่ยว ทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม	76
ตารางที่ 2 : การจัดการท่องเที่ยวภายในเวียงกุมกามโดยกลุ่มชุมชน	81

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 : แผนที่แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษาเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่	5
ภาพที่ 2 : แผนที่แสดงลักษณะที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศเวียงกุมกาม	11
ภาพที่ 3 : สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปี พ.ศ. 2520	16
ภาพที่ 4 : สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบัน	18
ภาพที่ 5 : โบราณสถานในเวียงกุมกาม วัดช้างค้ำ	20
ภาพที่ 6 : โบราณสถานในเวียงกุมกาม วัดอู่ช้าง	20
ภาพที่ 7 : แผนผังแสดงตำแหน่งวัดและโบราณสถานในเวียงกุมกาม	22
ภาพที่ 8 : รูปแบบและแผนผังวัดในเวียงกุมกาม	24
ภาพที่ 9 : รูปแบบและแผนผังวัดในเวียงกุมกาม	24
ภาพที่ 10 : รูปแบบผังวิหารวัดภายในบริเวณเวียงกุมกาม	26
ภาพที่ 11 : เจดีย์ทรงปราสาท วัดเจดีย์เหลี่ยม เวียงกุมกามเชียงใหม่	28
ภาพที่ 12 : วัดม่อนคำสิงห์ จังหวัดลำปาง	30
ภาพที่ 13 : วัดช้างขาวน้อยใต้เฉียง จังหวัดลำพูน	31
ภาพที่ 14 : รูปทรงลวดลายที่ปรากฏบนจระนำขุ้มของเจดีย์เหลี่ยม	32
ภาพที่ 15 : สิ่งประจําชุมชนบนฐานเจดีย์เหลี่ยม	33
ภาพที่ 16 : ส่วนยอดของเจดีย์เหลี่ยม	34
ภาพที่ 17 : รูปแบบใบอะแคนดัสที่ประดับจระนำขุ้ม วัดเจดีย์เหลี่ยม	36
ภาพที่ 18 : รูปแบบขุ้มเคลือบแบบพม่าที่ประดับจระนำขุ้ม วัดเจดีย์เหลี่ยม	37
ภาพที่ 19 : จระนำขุ้มเจดีย์เหลี่ยม	38
ภาพที่ 20 : รูปทรงเจดีย์ทรงระฆัง วัดอู่ก้าง ในเวียงกุมกาม	40
ภาพที่ 21 : รูปทรงเจดีย์ทรงระฆัง วัดปู่เปี้ย ในเวียงกุมกาม	41

ภาพที่ 22 :	ลวดลายปูนปั้นวัดปู่เปี้ย เวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่	43
ภาพที่ 23 :	จระนำขุ่มเจดีย์วัดปู่เปี้ย เวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่	44
ภาพที่ 24 :	ลวดลายปูนปั้นวัดปู่เปี้ย เวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่	46
ภาพที่ 25 :	วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่	48
ภาพที่ 26 :	วัดบันสาทร จังหวัดเชียงใหม่	49
ภาพที่ 27 :	ลวดลายขุ่มโข่งประตู วัดพระธาตุลำปางหลวง	50
ภาพที่ 28 :	ลวดลายขุ่มประตูโข่ง วัดเจ็ดยอด	51
ภาพที่ 29 :	แผนที่สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบัน	53
ภาพที่ 30 :	โบราณสถานวัดช้างค้ำกานโถม เวียงกุมกาม	58
ภาพที่ 31 :	เจดีย์ภายในวัดช้างค้ำกานโถม เวียงกุมกาม	58
ภาพที่ 32 :	รูปภาพวัดอีค่าง(วัดอีกำ) เวียงกุมกาม	60
ภาพที่ 33 :	รูปภาพวัดปู่เปี้ย เวียงกุมกาม	62
ภาพที่ 34 :	รูปภาพวัดธาตุขาว เวียงกุมกาม	64
ภาพที่ 35 :	วัดกู่ป่าด้อม เวียงกุมกาม	66
ภาพที่ 36 :	วัดกู่ป่าด้อม เวียงกุมกาม	66
ภาพที่ 37 :	รถรางนำชมสถานที่ท่องเที่ยวในเวียงกุมกาม	75
ภาพที่ 38 :	อาคารศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์เวียงกุมกาม	75
ภาพที่ 39 :	อาคารศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์เวียงกุมกาม	79
ภาพที่ 40 :	รถม้านำชมโบราณสถานในเวียงกุมกาม	82
ภาพที่ 41 :	แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในเวียงกุมกาม	87

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เวียงกุมกามครั้งหนึ่งเคยเป็นราชธานีโบราณของล้านนามาก่อนที่จะมีการสร้างเมืองเชียงใหม่เวียงกุมกามยังเป็นแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1839 เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาและเข้าสู่สมัยล้านนา เมืองโบราณนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ริมฝั่งด้านตะวันออกของแม่น้ำปิง เวียงกุมกามนี้มีชื่อปรากฏอยู่ในตำนานที่สำคัญของล้านนา เช่น ตำนานมูลศาสนา ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ โดยกล่าวว่าเมื่อพญามังรายกษัตริย์จากลุ่มน้ำกกสามารถยึดเมืองหริภุญไชยได้แล้วนั้นทรงประทับอยู่ที่นั่นเพียง 2 ปี จากนั้นพระองค์ทรงโปรดให้สร้างเวียงกุมกามทิศเหนือของเมืองหริภุญไชยประมาณปี พ.ศ. 1829¹ จากนั้นมาเวียงกุมกามได้เป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองด้านการค้าที่สำคัญต่อมาพญามังรายทรงมีแนวความคิดที่จะสร้างเมืองที่ใหญ่กว่าเวียงกุมกาม คือ เมืองเชียงใหม่

ในปี พ.ศ. 2527 สำนักศิลปากรที่ 4 ได้เริ่มเข้ามาขุดแต่งวิหารกานโถมในและทำขุดค้นแต่งบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานต่างๆ อย่างต่อเนื่องมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในช่วงเวลาขุดค้นและบูรณปฏิสังขรณ์นั้นเรื่องราวของเวียงกุมกามในแง่มุมต่างๆ ได้ถูกเผยแพร่ขึ้นจากการขุดค้นของ กรมศิลปากร ซึ่งได้ให้ข้อมูลในเชิงลึกจากการขุดค้นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญหลายแห่ง ช่วงแรกตั้งแต่ พ.ศ. 2527 - 2532 ร่องรอยของโบราณสถานที่อยู่ใต้ดินก็เริ่มปรากฏขึ้นให้เห็นชัดเจนมากขึ้น ในปีงบประมาณปี พ.ศ. 2544รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจให้กับสำนักศิลปากรที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่ ในโครงการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกามจำนวน 39.4 ล้านบาท งบประมาณดังกล่าว ส่วนหนึ่งได้ใช้ในการขุดแต่งทางโบราณคดีเพิ่มเติมอีก 3 - 4 แห่ง พบวัดแห่งใหม่เพิ่มขึ้นและทำให้เกิดการตื่นตัวในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนขึ้นโดยการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชนในท้องถิ่น ในปี

¹ สุพล ดำริห์กุล, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีล้านนา(แผ่นดินล้านนา), (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2539), 28

พ.ศ. 2546 ได้มีการผลักดันให้พื้นที่เวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของเมืองเชียงใหม่มีการ
เร่งพัฒนาและสร้างอาคารในพื้นที่เพื่อหวังผลจากการท่องเที่ยว² จากนั้นใน พ.ศ. 2547 ได้พบ
โบราณสถานขนาดใหญ่อีกจำนวนมากและพบหลักฐานต่างๆเพิ่มขึ้น ดังนั้นพื้นที่ประวัติศาสตร์
แห่งนี้จึงได้รับความสนใจจากนักวิชาการที่จะเข้ามาศึกษาอีกครั้ง ในขณะที่เดียวกันการทำลาย
โบราณสถานและสภาพแวดล้อมเวียงกุมกามยังคงอยู่อย่างต่อเนื่อง ทั้งจากการใช้ทำประโยชน์
ของเอกชนที่กรรมสิทธิ์ที่ดินอย่างถูกต้องการขยายตัวของชุมชนตลอดจนส่วนของภาครัฐ

นับตั้งแต่การบริหารจัดการของชุมชนในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามได้ดำเนินการมา
ตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 โดยองค์การบริหารส่วนตำบลได้ดำเนินการให้ชุมชนใช้ประโยชน์จากโบราณ
สถานที่กระจัดกระจายในพื้นที่เมืองเก่าในเชิงการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันกรมศิลปากรได้ประกาศ
ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ภายในเขตกำแพงเวียงกุมกาม 25 แห่ง และนอกกำแพง 5
แห่ง รวม 29 แห่งในเขตพื้นที่เวียงกุมกามในปัจจุบันนี้ได้มีการบริหารจัดการจากหลายหน่วยงาน
และหลายภาคส่วนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่ในปัจจุบันนี้การจัดการท่องเที่ยวในเวียงกุม
กามนี้จัดได้ว่ายังไม่ประสบความสำเร็จดังตามวัตถุประสงค์และไม่มีการพัฒนาต่อเนื่องทำให้เป็น
แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งปล่อยร้าง จึงเป็นที่มาของการศึกษาครั้งนี้ โดยคำถามงานวิจัยนี้จะเน้น
ด้านกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวอนุรักษ์ศิลปกรรมของเวียงกุมกาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ
โดยมีประเด็นที่ต้องการค้นคว้าดังนี้

กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมในเวียงกุมกามเป็นอย่างไร แนวทางการ
อนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในเวียงกุมกามเป็นอย่างไร การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ
จะช่วยในการศึกษาและกำหนดช่วงยุคสมัยเพื่อนำชมโบราณสถานในเวียงกุมกามได้มากขึ้น
เพียงใดเพื่อให้ง่ายต่อการจัดทำแผนทางการท่องเที่ยวในเวียงกุมกาม โดยงานวิจัยนี้อาจเป็นส่วน
หนึ่งที่จะนำเสนอข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อนำเสนอคุณค่าของโบราณสถานที่สำคัญ
ของเวียงกุมกามเพื่อที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและการท่องเที่ยวต่อไป โดยการศึกษารายละเอียด
ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อที่จะสามารถให้ข้อมูลและเห็นถึงความสำคัญของโบราณสถาน
ในเวียงกุมกามและสามารถจัดแบ่งช่วงยุคสมัยของวัดที่สำคัญและโบราณสถานที่สำคัญในเวียง

² การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและจังหวัดเชียงใหม่, “งานเทศกาลเปิดประตูสู่วีญกุมกามนครได้พิภพเดือนกุมภาพันธ์ถึง
เมษายน พ.ศ. 2546”.

กุมกามซึ่งเป็นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อกำหนดเส้นทางการที่เกี่ยวที่สำคัญได้รวมทั้งสามารถที่จะอนุรักษ์โบราณสถานในเขตชุมชนโดยข้อมูลจากงานวิจัยนี้ โดยงานวิจัยนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำเสนอข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อนำเสนอคุณค่าของโบราณสถานที่สำคัญของเวียงกุมกามเพื่อที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและการท่องเที่ยวต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาผลของการจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมในเวียงกุมกาม โดยภาครัฐและชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นแผนการจัดการท่องเที่ยวในเวียงกุมกามต่อไป
2. เสนอแนะกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมในเขตพื้นที่เวียงกุมกาม โดยใช้ฐานความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

การจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่ โดยสารนิพนธ์นี้ได้ศึกษางานวิจัยใกล้เคียง บทความ วรรณกรรม และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเวียงกุมกาม โดยในปัจจุบันนี้การจัดการท่องเที่ยวในเวียงกุมกามนี้จัดได้ว่ายังไม่ประสบความสำเร็จดังตามวัตถุประสงค์และไม่มีการพัฒนาต่อเนื่องทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งปล่อยร้าง โดยในปัจจุบันนี้การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ได้มีการเติบโตอย่างรวดเร็วและส่งผลต่อการคงอยู่ของโบราณสถาน โบราณวัตถุ วัตถุอารามที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมนี้เพื่อให้คงอยู่ และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ทั้งอยู่ช่วงส่งเสริมให้เป็นภูมิความรู้ในด้าน ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ โบราณคดี สถาปัตยกรรม และการผังเมืองต่อไป

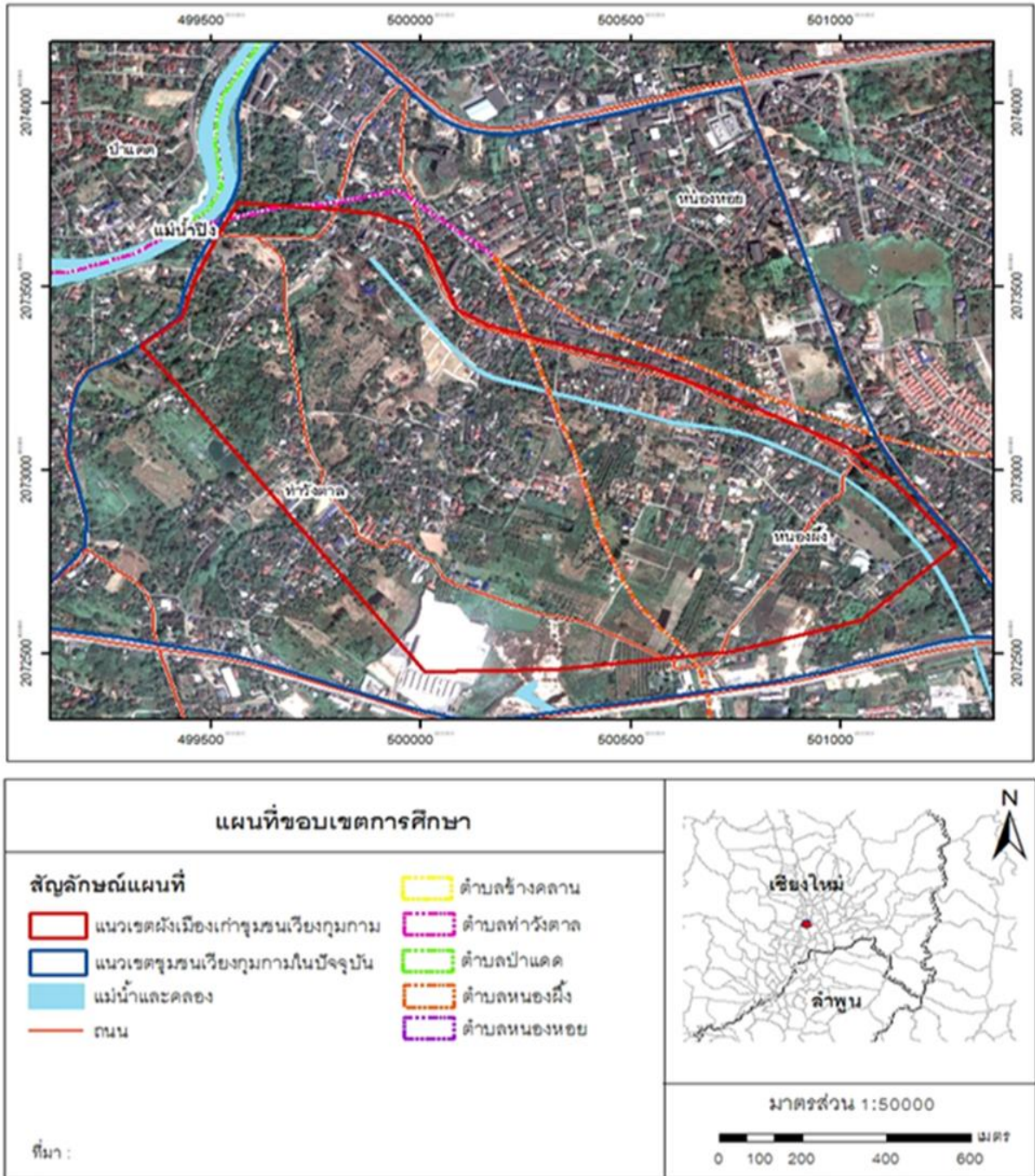
โดยงานวิจัยชิ้นนี้จะได้จัดทำแผนการท่องเที่ยวโดยเรียงลำดับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของโบราณสถานการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะจะช่วยให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเป็นการส่งเสริมให้เห็นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเวียงกุมกามจังหวัดเชียงใหม่เพื่อที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์โดยได้การจัดทำแผนการ

ท่องเที่ยวนี้จะเน้นความสำคัญทางประวัติศาสตร์ศิลปะของเวียงกุมกาม เพื่อจัดทำแผนการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมและเป็นการส่งเสริมให้เห็นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่

1.4 ขอบเขตการศึกษา

พื้นที่ศึกษา ได้แก่ พื้นที่ชุมชนในเขตเมืองเก่าเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ตั้งเวียงกุมกาม อยู่ในท้องที่ หมู่ 11 ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 5 กิโลเมตร โดยเวียงกุมกามมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีความยาวประมาณ 850 เมตร ไปตามแนวทิศตะวันออกเฉียงใต้สู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและกว้างประมาณ 600 เมตร ตัวเมืองยาวไปตามลำน้ำปิง สายเดิมที่เคยไหลไปทางด้านทิศตะวันออกของเมือง ปัจจุบันเวียงกุมกามอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ ประมาณ ก.ม. 3 – 4 ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ด้านขวามือ ในเขตตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภีและอยู่ใกล้ฝั่งด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำปิง

ภาพที่ 1 : แผนที่แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษาเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : ดัดแปลงมาจาก กรมแผนที่ทหาร

1.5 ขั้นตอนการศึกษา

ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องได้แก่ ทฤษฎีการบริหารจัดการ ทฤษฎีการจัดการและการอนุรักษ์เมืองเก่า ประวัติศาสตร์ศิลปะของเวียงกุมกามรวมถึงศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวในเวียงกุมกาม เพื่อวิเคราะห์แผนและเส้นทางในการจัดการการท่องเที่ยวภายในเวียงกุมกามและสามารถที่จะอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์ประเมินผลการศึกษาเพื่อเป็นการเสนอแนะแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกามที่เหมาะสม โดยใช้เอกสารประกอบการและวิเคราะห์ทั้งในเชิงประจักษ์และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1.6 วิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเมืองโบราณเวียงกุมกาม เพื่อวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกามในปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมในเวียงกุมกาม เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ ศึกษา ค้นคว้าข้อมูลทางโบราณคดีทางภาคเหนือและการมีส่วนร่วมของชุมชนกับภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. การจัดทำดัชนีชี้วัดและเก็บรวบรวมข้อมูล การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยการรวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ

ด้านข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารข้อมูล และภาคสนาม เพื่อให้ทราบถึง รูปแบบโครงสร้างการบริหารจัดการจากหน่วยงานต่างๆ

ด้านข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลที่ได้มีการเก็บและรวบรวมไว้ แล้วจากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลเอกสาร และงานวิจัยต่างๆ

2. วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกามในชุมชนและภาครัฐ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกามและมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้วิธีการประเมินในเชิงประจักษ์และคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อเป็น

ตัวชี้วัดในการวิเคราะห์รายละเอียดและข้อมูลทั้งหมดเพื่อนำไปสู่การสรุปผลการศึกษาเพื่อให้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์

3. สรุปผลการศึกษา และการวิเคราะห์ประเมินผลการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกามอย่างเหมาะสม

4. เสนอแนะแนวทางและวิธีการจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม และการอนุรักษ์ด้านโบราณคดีเพื่อให้มีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคตได้

1.7 บรรณานุกรมคัดสรร

สร้อยศรี อ่องสกุล³ ทำการศึกษาเรื่อง ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่ – ลำพูน (Ancient Communities in the Chiang Mai – Lamphun Basin) ก่อนกำเนิดเวียงกุมกามบริเวณวัดกานโถมหรือวัดช้างค้ำ ในเวียงกุมกามเป็นชุมชนโบราณสมัยทวารวดีหรือสมัยลพบุรีที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 ชุมชนดังกล่าวมีฐานะมีฐานะเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ขึ้นตรงต่อการปกครองของเมืองทวารวดีหรือสมัยลพบุรี เพราะพบร่องรอยวัฒนธรรมทวารวดีหรือสมัยลพบุรี เวียงกุมกามสร้างขึ้นในสมัยพญามังรายทรงประสงค์จะสร้างราชธานีแห่งใหม่แทนที่เวียงทวารวดีสถานที่สร้างเวียงกุมกามมีความเหมาะสมกับการขยายตัวของสังคมเมืองขณะนั้นเพราะมีทำเลที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ เวียงกุมกามถูกสร้างขึ้นท่ามกลางสภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมทวารวดีหรือสมัยลพบุรี จากการศึกษาพบว่าผังเวียงกุมกามเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปแบบดังกล่าวได้รับแนวคิดการสร้างเวียงตามแบบทวารวดีหรือสมัยลพบุรี

สุรพล ดำริห์กุล⁴ ทำการรวบรวมบทความทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม และวัฒนธรรมล้านนาและได้พบร่องรอยของเวียงกุมกามปรากฏอยู่ในเขตพื้นที่ตำบล ท่าวังตาด อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 5 กิโลเมตรเศษ ลักษณะที่ตั้งและรูปแบบของเวียงกุมกามนั้น จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศและจากการสำรวจ

³ สร้อยศรี อ่องสกุล, ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่ – ลำพูน (Ancient Communities in the Chiang Mai – Lamphun Basin), พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์วิฑูรย์อินดิไฮส์ จำกัด , 2543), 8.

⁴ สุรพล ดำริห์กุล, แผ่นดินล้านนา (รวบรวมบทความทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม และวัฒนธรรมของล้านนา), พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ , 2555), 12.

ร่องรอยของคูน้ำคันดินที่เป็นกำแพงเวียงโบราณที่เหลืออยู่พบว่า เวียงกุมกามมีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีความยาว 850 เมตร ไปตามแนวทิศตะวันออกเฉียงใต้สู่ตะวันออกเฉียงเหนือ และกว้าง 600 เมตร ตัวเมืองยาวตามลำน้ำปิงสายเดิมที่เคยไหลในทางด้านทิศตะวันออกของเมือง เวียงกุมกามจะตั้งอยู่บนฝั่งทิศตะวันตกหรือฝั่งเดียวกับตัวเมืองเชียงใหม่ แต่เนื่องจากกระแสของแม่น้ำปิงเปลี่ยนทิศทาง จึงทำให้เวียงกุมกามเปลี่ยนมาตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกดังที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงกระแสน้ำดังกล่าวคาดว่าน่าจะอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 23 การเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นได้ทำให้เกิดน้ำท่วมเวียงกุมกามครั้งใหญ่จนเวียงกุมกามล่มสลาย

ศักดิ์ชัย สายสิงห์⁵ ทำการศึกษาเรื่องศิลปะล้านนา โดยยุคเริ่มต้นแห่งอาณาจักรล้านนานั้นอยู่บนพื้นฐานของอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรือง ก่อนหน้างานสถาปัตยกรรมในช่วงระยะเวลาที่มีแรงบันดาลใจมาจาก 2 แห่งวัฒนธรรมที่สำคัญ ศิลปะหริหุญชัย และศิลปะพุกามจากประเทศพม่า หลักฐานทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดศิลปะหริหุญชัย ได้แก่เจดีย์เหลี่ยมหรือกู่คำ วัดกู่คำ เวียงกุมกามจังหวัดเชียงใหม่ โดยวัดนี้ได้ปรากฏในตำนานกล่าวว่าพญามังรายโปรดให้สร้างขึ้นภายหลังการสร้างเวียงกุมกามในราวปี พ.ศ. 1847 จากรูปทรงต้นแบบมาจากเจดีย์วัดกู่กุด วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน

ทวีศักดิ์ เกียรติวิระศักดิ์⁶ ทำการศึกษาเรื่องผังเมืองโบราณล้านนาเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผังเมืองโบราณล้านนาเวียงกุมกามเป็นการศึกษาองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม โดยการศึกษาผังเมืองโบราณเวียงกุมกามนี้ได้มีความสำคัญเป็นรอยต่อเชื่อมของพัฒนาการผังเมืองช่วงระหว่างเมืองหริหุญชัยกับเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันเป็นเมืองโบราณที่เต็มไปด้วยซากโบราณสถานจำนวนมากที่ได้มีการขุดแต่งบูรณะตั้งแต่ พ.ศ. 2528 มาจนถึงปัจจุบัน แต่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเวียงกุมกามยังมีเนื้อหาไม่ครอบคลุมและมีความไม่ชัดเจนบางเรื่อง

⁵ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะล้านนา, (กรุงเทพฯ : มติชน , 2556), 15.

⁶ ทวีศักดิ์ เกียรติวิระศักดิ์, "การศึกษาผังเมืองโบราณล้านนา : เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่" (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปกร, 2548), จ.

ปีนรัชฎ์ กาญจนนัษฐิติ⁷ ได้กล่าวถึงสถาปัตยกรรมและชุมชนประวัติศาสตร์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า และเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาสร้างประโยชน์เพื่อสังคมปัจจุบันได้ การดำเนินการอนุรักษ์และการจัดการสถาปัตยกรรมและชุมชน เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบหลักที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ภายในพื้นที่สำคัญทางวัฒนธรรมอันประกอบไปด้วย ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ชุมชนธุรกิจท่องเที่ยวจะพบว่าการวางแผนการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวประกอบขึ้นด้วยหลากหลายหน่วยงานและหลากหลายความต้องการ ICOMOS THAILAND⁸ ยังได้ให้ความหมายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม หมายถึงการจัดการทรัพย์สินสมบัติทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากรุ่นก่อน อันเป็นประจักษ์พยานของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เป็นผลผลิตที่ได้จากการประดิษฐ์ คิดค้น คัดเลือก ปรับปรุง สร้างสรรค์ของบรรพชนที่ยึดถือ เรียนรู้ สืบทอดและปฏิบัติกันมาจนถึงในวิถีชีวิตร่วมสมัยที่สาธารณชนเข้าถึงและรับรู้ได้ รวมทั้งดูแลรักษาจัดการเพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอด

DANIDA⁹ ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมหมายถึง การจัดการพื้นที่หรือสิ่งแวดล้อมที่สะท้อนถึงโฉมหน้าทางประวัติศาสตร์ ที่สำคัญของมนุษยชาติซึ่งสัมพันธ์กับองค์ความรู้และค่านิยมร่วมกันของสังคม บอกเล่าเรื่องราวที่มนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ กิจกรรมของผู้คน และขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาเพื่อให้คงอยู่ต่อไป

⁷ ปีนรัชฎ์ กาญจนนัษฐิติ, การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), 20.

⁸ ICOMOS THAILAND คือ คณะกรรมการโบราณสถานแห่งชาติว่าด้วยสภาโบราณสถานระหว่างประเทศ.

⁹ DANIDA (Danish Development Assistance) คือโครงการว่าด้วยความช่วยเหลือและพัฒนาระหว่างประเทศเดนมาร์ก

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเวียงกุมกาม

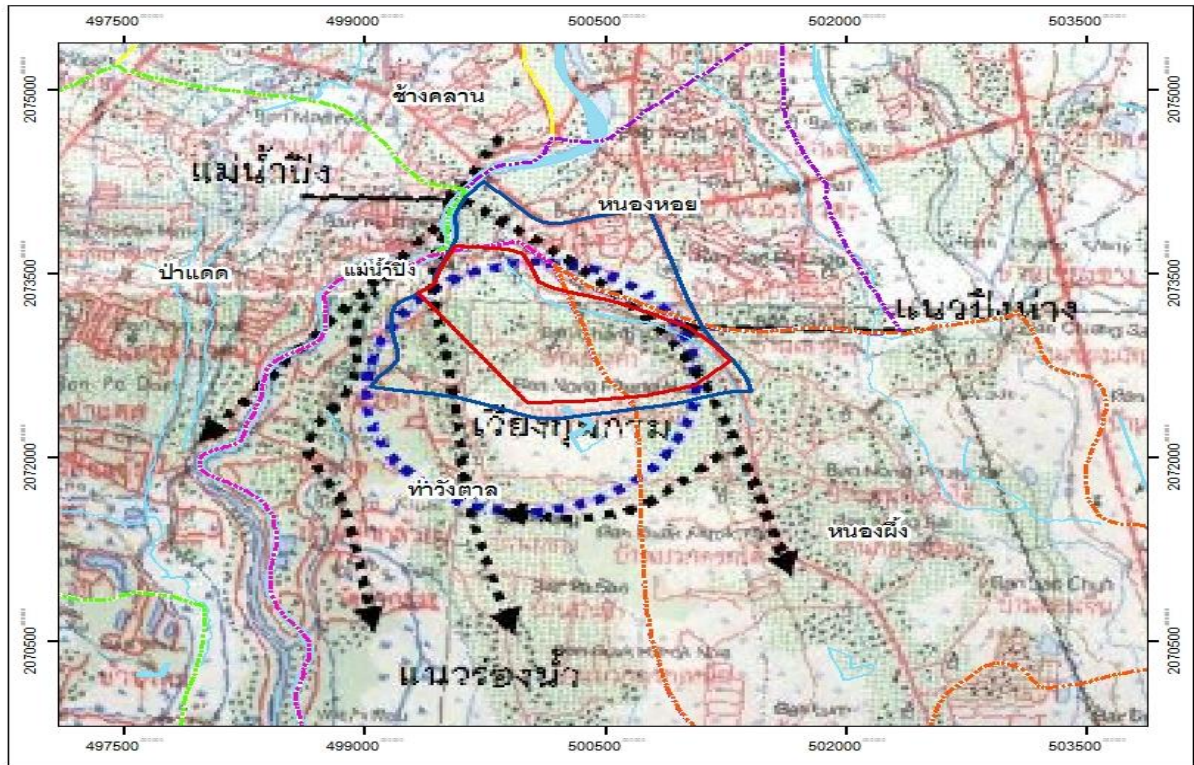
2.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเวียงกุมกาม

เวียงกุมกามนั้นมีปรากฏในเอกสารตำนานหลายฉบับโดยกล่าวว่า พญามังรายได้โปรดให้สร้างขึ้นในภายหลังจากที่ยกกองทัพจากแคว้นโยนกซึ่งอยู่ในแคว้นที่ราบเชิงทรายมายึดครองเมืองหริภุญไชยได้ในพ.ศ. 1824 ต่อมาทรงมอบเมืองหริภุญไชยให้อ้ายฟ้าปกครองแทนพระองค์ จากนั้นพญามังรายเสด็จไปสร้างเมือง ณ ทิศเบื้องตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองหริภุญไชยประทับอยู่ได้ 3 ปีเห็นเป็นลุ่มที่ลำบากจึงมาย้ายมาสร้างเมืองใหม่เมื่อ พ.ศ. 1829¹⁰ มีชื่อเรียกว่าเวียงกุมกามโดยโปรดให้ขุดคูเวียงทั้งสี่ด้านไขแม่น้ำปิงให้ขังไว้ในคูเวียงและตั้งลำเวียงกรอบทุกเบื้อง ซึ่งตรงกับแผนผังของเวียงกุมกามเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวในแนวตะวันออกเฉียงใต้ถึงตะวันตกเฉียงเหนือ ก่อนการสร้างเวียงกุมกามนั้นในบริเวณวัดการโถมยังคงมีชุมชนที่มีฐานะเป็นหมู่บ้านขึ้นกับการปกครองของเมืองหริภุญไชยมาก่อน พญามังรายก็ยกพลย้ายไปตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่เวียงกุมกาม แม่น้ำระมิง พญามังรายประทับอยู่จนถึง พ.ศ. 1835 โดยได้พบชัยภูมิที่เหมาะสมที่จะสร้างเมืองแห่งใหม่ในบริเวณเชิงดอยสุเทพ ต่อมาจึงทรงสร้างเมืองใหม่เสร็จและย้ายไปประทับที่เมืองเชียงใน พ.ศ. 1839 นั่นเอง

ในปัจจุบันร่องรอยของเวียงกุมกามนั้นปรากฏอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยระยะห่างจากเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 5 กิโลเมตร โดยลักษณะที่ตั้งและรูปร่างของเวียงกุมกามนั้นจากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศและจากการสำรวจร่องรอยคูน้ำคันดินที่เป็นกำแพงเวียงโบราณที่เหลืออยู่พบว่า¹¹ เวียงกุมกามมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีความยาวประมาณ 850 เมตร ไปตามแนวทิศตะวันออกเฉียงใต้สู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และกว้างประมาณ 600 เมตร ตัวเมืองยาวตามลำน้ำปิงสายเดิมที่เคยไหลไปทางด้านทิศตะวันออกของเมือง

¹⁰ สวัสดิ์ อ่องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2537), 21.

¹¹ สุรพล ดำริห์กุล, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีล้านนา(แผ่นดินล้านนา), (กรุงเทพฯ, เมืองโบราณ, 2539), 18.

ภาพที่ 2 : แผนที่แสดงลักษณะที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศจังหวัดเชียงใหม่

ที่มา: ดัดแปลงมาจาก กรมแผนที่ทหาร

อย่างไรก็ตามอาณาเขตของเวียงกุมกามนั้นน่าจะยังคงมีปัญหาอยู่โดยเฉพาะแนวของกำแพงเมืองของเวียงกุมกามทางด้านทิศตะวันตกและด้านทิศเหนือเพราะแนวคูและคันดินตั้งแต่หน้าวัดพระเจ้าองค์ดำต่อเนื่องถึงวัดปู่เปี้ยที่เข้าใจว่าเป็นแนวกำแพงและคูเมืองนั้นเดิมเป็นลำเหมืองขนาดเล็กต่อมาได้ขุดลอกขยายขึ้นใหม่จนมีสภาพคล้ายจะเป็นแนวคูของเวียงกุมกาม ดังนั้นในสมัยโบราณเวียงกุมกามจะตั้งอยู่บนฝั่งทิศตะวันตกหรือฝั่งเดียวกับเมืองเชียงใหม่ แต่เนื่องจากกระแส

ของแม่น้ำเปลี่ยนทิศทาง จึงทำให้ปัจจุบันนี้เวียงกุมกามเปลี่ยนมาตั้งอยู่ฝั่งทิศตะวันออก ช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงกระแสน้ำคาดว่าน่าจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งขณะนั้นบ้านเมืองเกิดความวุ่นวายเนื่องด้วยพม่าเข้ามายึดครองและเกิดการแย่งชิงอำนาจกัน การเปลี่ยนแปลงกระแสน้ำครั้งนั้นทำให้เกิดน้ำท่วมเวียงกุมกามครั้งใหญ่จนทำให้ล่มสลาย และวัดวาอารามจมอยู่ใต้ดินทรายจนเป็นเมืองร้างในที่สุด โดยผู้วิจัยได้ทำการแบ่งช่วงเวลาของเวียงกุมกามไว้ดังนี้

2.1.1 เวียงกุมกามในสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ. 1839-2101)

หลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงแล้วเวียงกุมกามก็มีได้สิ้นสลายลงคงเป็นชุมชนสืบต่อมาเวียงกุมกามเป็นชุมชนขนาดใหญ่พอสมควร โดยดูจากซากวัดร้างในเวียงกุมกาม ซึ่งมีจำนวนนับสิบวัดและมีร่องรอยการซ่อมแซมของเดิมซึ่งแสดงถึงความเป็นชุมชนสืบมาอย่างต่อเนื่องจนถึงสิ้นสมัยราชวงศ์มังรายเนื่องจากเวียงกุมกามมีที่ตั้งอยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่จึงอยู่ภายใต้การปกครองโดยตรงของกษัตริย์และมีฐานะเป็นเวียงบริวารกษัตริย์และพระญาติวงศ์เสด็จไปประทับพักผ่อนในเวียงกุมกามจึงมีการทำนุบำรุงเวียงกุมกามให้มีความเจริญควบคู่กับเชียงใหม่ และผลจากการอยู่ใกล้เชียงใหม่ทำให้เวียงกุมกามมีหน้าที่เป็นด่านป้องกันข้าศึกที่จะเข้าตีเมืองเชียงใหม่ กษัตริย์จะควบคุมเวียงกุมกามไว้ในอำนาจไม่ให้เวียงกุมกามเป็นฐานกำลังสำหรับศัตรู

2.1.2 เวียงกุมกามล่มสลายเนื่องจากน้ำท่วมครั้งใหญ่ในสมัยพม่าปกครอง

(พ.ศ. 2101-2317)

น้ำท่วมอย่างรุนแรงเป็นภัยธรรมชาติที่ทำลายเวียงกุมกามให้สลายตัวลงเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เวียงกุมกามเสียหายมากเพราะหลักฐานจากการขุดแต่งวัดร้างในเวียงกุมกามของหน่วยศิลปากรที่ 4 พบซากวัดร้างจมอยู่ใต้ตะกอนที่แม่น้ำพัดพามาระดับพื้นดินเดิมของวัดจึงอยู่ต่ำกว่าพื้นดินในปัจจุบันประมาณ 1.50 - 1.80 เมตร สภาพวัดที่อยู่จมลึกลงไปจากพื้นดินปัจจุบันเป็นอย่างมากเวียงกุมกามจึงได้ชื่อว่า “เมืองใต้ดิน” ความเสียหายที่เกิดขึ้นทำให้ยากที่จะฟื้นฟูเวียงกุมกามให้กลับสู่สภาพเดิมเวียงกุมกามจึงถูกปล่อยให้ร้างไปประกอบกับในช่วงที่น้ำท่วมใหญ่อยู่ในสมัยพม่าปกครองซึ่งมีสภาพบ้านเมืองที่มีความแตกแยกทางการเมืองย่อมไม่มีเวลามาทำนุบำรุง

เวียงกุมกาม และแม้แต่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ก็ไม่บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่เวียงกุมกาม ทิศทางของกระแสน้ำที่ไหลทะลักเข้าเวียงกุมกามมาจากทิศเหนือและทิศตะวันตกเฉียงเหนือ โดยไหลเข้ามาในแนวระหว่างวัดอีด่างและวัดปู่เปี้ยทำให้บริเวณ 2 วัดดังกล่าวถูกตรึงก่อนที่น้ำพัดพามาจมน้ำลึกมากกว่าบริเวณอื่นคาดว่ากำแพงเวียงกุมกามด้านตะวันตกอาจจะจมอยู่บริเวณระหว่างวัดอีด่างและวัดปู่เปี้ยและได้ถูกน้ำทำลายลงในเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ครั้งนี้เพราะสภาพปัจจุบันไม่พบร่องรอยของกำแพงเวียงด้านทิศตะวันตกเลย¹²

สาเหตุจากน้ำท่วมเวียงกุมกามรุนแรงทำให้แม่น้ำปิงเปลี่ยนร่องน้ำจากเดิมแม่น้ำปิงเดิมเคยไหลไปทางทิศตะวันออกของเวียงกุมกามซึ่งเป็นแนวของแม่น้ำปิงในปัจจุบันแม่น้ำปิงจึงไม่ไหลผ่านเวียงกุมกามและเวียงลำพูนซึ่งในอดีตแม่น้ำปิงไหลผ่านเวียงเชียงใหม่เวียงกุมกามและเวียงลำพูนทั้ง 3 เวียง ดังกล่าวจะอยู่ทางด้านตะวันตกของแม่น้ำปิงเช่นเดียวกันการติดต่อสื่อสารกันก็ไม่ต้องข้ามแม่น้ำปิงแต่การเดินทางจากเวียงเชียงใหม่ไปเวียงกุมกามในปัจจุบันจะต้องข้ามแม่น้ำปิง

2.1.3 เวียงกุมกามกับการเป็นชุมชนอีกครั้งหนึ่ง สมัยรัชกาลที่ 5

เวียงกุมกามมีสภาพเป็นชุมชนอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์มีการตั้งชุมชนใหม่ขึ้นและแผ่ขยายไปทั่วทำให้พื้นที่ในเขตเวียงกุมกามถูกจัดจ้องเป็นที่อยู่อาศัยและถือกรรมสิทธิ์โดยราษฎรที่เข้ามาอยู่ในเวียงกุมกามขณะนั้นมีทั้งกลุ่มลัวะกลุ่มมอญและพื้นเมือง ภายใต้ชื่อ “บ้านช้างค้ำ” จากการบอกเล่าของผู้สูงอายุซึ่งเกิดที่เวียงกุมกามได้เล่าถึงการเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยภายในเวียงกุมกามเป็นเวลานานต่อกันมาถึง 3 ชั่วคนแล้วหากเทียบเป็นระยะเวลาตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อเทียบกับระยะเวลาการซ่อมเจดีย์วัดกานโถมเป็นรูปช้างค้ำจะอยู่ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เพราะการซ่อมเจดีย์วัดกานโถมอยู่ในรุ่นเดียวกับการซ่อมเจดีย์วัดคู่อำหรือวัดเจดีย์เหลี่ยมซึ่งถูกเปลี่ยนแปลงเป็นศิลปะแบบพม่าเช่นเดียวกันหลักฐานจากการบอกเล่าจึงสอดคล้องกับหลักฐานทางโบราณคดีแสดงว่าอย่างน้อยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ในเวียงกุมกามมีการย้ายเข้ามาอยู่อาศัยกันแล้วจึงมีการซ่อมแซมวัดกานโถมให้พ้นจากสภาพวัดร้างการ

¹² สวัสดิ์ อ่องสกุล, ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง , 2543), 30.

ซ่อมแซมเจดีย์วัดกานโถมเป็นรูปช้างค้ำทำให้เวลาต่อมาหมู่บ้านเล็กๆ แห่งนี้ได้ชื่อว่า บ้านช้างค้ำ และเรียกวัดช้างค้ำแทนชื่อเดิม คือ วัดกานโถมทั้งนี้เพราะชาวบ้านที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ไม่ทราบประวัติความเป็นมาของวัดกานโถมและเวียงกุมกามเนื่องจากเวียงกุมกามร้างไปหลายร้อยปีแล้ว หมู่บ้านช้างค้ำมีวัดกานโถมหรือวัดช้างค้ำเป็นวัดประจำหมู่บ้านนับเป็นวัดเดียวภายในเวียงกุมกามที่ไม่เป็นวัดร้างส่วนวัดอื่นๆยังถูกทิ้งรกร้างต่อไป ในช่วงประมาณพ.ศ. 2471 มีการขยายการศึกษาเข้าสู่หมู่บ้านช้างค้ำโรงเรียนวัดช้างค้ำเป็นโรงเรียนประชาบาลประจำหมู่บ้านการก่อสร้างโรงเรียนวัดช้างค้ำได้ปรับพื้นที่ซึ่งเดิมเป็นวิหารกานโถมที่มีเนินดินปกคลุมอยู่จึงทำให้ซากโบราณสถานถูกทำลายลงไปอย่างน่าเสียดายต่อมาวิหารกานโถมจึงได้รับการขุดแต่งบูรณะ พ.ศ. 2527 แต่นั้นมาเรื่องราวของเวียงกุมกามจึงถูกแพร่หลาย¹³

สภาพหมู่บ้านช้างค้ำเมื่อประมาณ 30-40 ปี ที่ผ่านมาเป็นหมู่บ้านเล็กๆ สภาพเป็นป่ารกมีบ้านประมาณ 20 หลังคาเรือน แต่ละบ้านสร้างห่างกันผู้คนส่วนใหญ่เป็นญาติกันด้วยเหตุนี้ตระกูลเก่าของบ้านช้างค้ำจะตั้งนามสกุลคล้ายกัน เช่น กาบศรี กาบย่อย กาบทอง กาบขาว และกาบรส ลักษณะการอยู่อาศัยแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันคนในหมู่บ้านรู้จักกันหมดถนนในหมู่บ้านเป็นเพียงทางเท้าที่ช่วยกันทำหากต้องการจะเข้าไปในเวียง (ตัวเมือง) ก็จะเดินไปในหมู่บ้านไม่มีตลาดตลาดที่อยู่ใกล้ คือ ตลาดหนองหอยสภาพการใช้พื้นที่ภายในเวียงกุมกามในปัจจุบันแตกต่างกันแบ่งเป็น 2 เขต¹⁴ คือ

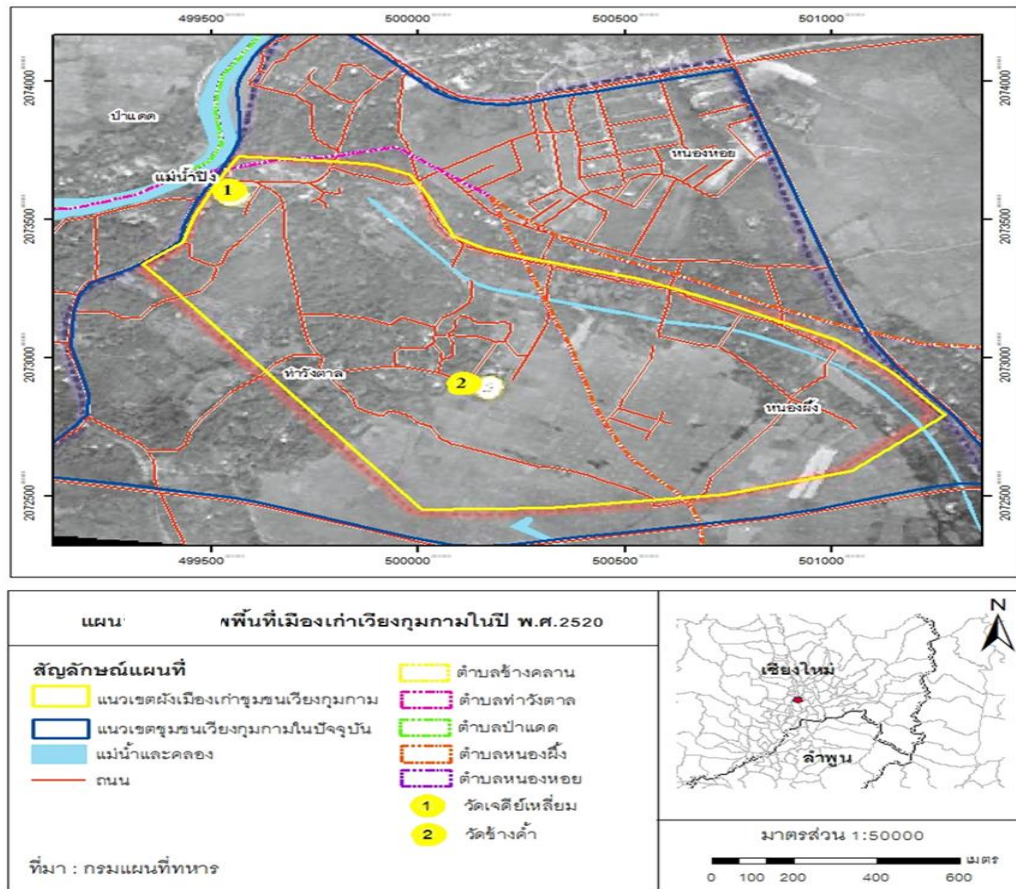
1) ด้านตะวันออกของเวียงกุมกาม ช่วง พ.ศ. 2520 มีลักษณะเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำกว่าด้านตะวันตกพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่นาและสวนผักเมื่อถึงฤดูทำนาชาวบ้านก็จะลงทำนาพื้นที่ตั้งแต่หน้าวัดกานโถมไปจนจรดกำแพงเวียงด้านตะวันออกเป็นที่นาส่วนด้านเหลือใกล้วัดหัวหนองส่วนใหญ่ทำสวนผักชาวสวนจะนำผักไปขายในเวียงเชียงใหม่ น่าสังเกตว่าด้านตะวันออกของเวียงกุมกามเป็น “กลางทุ่ง” จะไม่มีผู้คนเข้าไปอาศัยอยู่แต่หลังจาก พ.ศ. 2535 ก็เริ่มมีการถมที่นาสร้างบ้านโดยเฉพาะบริเวณที่รถยนต์เข้าถึงสภาพเช่นนี้ที่นาด้านตะวันออกจึงได้กลายเป็นที่อยู่อาศัยมากขึ้น เป็นลำดับบริเวณด้านตะวันออกยังมีซากโบราณสถานร้างกระจายตัวกันวัดที่ขุดแต่งไป คือ วัดหัว

¹³ สรสวัสดิ์ อ่องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์วิฑิติน ดีไซน์ จำกัด, 2546), 18.

¹⁴ สหวัฒน์ แนนหนา และคนอื่นๆ, เวียงกุมกาม เมืองโบราณใต้ตะกอนทราย, (มปป, เชียงใหม่ 2547), 10.

หนอง วัดไม้ซึ้ง นอกจากนั้นมีสภาพเป็นโบราณสถานที่ยังไม่ได้รับการขุดแต่งบูรณะโบราณสถาน แต่แต่ละแห่งจะมีร่องรอยการขุดหาของมีค่าจนเจดีย์พุนไปหมดการขุดหาของมีค่ามีมาช้านานตั้งแต่ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้วจากการสำรวจภายในเวียงกุมกามมีข้อสังเกตว่าบริเวณด้านเหนือ ใกล้กำแพงเวียงซึ่งอยู่ใกล้แม่น้ำปิง (ปิงห่าง) จะเป็นที่ตั้งของวัดขนาดใหญ่เช่น วัดอีค่าง วัดกุมกาม และวัดหัวหนอง สภาพซากโบราณสถานและโบราณวัตถุหนาแน่นกว่าทางด้านใต้ของเวียงในเขต สวนฝักใกล้วัดหัวหนองตามแปลงฝักพบเศษเครื่องปั้นดินเผากระจายจัดกระจายเป็นจำนวนมากแสดง ว่าตำแหน่งที่ใกล้แม่น้ำปิง (ปิงห่าง) มีผู้คนอยู่หนาแน่นเนื่องจากสามารถใช้น้ำได้สะดวกส่วนด้าน ใต้ของเวียงกุมกามมีวัดขนาดเล็กเช่นวัดไม้ซึ้งกุฏิไม้และพบเศษเครื่องปั้นดินเผาตามพื้นดินจะมี น้อยกว่าด้านเหนือเป็นไปได้ว่าขณะที่เวียงกุมกามมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่นั้นภายในเวียงกุมกามมี ผู้คนอยู่อย่างหนาแน่นด้านตอนเหนือและกระจายตัวอยู่ทั่วไปในด้านตอนใต้

ภาพที่ 3 : สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปี พ.ศ. 2520
ที่มา : ดัดแปลงมาจาก กรมแผนที่ทหาร

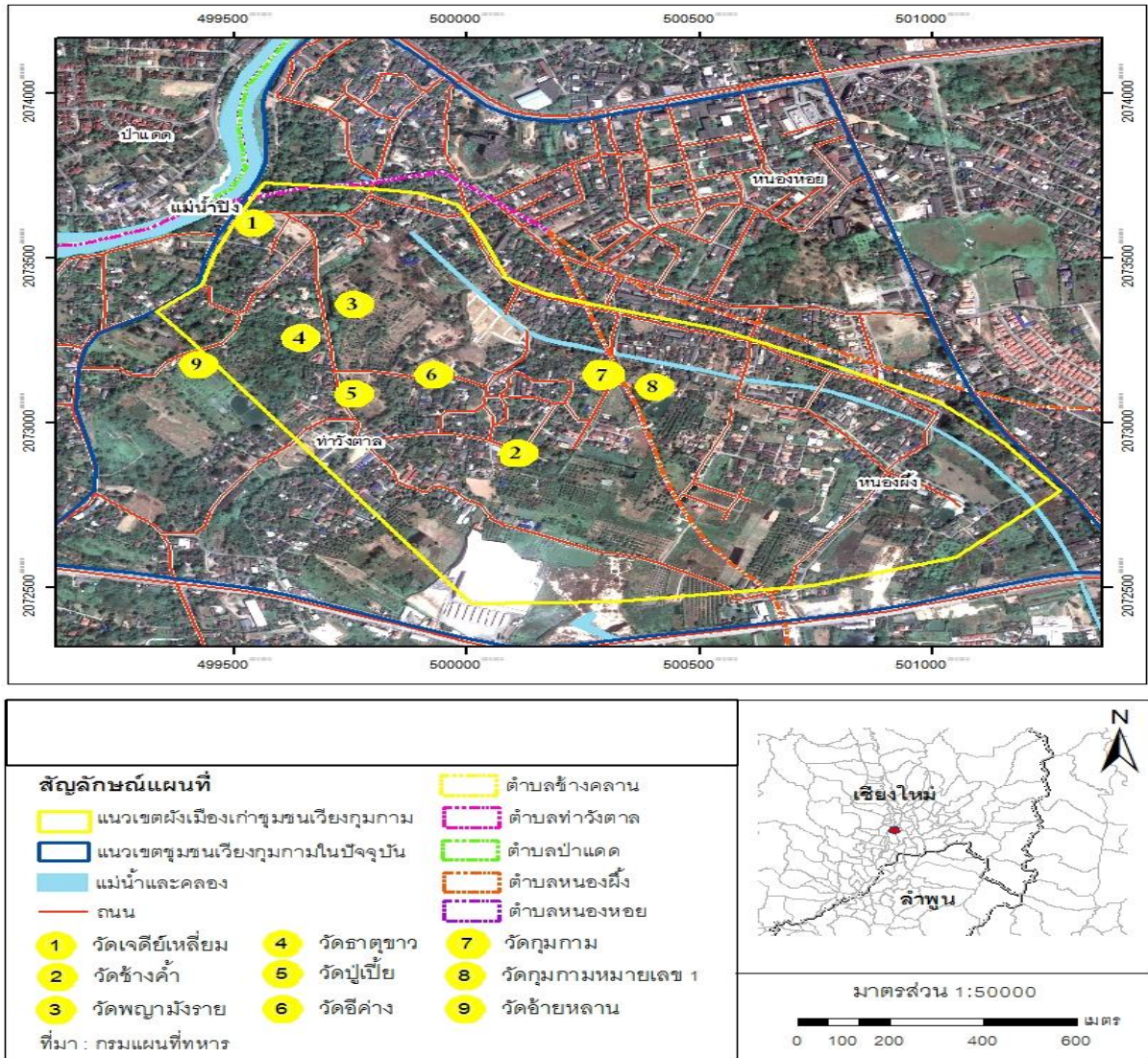
2) ด้านตะวันตกของเวียงกุมกาม เป็นเขตชุมชนมีบ้านเรือนและสวนลำไยในช่วงปี พ.ศ. 2520 เวียงกุมกามมีสภาพชุมชนเป็นสังคมหมู่บ้านชนบทที่เจียบสงบคนในหมู่บ้านมีอาชีพทำนา ทำสวนและรับจ้างร้านค้ามีเพียง 2 ร้านสภาพบ้านมีหลายแบบตามฐานะแต่รวมแล้วเป็นบ้านที่เรียบง่ายตามแบบที่เห็นในชนบทความเปลี่ยนแปลงในเวียงกุมกามในระยะหลัง พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบัน คือ การย้ายเข้ามาอยู่ในเวียงกุมกามของคนจากที่อื่นมีโครงการจัดสรรที่ดินและโครงการบ้านจัดสรรและการซื้อที่ดินจากชาวบ้านเอง ด้วยเหตุนี้ได้เกิดการสร้างบ้านตามแบบชนชั้นกลางในเมืองซึ่งแปลกแยกกับโบราณสถานโดยเฉพาะด้านตะวันออกของเวียงกุมกามเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเสียหายกว่าด้านตะวันตกสาเหตุที่มีการย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในเวียงกุมกามขึ้นมาก

เพราะเมืองเชียงใหม่ขยายตัวออกไปโดยรอบโดยปราศจากการวางแผนเวียงกุมกามซึ่งอยู่ใกล้กับเชียงใหม่จึงเป็นแหล่งหนึ่งที่ถูกขยายตัวเข้ามาสังคมในเวียงกุมกามได้เปลี่ยนแปลงไปสภาพบ้านเรือนหนาแน่นขึ้นตามลำดับและที่จะเป็นปัญหามาก คือ การสร้างบ้านใกล้กับโบราณสถาน ทำให้เสียทัศนียภาพ

2.1.4 เวียงกุมกามในปัจจุบัน

เวียงกุมกามในปัจจุบัน (ดูแผนที่ 4.3 ประกอบ) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 5 กิโลเมตรอยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่และอำเภอสарภี ครอบคลุมพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหอย อำเภอเมืองเชียงใหม่ อบต.ท่าวังตาล และ อบต.หนองผึ้ง อำเภอสарภีในพื้นที่ 6 ชุมชน คือ 1) บ้านเจดีย์เหลี่ยม 2) บ้านป่าเปอะ 3) บ้านช้างค้ำ 4) บ้านศรีบุญเรือง 5) บ้านเสาหิน และ 6) บ้านหนองผึ้งเหนือ¹⁵ บริเวณพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนดังกล่าวมีซากโบราณสถานกระจัดกระจายฝังจมอยู่ในตระกอนดินทำให้เวียงกุมกามได้ชื่อว่าเป็นนครโบราณใต้พิภพหรือเมืองใต้ดินในส่วนของชุมชนเวียงกุมกามที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเวียงกุมกามอย่างเห็นได้ชัดมีเพียง 3 ชุมชน คือชุมชนบ้านช้างค้ำ ชุมชนบ้านเจดีย์เหลี่ยม และชุมชนบ้านป่าเปอะ เนื่องจากมีแหล่งโบราณสถานที่สมบูรณ์และสวยงามอยู่ในพื้นที่ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการจัดเส้นทางรถรางและรถม้าเพื่อการท่องเที่ยวในเวียงกุมกาม

¹⁵ สรสวัสดิ์ อ่องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2, เชียงใหม่, โรงพิมพ์วิฑูริณ ดีไซน์ จำกัด, 2546

ภาพที่ 4 : สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบัน

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ตั้งอยู่ไม่ไกลจากเมืองเชียงใหม่จึงทำให้ได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาต่างๆ จากภาครัฐ ความต้องการที่อยู่อาศัยจากชุมชนนั้นส่งผลทำให้พื้นที่โบราณสถานถูกรุกล้ำและขาดการดูแลจากประชาชนในท้องถิ่นรวมทั้งได้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ ซึ่งไม่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่ ทำให้ขาดจิตสำนึกในเรื่องความเป็นชุมชนโบราณไม่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษา และ

ไม่ให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการดูแลรักษาโบราณสถานเพราะเกรงว่าจะถูกเวนคืนที่ดินทำให้ต้องอพยพไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ ภาครัฐเองก็ขาดแคลนงบประมาณในการดูแลรักษาเป็นเหตุให้เกิดปัญหาในชุมชนคือโบราณสถานมักถูกบุกรุกถูกทำลายให้เสื่อมโทรมลงตามกาลเวลา

2.2 ประวัติศาสตร์ศิลปกรรมเวียงกุมกาม

หลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในเวียงกุมกามนั้นมีมากมายทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุ เวียงกุมกาม นั้นพบหลักฐานมาแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 1913 และจนกระทั่งเมื่อประมาณต้นปี พ.ศ. 2527 ได้มีการขุดพบพระพิมพ์ดินเผาเป็นจำนวนมากในบริเวณสนามหญ้าหน้าโรงเรียนช่างคำ กลางเวียงกุมกามทางกรมศิลปากรจึงเข้าไปสำรวจโบราณสถานในเขตของเวียงกุมกามทั้งหมด และเริ่มทยอยขุดแต่งบูรณะโบราณสถานมาโดยลำดับจนกระทั่งปัจจุบัน โดยกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ภายในเขตกำแพงเวียงกุมกาม 25 แห่ง และนอกกำแพง 5 แห่ง รวมเป็น 30 แห่ง แต่และแห่งล้วนมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21¹⁶ เป็นส่วนใหญ่ เนื่องด้วยจากการกำหนดรูปแบบของศิลปะนั้นไม่สามารถสืบหาเรื่องราวการสร้างเวียงกุมกามได้คงมีแห่งเดียวคือ วัดการโพน ที่สามารถศึกษาทางด้านศิลปกรรมของเวียงกุมกามได้ ซึ่งวัดนี้เคยพบร่องรอยของชุมชนดั้งเดิมก่อนการสร้างเวียงกุมกามโดยได้พบพระพิมพ์ดินเผาสกุลช่างหริภุญชัยราวพุทธศตวรรษที่ 18 รวมทั้งยังพบเครื่องถ้วยเงินจากการขุดแต่งในวัดหนานช้าง ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญในทางประวัติศาสตร์ศิลปกรรมของเวียงกุมกาม ทั้งยังมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญและทรงคุณค่าที่พบในเวียงกุมกามเพื่อเป็นข้อมูลและหลักฐานในด้านโบราณคดี ในราวพุทธศตวรรษที่ 21 ตามหลักฐานที่ขุดพบ

¹⁶ สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, โบราณคดีสามทศวรรษที่เวียงกุมกาม, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2548), 10.

ภาพที่ 5 : โบราณสถานในเวียงกุมกาม วัดช้างค้ำ

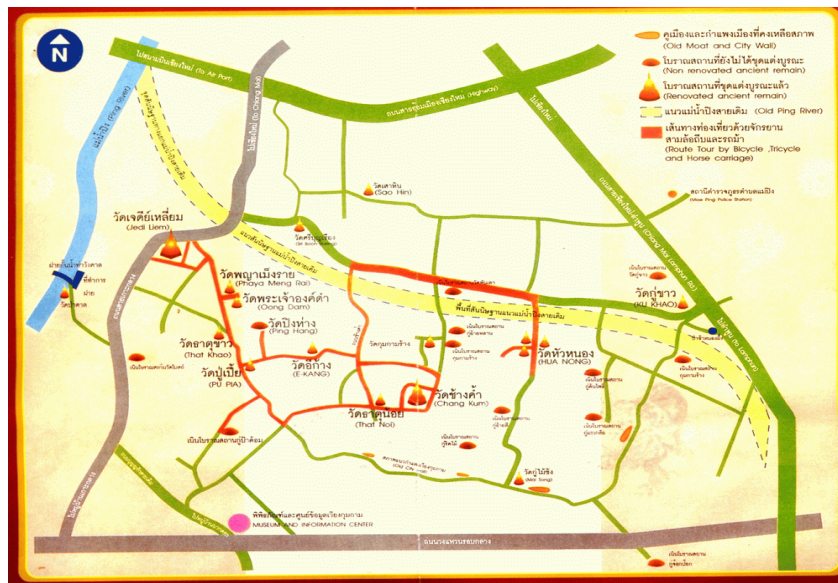
ภาพที่ 6: โบราณสถานในเวียงกุมกาม วัดช้าง

นอกจากนั้นโบราณสถานในเวียงกุมกามก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สามารถศึกษารูปแบบทรงสถาปัตยกรรมและลวดลายปูนปั้นอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งสามารถพบได้ทั่วไปในเวียงกุมกามตามประวัติศาสตร์นั้นเวียงกามกามได้ถูกสร้างขึ้นในสมัยพญามังรายเป็นราชธานีหลังจากนั้นพญามังรายได้สร้างเมืองใหม่และทรงย้ายราชธานีแต่เวียงกุมกามไม่ได้ถูกปล่อยร้าง แต่เป็นเมืองท่าที่สำคัญสำหรับการนำสิ่งของลงไปขายทางโดยผ่านแม่น้ำปิงตามหลักฐานทางโบราณวัตถุที่ได้พบเครื่องถ้วยชามที่ถูกฝังไว้ในดินนั้น สันนิษฐานได้ว่างานศิลปกรรมของเวียงกุมกามนั้นไม่ได้หายไปแต่ถูกกระแสน้ำของแม่น้ำปิงที่เปลี่ยนเส้นทางทำให้เมืองจมอยู่ใต้บาดาลจนมีการขุดพบและได้รับการบูรณะเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางโบราณคดี

2.3 รูปแบบของงานศิลปกรรมในเวียงกุมกาม

ศึกษารูปแบบและวิวัฒนาการของโบราณสถาน โบราณวัตถุในเวียงกุมกาม เพื่อที่จะสามารถแบ่งเป็นหมวดหมู่ตามช่วงยุคสมัยเนื่องจากเวียงกุมกามนั้นอยู่ในหลายช่วงเวลาและสามารถจำแนกงานศิลปกรรมได้ เมื่อประมาณต้นปี¹⁷ พ.ศ. 2527 ได้มีการขุดพบพระพิมพ์ดินเผาเป็นจำนวนมากในบริเวณสนามหญ้าหน้าโรงเรียนช่างค้ำกลางเวียงกุมกามทางกรมศิลปากรจึงเข้าไปสำรวจโบราณสถานในอาณาเขตของเวียงกุมกามทั้งหมด และเริ่มทยอยขุดแต่งบูรณะโบราณสถานมาโดยลำดับจนกระทั่ง พ.ศ. 2547 พบว่ามีโบราณสถานทั้งสิ้น 27 แห่ง โดยโบราณสถานเหล่านี้ได้มีการขุดแต่งและบูรณะทั้งที่สมบูรณ์และไม่สมบูรณ์ไปแล้วจำนวน 24 แห่ง ในการสำรวจและขุดแต่งนี้ได้ค้นพบรูปแบบทางศิลปกรรมในเวียงกุมกาม

¹⁷ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่,สถาบันพัฒนาเมือง, 2548), 25.

ภาพที่ 7 : แผนผังแสดงตำแหน่งวัดและโบราณสถานในเวียงกุมกาม

ที่มา: กรมศิลปากร

2.3.1 รูปแบบและแผนผังวัดในเวียงกุมกาม

เป็นที่น่าสังเกตได้ว่าโบราณสถานที่ถูกสำรวจและขุดแต่งในเวียงกุมกามนั้น อยู่กระจัดกระจายในพื้นที่อำเภอเมืองเชียงใหม่และข้ามไปยังเขตอำเภอสารภีจึงถือได้ว่าเวียงกุมกามนั้นในอดีตน่าจะเป็นเมืองที่สำคัญ เนื่องจากได้ค้นพบหลักฐานว่าเป็นเมืองที่ถูกสร้างขึ้นก่อนเมืองเชียงใหม่ โบราณสถานในเขตพื้นที่เวียงกุมกามนั้นบางส่วนก็ได้ถูกรุกล้ำและบางส่วนก็ได้มีการถือครองกรรมสิทธิ์ โดยที่มิทราบว่าจะขึ้นได้ดินนั้นมีโบราณสถานอยู่แต่บางส่วนก็ยังสมบูรณ์แบบรูปแบบแผนผังโดยทั่วไปในเวียงกุมกามนั้นจะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน โดยมีองค์ประกอบหลักของวัด คือวัดส่วนใหญ่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีเจดีย์เป็นประธานมีวิหารหลวงอยู่ด้านหน้าสำหรับอุโบสถไม่ปรากฏว่ามีทุกวัด¹⁸ ซึ่งรูปแบบนี้ก็จะคล้ายกับเวียงท่ากานเช่นกันตามรูปแบบและแผนผังของวัดในเชียงใหม่

¹⁸ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, รายงานการวิจัย เวียงท่ากานพัฒนาการของเมืองโบราณจากหลักฐานโบราณคดีและศิลปกรรม, (กรุงเทพฯ : สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2552), 40.

การวางผังวัดโบราณในเวียงกุมกามจากหลักฐานทางการขุดแต่งพบว่าค่อนข้างจะมีการแบ่งเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน โดยจะมีกำแพงแก้วล้อมรอบและมีซุ้มประตูโขงเป็นทางเข้าวัดภายในวัดจะประกอบด้วยอาคารหลักคือวิหาร และเจดีย์ที่วางตัวอยู่ในแนวแกนเดียวกัน¹⁹ โดยสันนิษฐานได้ว่าน่าจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะพหุวัฒนธรรมในการสร้างวัดในเวียงกุมกาม ตามประวัติที่ปรากฏในตำนานได้กล่าวว่าพญามังรายโปรดให้สร้างเวียงกุมกามใน พ.ศ. 1847²⁰ โดยสันนิษฐานจากรูปแบบผังวัดในเวียงกุมกามนั้นมีความคล้ายกับรูปแบบผังวัดในศิลปะพหุวัฒนธรรมและได้รับอิทธิพลรวมทั้งยังได้พบหลักฐานทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดทางศิลปะและอาจจะส่งผลให้เวียงกุมกาม

¹⁹ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่, สถาบันพัฒนาเมือง, 2548), 12.

²⁰ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะล้านนา, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2556), 38.

ภาพที่ 8 : รูปแบบและแผนผังวัดในเวียงกุมกาม

ภาพที่ 9 : รูปแบบและแผนผังวัดในเวียงกุมกาม

โดยตำแหน่งของวิหารอยู่ด้านหน้าของเจดีย์เสมอ ตำแหน่งของอุโบสถนั้นไม่เป็นที่แน่นอนว่าจะอยู่ตำแหน่งใดแต่น่าจะอยู่ในอาณาบริเวณของวัด โดยส่วนใหญ่แล้วการวางแนววิหารและเจดีย์นั้นพบว่าจะวางในแนวแกนทิศตะวันออกเพราะคติความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ว่าทิศตะวันออกเป็นทิศที่พระพุทธเจ้าหันพระพักตร์ไปคราวตรัสรู้และสอดคล้องกับการวางตำแหน่งพระประธานซึ่งจะพบในรูปแบบโบราณสถานใกล้เคียงในเวียงท่ากานก็จะมีการจัดวางผังวัดใกล้เคียงกับเวียงกุมกาม แต่อย่างไรก็ตามบางวัดในเวียงกุมกามก็ไม่ได้หันไปทางทิศตะวันออกอาจสันนิษฐานได้ว่าอาจเป็นเพราะเป็นการหันหน้าเข้าแม่น้ำปิงซึ่งอาจใช้เป็นเส้นทางคมนาคม การวางผัง²¹ นั้นจะวางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าคลุมพื้นที่โบราณสถานทั้งหมดโดยการวางผังวิหารหันหน้าทางทิศตะวันออกสำหรับแนวกำแพงนั้นส่วนมากได้พังทลาย โบราณสถานที่ยังคงหลงเหลือหลักฐานในเวียงกุมกามและสามารถนำมาศึกษาในรูปแบบทางศิลปกรรมได้ประกอบด้วย วิหาร เจดีย์ ชุ่มโขง อุโบสถ และแท่นบูชา

2.3.2 วิหารในเขตโบราณสถานเวียงกุมกาม

จากหลักฐานทางเอกสารระบุว่า การสร้างวิหารในคติความเชื่อของชาวล้านนาที่มีจุดประสงค์ในการสร้างไว้หลายประการ คือเพื่อเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป²² ซึ่งความเชื่อนี้ยังส่งผลต่อการสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์วิหารอย่างต่อเนื่อง จะพบวิหารหลายแห่งในเวียงกุมกามได้มีการสร้างทับซ้อนกันอย่างต่อเนื่องและมีร่องรอยการต่อเติมโครงสร้างหลักจากการสร้างครั้งแรกอีกด้วย เนื่องด้วยวิหารจากเวียงกุมกามล้วนแต่เป็นวิหารที่พังทลายไปแล้วทั้งสิ้น ส่วนหลักฐานทางโบราณสถานที่เหลืออยู่นั้นสามารถสันนิษฐานได้ว่าส่วนโครงสร้างฐานนั้นก่ออิฐถือปูนเนื่องด้วยพบซากกลวดลายปูนปั้นที่ประดับฐานอาคารทำให้สามารถสันนิษฐานจากรูปแบบได้ ส่วนโครงสร้างหลังคานั้นเป็นโครงสร้างไม้จึงไม่หลงเหลือสภาพให้เห็นแล้วในปัจจุบัน ดังนั้นจากการศึกษารูปแบบของวิหารภายในเวียงกุมกามนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาจากการสันนิษฐานรูปแบบซากโครงสร้างของโบราณสถานและเศษวัสดุที่ใช้ในการตกแต่งที่ได้พบจากการขุดแต่งเท่านั้นและแบบวิหารที่พบในเวียงกุมกามนั้นสามารถแยกออกเป็น 5 แบบโดยแยกได้ดังนี้

²¹ สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, โบราณคดีสามทศวรรษที่เวียงกุมกาม, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2548), 10.

²² จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่, สถาบันพัฒนาเมือง, 2548), 28.

แบบที่ 1 วิหารมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกเก็จด้านหน้า 2 ช่วง และยกเก็จด้านหลัง 1 ช่วง ซึ่งหากแยกย่อยตามบันไดทางขึ้นแล้วจะพบว่า มีบันไดขึ้นด้านหน้าเพียงทางเดียว อีกทั้งยังมีอีกแบบที่บันไดขึ้นทางด้านหน้าและสองข้างทางด้านหลังสุด จากแผนวิหารแบบที่ 1 นี้สามารถสันนิษฐานได้ว่าคงจะมีหลังคาซ้อนลดด้านหน้า 2 ซด และซ้อนด้านหลัง 1 ซด เนื่องจากมีเสาคูกกลาง ตรงตัวอาคารดังนั้นหลังคาจะมีการซ้อนกัน 2 ตับ

แบบที่ 2 วิหารมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกเก็จด้านหน้าและด้านหลังด้านละสองช่วง

ภาพที่ 10 : รูปแบบผังวิหารวัดภายในบริเวณเวียงกุมกาม

แบบที่ 3 วิหารมีแผนผังที่มีฐานต่อเนื่องกับอาคารที่เรียกว่าวิหารทรงปราสาท โดยแผนผังวิหารด้านหน้ามีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จทั้งด้านหน้าและด้านหลังแต่พื้นที่ยกเก็จด้านหลังนั้นมีทางเชื่อมกับอาคาร โดยแผนผังของวิหารแบบนี้แพร่หลายในศิลปะพม่าที่พุกามและศิลปะสุโขทัย จากลักษณะของฐานปัทมที่เหลื่อมอยู่ภายในอาคารทำให้สันนิษฐานได้ว่าเหนือฐานปัทมน่าจะมีแท่งสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกับวิหารในศิลปะพุกามและทั้งสี่ด้านของแท่งสี่เหลี่ยมนี้ยังคงประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสี่ทิศ โดยสันนิษฐานว่าส่วนยอดของรูปแบบอาคารนี้ไม่น่าจะมีศิขรเหมือนศิลปะพุกาม โดยโครงสร้างหลังคาน่าจะเป็นทรงหลังคาลาดซ้อนลดกัน

แบบที่ 4 วิหารมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จด้านหน้าช่วงเดียวกับวิหารวัดธาตุนา โดยแผนผังแบบนี้คล้ายกับว่ามีการซ้อนลดของหลังด้านหน้าเพียงชุดเดียวและผืนหลังคาอาจจะเป็นผืนเดียวกัน

แบบที่ 5 วิหารมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จทั้งด้านหน้าและด้านหลัง แต่จะมีอาคารที่ขยายออกทางด้านข้างหรือด้านหน้า ลักษณะของแผนผังที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่นทำให้ไม่แน่ใจว่าอาคารที่เชื่อมต่อออกไปนั้นเป็นการก่อสร้างในคราวแรกสร้างหรือเพิ่มเติมขึ้นในภายหลัง

เจดีย์ในเวียงกุ่มกาม

เจดีย์หรือสถูปของภาคเหนือ ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่าธาตุนิยมสร้างขึ้นสำหรับบรรจุอัฐิธาตุ เจดีย์แบบล้านนามีแบบสำคัญอยู่ 2 แบบคือเจดีย์ทรงระฆังและเจดีย์ทรงปราสาท โดยความนิยมสร้าง เจดีย์ทั้งสองแบบนี้ทำให้เกิดมีลักษณะปลีกย่อยต่างๆ กันซึ่งเกิดจากการทำกันมากจึงมีการคลี่คลายและผสมระหว่างกันและการรับอิทธิพลศิลปะจากภายนอก²³ เจดีย์ที่พบหลักฐานในเวียงกุ่มกามมีทั้งที่สามารถจัดแยกประเภทได้และแยกไม่ได้เนื่องจากพบหลักฐานที่ชุดค้นค่อนข้างจะหลากหลายและสามารถพบหลักฐานที่ศึกษาได้โดยแบ่งเป็น 2 แบบใหญ่ๆ คือเจดีย์ทรงปราสาท และเจดีย์ทรงระฆัง

แบบที่ 1 เป็นแบบเจดีย์ทรงปราสาทคือเจดีย์กู่คำหรือเจดีย์เหลี่ยมวัดเจดีย์เหลี่ยม มีลักษณะเป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมที่มีเรือนธาตุสี่เหลี่ยมซ้อนกันอยู่ 5 ชั้น แต่ละชั้นจะมีซุ้มไว้พระพุทธรูปอยู่ด้านละ

²³ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ: ทรินิตี-ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ , 2555), 27.

สามซุ้มรวมจำนวนทั้งสิ้น 60 ซุ้ม ลักษณะดังกล่าวคล้ายคลึงกับเจดีย์กู่กุดวัดในวัดจามเทวี และสุวรรณเจดีย์ในวัดพระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูนเป็นแบบแผนของเจดีย์ในสมัยหริภุญไชย ต้นแบบเจดีย์ในลักษณะดังกล่าวนี้ยังเป็นที่ถกเถียงกันซึ่งรูปแบบเจดีย์ไม่ใช่แบบศิลปะพุกามที่พบในเขตพื้นที่ภาคเหนือ ต่อมาเจดีย์เหลี่ยมและวัดเจดีย์เหลี่ยมก็ได้รับการบูรณะซ่อมแซมครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2441 โดยหลวงโยนการวิจิตร (หม่อมปັນโหย) ได้จ้างช่างชาวพม่าทำการบูรณะ ด้วยเหตุนี้ลวดลายเครื่องประดับและพระพุทธรูปในซุ้มเจดีย์จึงถูกเปลี่ยนแปลงเป็นศิลปะแบบพม่า²⁴ แต่กระนั้นรูปทรงและองค์ประกอบต่างๆ ยังแสดงให้เห็นถึงแบบแผนของเจดีย์เหลี่ยมอยู่และมีการเพิ่มซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปที่บริเวณกึ่งกลางของฐานในแต่ละด้านด้วยจึงทำให้มีซุ้มประดับพระพุทธรูป 64 ซุ้มจากเดิมที่มี 60 ซุ้ม จึงนับเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญและมีขนาดใหญ่ที่สุดของเวียงกุมกาม

ภาพที่ 11 : เจดีย์ทรงปราสาท วัดเจดีย์เหลี่ยม เวียงกุมกามเชียงใหม่

²⁴ สุรพล ดำริห์กุล, แผ่นดินล้านนา (รวมบทความทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม และวัฒนธรรมของล้านนา), พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2555), 31.

โดยเจดีย์แบบนี้มีมาก่อนการสร้างเมืองเชียงใหม่ วัสดุที่ใช้ก่อสร้างประกอบด้วยแลงผสมอิฐเป็นศิลปะที่มีความละม้ายกับศิลปะที่เราเรียกว่าทวารวดีมีลักษณะเหลี่ยมเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่สร้างเป็นลักษณะซุ้มทรงปราสาทที่ปรากฏพระพิมพ์ดินเผา นั้น ไม่ปรากฏว่าสร้างในสมัยนี้ แต่ปรากฏเป็นรูปแบบของประตูโขงในศิลปะแบบล้านนาในสมัยหลัง รูปแบบของเจดีย์ที่ว่าเป็นแบบเจดีย์เหลี่ยมซ้อนเป็นชั้นๆ ในรูปทรงกรวยเหลี่ยมแต่ละชั้นจะมีซุ้มจรนำประดับ²⁵ เจดีย์เหลี่ยมหรือกู่คำ วัดเจดีย์เหลี่ยม โดยรูปแบบศิลปะหรือทิวทัศน์ คือการทำเป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่มีเรือนธาตุอยู่ในผังสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นมีจรนำซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปและอย่างไรก็ตามเจดีย์องค์นี้ได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จากการโดยการพอกปูนทับปั้นลวดลายและพระพุทธรูปใหม่มีการก่อคูกาเพิ่มและมีการประดิษฐานพระพุทธรูปที่ฐานทั้ง 4 ด้าน ดังนั้นลักษณะพระพุทธรูปลวดลายจึงเป็นแบบศิลปะพม่าสมัยหลังในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งพม่าอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษแล้ว ลวดลายจึงเป็นศิลปะพม่าที่ได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตก²⁶ โดยเปรียบเทียบกับเจดีย์ต่างๆ ของวัดพม่าในเขตภาคเหนือรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์เหลี่ยม นั้นมีความแตกต่างกับเจดีย์พม่าที่ได้พบเห็นเพียงแต่รูปแบบการตกแต่งประดับลวดลายนั้นยังมีแบบพม่าผสมอยู่

²⁵ เสนอ นิลเดช, ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา (เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะสถาปัตยกรรม), พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ เมืองโบราณ, 2539), 5.

²⁶ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะล้านนา, (กรุงเทพฯ : มติชน , 2556), 28.

ภาพที่ 12 : วัดม่อนคำสิงห์ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 13 : วัดนางข้าวน้อยใต้เขียง จังหวัดลำพูน

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์เหลี่ยมหรือเจดีย์กู่คำประกอบด้วย ฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสรับฐานบัวกลมลูกแก้วกลมยกเก็จกึ่งกลางเหนือฐานเขียงแต่ละด้านประดับด้วยจระนำมุมที่ก่อยื่นออกมาจากฐานบัวกลมแก้วยกเก็จภายในจระนำประดิษฐานพระพุทธรูป²⁷ มุมเหนือฐานเขียงทุกมุมประดับสิงห์ส่วนแกนกลางของเจดีย์เป็นเรือนธาตุทรงแท่งสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน 5 ชั้นแต่ละด้านมีจระนำภายในประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนด้านละ 3 องค์รวมทั้งหมด 60 องค์ที่บริเวณมุมเหนือเรือนธาตุแต่ละชั้นประดับด้วยเจดีย์จำลองทุกมุมส่วนยอดมีลักษณะคล้ายกับบัวกลุ่มที่คาดทับด้วยรัดอกรูปลูกแก้วทำให้คล้ายกับบัวกลุ่มซ้อนกันสองชั้น ถัดไปเป็นบัวบาทปลี ฉัตรโลหะ

ภาพที่ 14 : รูปทรงลวดลายที่ปรากฏบนจระนำมุมของเจดีย์เหลี่ยม

²⁷ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่ : สถาบันพัฒนาเมือง, 2546), 30.

ภาพที่ 15 : สิ่งห้ประจำมูมบนฐานเจดีย์เหลี่ยม

ภาพที่ 16 : ส่วนยอดของเจดีย์เหลี่ยม

ซึ่งโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์เหลี่ยมนี้เป็นแบบดั้งเดิมของศิลปะทวารวดีเพียงแต่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์รูปแบบภายนอกเท่านั้น โดยช่างชาวพม่ายังคงเอกลักษณ์เดิมแต่ผสมผสานศิลปะพม่าแบบอมรปุระ-มณฑลเจย์ จะนำขุมเจดีย์เหลี่ยมหรือเจดีย์กู่คำ นั้นเดิมที่มี 60 ขุมแต่ถูกเพิ่มเติม 4 ขุมที่บริเวณกึ่งกลางของฐานในแต่ละด้านภายในจะนำขุมนั้นประดิษฐานพระพุทธรูป จะนำด้านทิศตะวันตกประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาท ด้านทิศใต้ปางมารวิชัย ด้านทิศตะวันออกปางสมาธิ และด้านทิศเหนือพระพุทธรูปทรงเครื่อง โดยการบูรณะจะนำขุมนี้นี้ได้มีการพอกปูนทับ ปั้นลวดลายขุมใบอะแคนดัลซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตก ยอดด้านบนสุดประดับด้วยบุคคลโดยสืบมาจากขุมประเพณีไม่มีเครื่องไม้มีการหยักวงโค้งหลายวงลักษณะที่สำคัญของขุมเป็นแบบอิทธิพลตะวันตกที่เข้ามาในพม่า และจะนำขุมจะมีการแบ่งเป็นชั้นแบบแรกเป็นจรรยาขุมแบบใบอะแคนดัลในชั้นล่างมีลวดลายประดับใบไม้เป็นศิลปะแบบพม่าผสมผสานตะวันตกและในชั้นต่อไปจะประดับด้วยจรรยาขุมแบบเครื่องพม่าในชั้นต่อไปรูปแบบจะเป็นคล้ายนาคนันกันสองตัวแล้วมีใบอะแคนดัลใบเดี่ยวประดับคล้ายเครื่องพม่า ซึ่งสามารถจำแนกจรรยาขุมในเจดีย์เหลี่ยมเป็น 2 แบบซึ่งน่าจะได้รับการอิทธิพลทางช่างพม่าโดยมีส่วนคล้ายคลึงกับจรรยาขุมในวัดฉางข้าวน้อยใต้ และวัดม่อนคำสิงห์ โดยสันนิษฐานว่าผู้ทำการบูรณะวัดหลวงโยนการวิจิตร (หม่อมบันโยว)มาจากเมืองเมาะละเม็ง ซึ่งเป็นเมืองที่ได้รับอิทธิพลอังกฤษมากที่สุดน่าจะได้นำช่างมาจากเมืองนี้เข้ามาซ่อมแซมวัดเจดีย์เหลี่ยม จากการศึกษาภาคสนามได้พบว่าวัดพม่าในเขตภาคเหนือ นั้น ขุมใบอะแคนดัลจะคล้ายกันแต่จะจำแนกเป็นแบบลวดลายพุกษาคดด้วยกับแบบที่เป็นลายตั้งขึ้นซึ่งนิยมมากในช่วงสมัยที่ไทยได้ทำการค้าไม้กับชาติตะวันตกวัดต่างๆ

ภาพที่ 17 : รูปแบบใบอะแคนธัสที่ประดับจะนำชุม วัดเจดีย์เหลี่ยม

ภาพที่ 18 : รูปแบบซุ้มเคล็ดแบบพม่าที่ประดับจระนำซุ้ม วัดเจดีย์เหลี่ยม

ภาพที่ 19 จระนำซุ่มเจดีย์เหลี่ยม

ภาคเหนือตอนบนโดยมีคหบดีชาวพม่ามาบูรณปฏิสังขรณ์ ชุ่มโบอะแคนต์สนั้นพบในเจดีย์วัดมหาเถียนเซต็องคี่ที่ 1 เมืองชเวโบ ปรากฏชุ่มแบบใหม่ซึ่งแตกต่างจากชุ่มแบบประเพณี เนื่องจากกรอบชุ่มครอบคลุมไปด้วยลายโบอะแคนต์สนั้นเป็นอิทธิพลตะวันตก²⁸ ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่าชุ่มโบอะแคนต์อิทธิพลตะวันตก เนื่องด้วยการติดต่อกับชาติตะวันตกในสมัยอมรปุระ-มัณฑลีย์ โดยนำเชื่อว่าชุ่มแบบนี้อาจได้รับความนิยมยิ่งขึ้นอีกภายหลังพม่าตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษและเข้ามาในประเทศไทย โดยลักษณะสำคัญของชุ่มแบบนี้ คือ กรอบชุ่มครอบคลุมไปด้วยลายโบอะแคนต์สและลดทอนรายละเอียดหลายประการออกไป จึงทำให้ชุ่มประเภทนี้ไม่มีเคล็กและไม่มีกรวยกวงโค้งหลายวง และลดลายจระนำชุ่มที่พบในเจดีย์เหลี่ยมอีกแบบหนึ่งเป็นแบบนาคพันกันสองตัววางซ้อนชั้นกับจระนำชุ่มโบอะแคนต์สนั้นนิฐานว่าน่าจะเป็นแบบชุ่มเคล็กแบบพม่าที่ช่างได้ชุ่มประดับด้วยปูนเช่นเดียวกัน ลักษณะของลดลายกาบบนไม่มีความโค้งมากนัก ส่วนใหญ่จะปั้นปูนเป็นแนวตรงภายในประดับด้วยลายไม้ขนาดใหญ่ เป็นลักษณะลายที่แตกต่างไปจากสายพัฒนาการของศิลปะพม่าที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องเช่นกัน สำหรับลายกาบบนที่เจดีย์เหลี่ยมหรือเจดีย์กุ่มานี้ อาจเปรียบเทียบกับลายประดับในศิลปะพม่าราวพุทธศตวรรษที่ 25 ได้²⁹ ซึ่งคงเป็นลายที่เปลี่ยนแปลงคราวซ่อมครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. 2455 เพราะลดลายของเจดีย์และจะนำชุ่มนี้ได้มีการซ่อมแซมเปลี่ยนแปลง คงไว้แต่รูปแบบสถาปัตยกรรมแต่รายละเอียดต่างนั้นได้บูรณะโดยช่างจากพม่าสันนิฐานว่าได้รับอิทธิพลแบบมัณฑลีย์ เพราะรายละเอียดการปั้นปูนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทำให้สังเกตเห็นรูปแบบปูนปั้นลดลายโบไม้ที่ขดกันตามแบบศิลปะพม่าที่สามารถพบเห็นทั่วไปในเขตภาคเหนือตอนบน

แบบที่ 2 เจดีย์ทรงระฆังองค์ประกอบที่สำคัญของเจดีย์คือทรงระฆังที่พัฒนามาจากรูปทรงเครื่องวงกลมของสถูปในประเทศอินเดีย เจดีย์ทรงระฆังนี้แพร่หลายเข้าไปดินแดนต่างๆ³⁰ ทำให้มีการพัฒนาการที่ต่างไปจากต้นแบบในดินแดนล้านนานั้นก็มีรูปแบบเฉพาะของล้านนาและได้

²⁸ เซษูร์ ดิงส์ทูลี่, เจดีย์ในศิลปะพม่า-มอญ: พัฒนาการทางด้านรูปแบบตั้งแต่ศิลปะศรีเกษตรถึงศิลปะมัณฑลีย์,

(กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2555), 51.

²⁹ จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่ : สถาบันพัฒนาเมือง, 2546), 38.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, 42.

มีการพัฒนารูปแบบอย่างต่อเนื่อง เจดีย์ทรงระฆังที่พบในเวียงกุมกามนี้จะไม่พบรูปแบบที่สร้าง
พร้อมกับการก่อตั้งเวียงกุมกาม ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่ามีการบูรณะที่เปลี่ยนรูปไปตามสมัยนิยม

ภาพที่ 20: รูปทรงเจดีย์ทรงระฆัง วัดอี कांग ในเวียงกุมกาม

ภาพที่ 21 : รูปทรงเจดีย์ทรงระฆัง วัดป่าเบญจในเวียงกุมกาม

โดยรูปแบบเจดีย์ที่สามารถเห็นและศึกษาได้อย่างชัดเจนคือเจดีย์วัดอীগังโดยผลจากการบูรณะประกอบด้วยฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมรับฐานแปดเหลี่ยม ถัดขึ้นไปเป็นฐานบัวกลมลูกแก้วอกไก่ ซ้อนกันสองฐาน ส่วนกลางได้แก่ซุ้มของฐานเขียงในผังกลมซ้อนลดหลั่นกันสามชั้นรับมาลัยเถารูปฐานบัวลูกแก้วอกไก่ซ้อนกันสามฐาน ต่อด้วยทรงระฆัง บังลังก์ โดยวัดอীগังนี้ยอดได้หักหายไป แล้วรูปแบบคล้ายกับเจดีย์วัดกู่ขาวซึ่งได้รับการขุดแต่งและถูกบูรณะทำให้เจดีย์มีฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสสูงมากซึ่งคล้ายกับวัดอীগัง ส่วนเจดีย์วัดปู่เปี้ยนั้นฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมรับฐานสี่เหลี่ยมในผังยกเก็จซ้อนลดหลั่นกันรับฐานบัวกลมลูกแก้วอกไก่อยกเก็จสูงซ้อนกันสองฐาน ส่วนกลางเป็นเรือนธาตุทรงสี่เหลี่ยมยกเก็จตามแนวของฐานบัวกลมด้านข้าง ที่มุมของเรือนธาตุประดับด้วยลายกาบขนและลายกากลางกิ่งกลางของเรือนธาตุแต่ละด้านมีจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปมีเศวตฉัตรรับกรอบซุ้มจระนำ ส่วนยอดเหนือเรือนธาตุเป็นชั้นลดรูปฐานบัวรับมาลัยเถาและองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยมโดยที่ชั้นของมาลัยเถานั้นไม่ค่อยตรงตามระเบียบมากนัก ลักษณะรูปแบบเจดีย์ดังกล่าวเป็นรูปแบบที่ผ่านการพัฒนาการมายาวนาน ลักษณะของฐานบัวซ้อนกันสองชั้นนั้นมีวิวัฒนาการมาจากฐานบัวแบบชั้นเดียวเตี้ยๆก่อนที่จะค่อยๆเพิ่มความสูงขึ้นไปอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งกลายเป็นฐานซ้อนกันสองฐาน ทำให้รูปทรงกลมตามรูปแบบการบูรณะที่มีมาหลายยุคสมัย

ลวดลายปูนปั้น

ลายปูนปั้นที่พบในเวียงกุมกามตามที่ปรากฏตามหลักฐานในรายงานการขุดแต่งและบูรณะมักพบเป็นชิ้นส่วนขนาดเล็ก ซึ่งยากแก่การตรวจสอบภายหลังการขุดแต่ง ลายปูนปั้นเท่าที่พบมักประดับตามเจดีย์ทรงปราสาทมีเพียงส่วนน้อยที่พบประดับตามอาคารประเภทอื่น ลายปูนปั้นที่ยังคงหลงเหลือประดับตามโบราณสถานต่างๆในเวียงกุมกามเหลือเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น³¹ โดยบทความนี้ได้นำเสนอลวดลายปูนปั้นของวัดปู่เปี้ยในเวียงกุมกาม ซึ่งสามารถพบลวดลายปูนปั้นที่ประดับเจดีย์ลวดลายกระหนกในศิลปะล้านนาเริ่มปรากฏหลักฐานเกี่ยวข้องกับศิลปะจีนได้จากรูปแบบของลวดลายปูนปั้นและได้ขาดหายไปในช่วงระยะเวลาหนึ่งในราวพุทธศตวรรษที่ 19 จึงเริ่มได้รับอิทธิพลจากกระหนกในศิลปะพุกามที่เข้ามาทางล้านนา จากการศึกษาลวดลายปูนปั้นนี้

³¹ จีรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่ : สถาบันพัฒนาเมือง, 2546), 36.

ทำให้ทราบถึงที่มาและวิเคราะห์รูปแบบของลวดลายปูนปั้นของวัดปู่เปี้ยที่เป็นลวดลายพันธุ์
พฤกษาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจีนเข้ามาในเวียงกุมกามหลังจากนั้นก็ได้รับอิทธิพลพุทธทศวรรษ
เป็นรูปแบบของตนเอง

ภาพที่ 22 : ลวดลายปูนปั้นวัดปู่เปี้ย เวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 23 : จระนำขุ่มเจดีย์วัดปู่เปี้ย เวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่

จากนั้นก็มีการพัฒนาการของตนเองกระหนกที่ พบในเวียงกุมกามน่าจะเป็นกระหนกที่เกิดจากสายพัฒนาการของศิลปะล้านนา โดยรูปแบบที่พบเก่าแก่ที่สุดน่าจะเป็นกระหนกประกอบลายดอกไม้ในกรอบช่องกระจก หรือกระหนกปลายซุ้มจะนำเจดีย์กระหนกทั้งสองแห่งนี้เกิดจากการปั้นปูนเป็นวงโค้งติดกับพื้น จากนั้นช่างจะใช้ไม้กวาดรีดเนื้อปูนให้ยกสูงขึ้น ต่อมาใช้เครื่องมือบากร่องของหัวขมวดอย่างคร่าวๆ ซึ่งมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับกระหนกที่ประดับเจดีย์วิหารในวัดเจ็ดยอดเชียงใหม่ ซึ่งกำหนดอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 กระหนกที่ปลายกรอบซุ้มจะนำเจดีย์วัดป่าเบ็ญ มีเทคนิคที่พัฒนาต่อเนื่องลงมาแล้วคือการยกสูงของเนื้อปูนสูงขึ้นมากจนเนื้อปูนบางและเพรียวที่ปลายของกระหนก โดยช่างสามารถจับบิดให้มีความพริ้วมากขึ้นซึ่งการสับตัดพริ้วที่ปลายมากนั้นคล้ายกับว่าจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีน กระหนกแบบนี้เชื่อกันว่าน่าจะเป็นรูปแบบที่นิยมสร้างกันราวพุทธศตวรรษที่ 21 ลงมาแล้วเพราะโบราณสถานหลายแห่งประดับด้วยลายกระหนกแบบนี้ล้วนแล้วแต่มีระยะเวลาการสร้างราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21

ภาพที่ 24 : ลวดลายปูนปั้นวัดปู่เปี้ย เวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่

ลายกราบและประจำยามอก ลายกาบคือลายในทรงสามเหลี่ยมที่ระดับตามมุมเสากาบที่ระดับด้านบนของเหลี่ยมเสาปลายแหลมของกาบซึ่งเรียกว่ากาบบน หรือ บัวคอเสื้อ กาบที่ระดับโคนเสาปลายแหลมของกาบซึ่งขึ้นเรียกว่า กาบล่าง หรือบัวเชิงล่างและหากนำเอากาบมาประกบกันเป็นกรอบสี่เหลี่ยมคล้ายรูปประจำยาม ระดับอยู่กลางเสาระหว่างกาบบนและกาบล่างก็เรียกว่า ประจำยามอก หรือประจำยามรดอกในเรื่องตำแหน่งของการประดับลายดังกล่าวได้มีการเสนอว่าเป็นการได้รับอิทธิพลจากศิลปะพุกาม ลายกราบในศิลปะล้านนาพบหลักฐานตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาและมีการพัฒนาการต่อเนื่องเป็นลำดับสำหรับลายกาบที่เจดีย์วัดปู่เปี้ย นั้นมีลักษณะคล้ายกับลายกาบที่นิยมสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 21 ลักษณะลวดลายปูนปั้นนี้มีมาก่อนการสร้างเมืองเชียงใหม่ รูปแบบเจดีย์วัดปู่เปี้ยนั้นประกอบด้วยฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมรับฐานสี่เหลี่ยมในผังยกเก็จซ้อนลดหลั่นกันรับฐานบัวกลมูกแกวอกไก่ยกเก็จสูงซ้อนกันสองฐาน ส่วนกลางเป็นเรือนธาตุทรงสี่เหลี่ยมยกเก็จตามแนวของฐานบัวกลมูกแกวอกไก่ยกเก็จสูงซ้อนกันธาตุประดับด้วยลายกาบบนและลายกาบล่างกึ่งกลางของเรือนธาตุแต่ละด้านมีจรนำประดิษฐานพระพุทธรูปมีเศียรยกเก็จรับกรอบซุ้มจรนำ³² ส่วนยอดเหนือเรือนธาตุเป็นชั้นลดรูปฐานบัวรับมาลัยเถาและองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยมโดยที่ชั้นของมาลัยเถานั้นไม่ค่อยตรงตามระเบียบมากนัก ลักษณะรูปแบบเจดีย์ดังกล่าวเป็นรูปแบบที่ผ่านการพัฒนาการมายาวนาน ลักษณะของฐานบัวกลมูกแกวอกไก่ยกเก็จซ้อนกันสองชั้นนั้นมีวิวัฒนาการมาจากฐานบัวกลมูกแกวอกไก่ยกเก็จเดี่ยวก่อนที่จะค่อยๆเพิ่มความสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งกลายเป็นฐานซ้อนกันสองฐานและมีรูปแบบใกล้เคียงจากหลักฐานเอกสาร ระยะเวลาการสร้างที่มีวิวัฒนาการทางศิลปะได้แก่ เจดีย์วัดโลกโมฬีที่สร้างขึ้นในรัชกาลของพระเจ้าแก้วเมือ พ.ศ. 2071 ดังนั้นรูปแบบของเจดีย์วัดปู่เปี้ยเป็นเจดีย์แบบทรงปราสาทยอดและลวดลายคล้ายกับของวัดป็นสาทรที่มีรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบเรือนชั้นซ้อนผสมกับแบบหลังคาลาดคล้ายกับอาคารทรงปยาธาตุของพม่าเป็นสถาปัตยกรรมเฉพาะในล้านนาลวดลายปูนปั้นประดับเป็นลายพรรณพฤกษาหรือลายเครือล้านนาที่ตัวกรอบลายกาบบนกาบล่างเป็นเส้นหยักโค้งอย่างมาก³³ และรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทยอดนี้ได้รับอิทธิพลมาสมัยหรือยุคชยตอนปลายและระยะแรกของล้านนา แต่ช่วงเวลาดังกล่าวจะเป็นเจดีย์ปราสาทยอดหรือปราสาทห้า

³² จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, *ประวัติและศิลปศาสตร์กรรมเวียงกุมกาม*, (เชียงใหม่ : สถาบันพัฒนาเมือง, 2546), 57.

³³ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, *ศิลปะล้านนา*, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2556), 30.

ยอด โดยราวพุทธศตวรรษที่ 21 ในล้านนาได้มีเจดีย์รูปแบบปราสาทยอดที่วิวัฒนาการสืบเนื่องมาจากระยะแรกมีลักษณะเฉพาะ คือ ปราสาทยอดเดี่ยวสันนิษฐานว่าพระเจ้าติโลกราชทรงสร้างวัดเจดีย์หลวงขึ้นใหม่และโปรดให้ก่อเจดีย์เป็นระฆังยอดเดี่ยว ซึ่งในความหมายคือแต่เดิมเจดีย์ส่วนใหญ่มักนิยมเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดในสมัยพระองค์ทำยอดเดี่ยวโดยไม่มีเจดีย์ประดับมุมทั้งสี่ ซึ่งอาจส่งผลต่อเจดีย์ทรงปราสาทยอดวัดบันสาทร วัดโลกโมฬี วัดปู่เปี้ย ซึ่งอยู่ในช่วงสมัยเดียวกันที่ได้รับอิทธิพลและคลี่คลายรูปแบบของรูปทรงเจดีย์ปราสาทยอด

ภาพที่ 25 : วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 26 : วัดป็นสาทร จังหวัดเชียงใหม่

ลวดลายประดับลายปูนปั้นเป็นองค์ประกอบด้วยลายกาบขน กาบล่างและลายประจำยามรัดอก³⁴ ลักษณะของลวดลายเป็นลายเครือล้านนา ได้แก่ลายเครือเถาหรือลายพรรณพฤกษาที่พบในการประดับตัวเสาอาคารหรือเรือนธาตุของเจดีย์ทรงปราสาทลักษณะของลวดลาย ลายกาบขน กาบล่างอยู่กรอบสามเหลี่ยมขอบหลายหยักโค้งลายประจำยามรัดอก อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในดอกโบตั้นล้อมรอบด้วยใบไม้ซึ่งเป็นอิทธิพลของจีนซึ่งเป็นแบบพวกเครื่องถ้วยจีนที่พบทั่วไปในศิลปะล้านนาในพุทธศตวรรษที่ 21 และปรากฏในเจดีย์ทรงปราสาทในระยะแรกของล้านนานิยมลวดลายโปร่งในขณะก่อนหน้านั้นจะเป็นลายทึบ จากการศึกษาลวดลายปูนปั้นของเจดีย์วัดปู่เปี้ยซึ่งอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 โดยลวดลายประดับเจดีย์นั้นคล้ายกับลายประดับซุ้มประตูโขงของวัดพระธาตูลำปางหลวง และวัดเจ็ดยอด ซึ่งอยู่ในช่วงยุคสมัยเดียวกัน สันเกตจากลวดลายที่ประดับน่าจะมีความคล้ายคลึงกันกับทั้งสองที่ กรอบซุ้มจรรยาเป็นวงโค้งก็มี

³⁴ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เอกสารการบูรณะวัดพระธาตูลำปางหลวง, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร 2555), 12.

การประดับลวดลายปูนปั้นเป็นแบบลายพันธุ์พุกกษาที่สามารถพบได้ทั่วไปในศิลปะล้านนา โดยสันนิษฐานได้ว่าคงเป็นรูปแบบที่นิยมสร้างกันในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 แล้ว และตรงกันกับลักษณะลวดลายปูนปั้นที่ประดับซึ่งมีวิวัฒนาการของรูปแบบเป็นที่นิยมในช่วงระยะเวลาเดียวกัน แต่ปรากฏเป็นรูปแบบของประตูโขงในศิลปะแบบล้านนาในสมัยหลังรูปแบบ³⁵ รูปแบบลายปูนปั้นในเวียงกุมกามนี้ได้รับอิทธิพลจากศิลปะพุกกษา และ ศิลปะจีนที่เข้ามาเมื่ออิทธิพลในดินแดนล้านนา และส่งอิทธิพลไปยังอาณาจักรอยุธยาผ่านงานศิลปกรรม ลวดลายปูนปั้นของวัดปู่เปี้ยซึ่งยังคงเห็นลวดลายประดับกบบนกลางที่เป็นลายดอกโบตั๋นที่สลักลวดลายปูนปั้นสันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21

ภาพที่ 27 : ลวดลายซุ้มโขงประตู วัดพระธาตุลำปางหลวง

³⁵ เสนอ นิลเดช, ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา (เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะสถาปัตยกรรม) พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2539), 9.

ภาพที่ 28 : ลวดลายซุ้มประตูโขง วัดเจ็ดยอด

และอยู่ในช่วงเดียวกับ วัดบันสาทร วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดเจ็ดยอด หากสังเกต ลวดลายจะคล้ายๆกันซึ่งอาจจะมีการสร้างในช่วงยุคสมัยเดียวกันแต่ลวดลายปูนปั้นของวัดพระธาตุลำปางหลวงจะเห็นชัดเจนมากกว่าวัดปู่เปี้ยที่เวียงกุมกามมากกว่าเป็นรูปแบบที่อยู่ในช่วงเดียวกับวัดปู่เปี้ย จากการศึกษารูปแบบเจดีย์ ลวดลายปูนปั้นของวัดปู่เปี้ยเวียงกุมกามสันนิษฐานว่าสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 21 มีความเชื่อมโยงกับรูปแบบของเจดีย์วัดบันสาทรที่อยู่ในช่วงสมัยเดียวกัน โดยได้มีวิวัฒนาการการสร้างเจดีย์ปราสาทยอดมาจากวัดเจดีย์หลวงโดยการลดรูปแบบเจดีย์ประจำมุมเป็นเจดีย์ตรงกลางอันเดียวในสมัยพระเจ้าติโลกราชและถือว่าเป็นเจดีย์ปราสาทยอดช่วงแรกๆหลังจากนั้นก็มีการวิวัฒนาการของรูปแบบเจดีย์ปราสาทยอดจนถึงพุทธศตวรรษที่ 21 ที่มีรูปแบบวิวัฒนาการอย่างเห็นได้ชัดเจน เจดีย์วัดปู่เปี้ย วัดบันสาทร วัดโลเม็พี่เป็นรูปแบบเจดีย์ปราสาทยอด ส่วนลวดลายปูนปั้นนั้นจากการศึกษาทำให้ทราบว่าก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 นั้น ลวดลายพันธุ์พฤกษาที่ประดับตัวอาคาร เจดีย์ หรือซุ้มนั้นจะเป็นแบบที่บ่งยังไม่หลุดไปจากการศึกษาเอกสาร ลวดลายปูนปั้นซุ้มประตูวัดพระธาตุลำปางหลวง และวัดเจ็ดยอดมความ

คล้ายคลึงกันมากสันนิษฐานว่าสร้างในช่วงยุคสมัยเดียวกัน โดยได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะจีน
ส่งผ่านมายังเครื่องถ้วยแล้วนำลายมาทำเป็นปูนปั้นประดับและได้รับความนิยมมากในช่วงสมัย
นั้นโดยมีอิทธิพลพุทธทำให้คล้ายคลึงกับลายปูนปั้นของวัดป่าเบญจกิติที่มีการใช้ลายพันธุ์พฤกษาแบบ
เดียวกับซุ้มประตูวัดทั้งสอง ซึ่งอิทธิพลนี้ได้เข้ามาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 และได้รับความนิยม
เรื่อยมาจนส่งผ่านไปยังอยุธยา

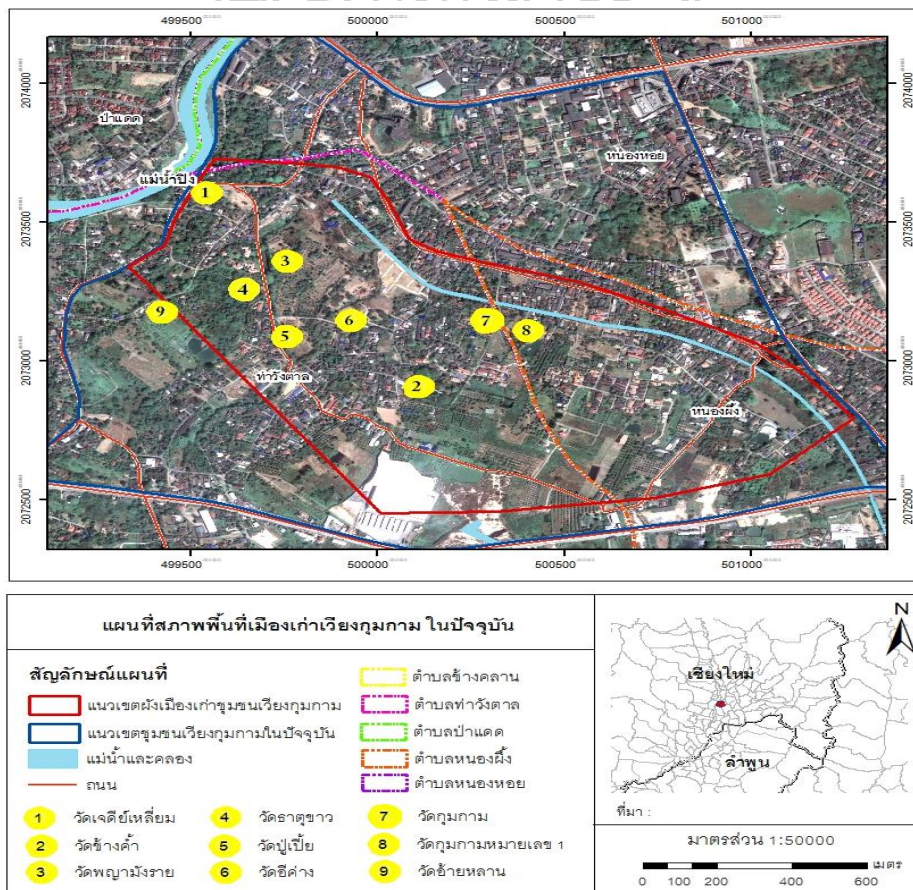

บทที่ 3

การจัดการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม

3.1 การจัดการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมในเวียงกุมกาม

การจัดการท่องเที่ยวของเวียงกุมกามในปัจจุบันนั้นมาจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมเวียงกุมกามนั้นมีประสิทธิภาพ ทางผู้วิจัยได้นำความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์เข้ามาบูรณาการพร้อมทั้งนำเสนอให้เวียงกุมกามเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจทั้งยังช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจในท้องถิ่นและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ เส้นทางท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกามนั้นมีความสำคัญมาก

ภาพที่ 29 : แผนที่สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบัน

ที่มา : ดัดแปลงจาก กรมแผนที่ทหาร

เนื่องจากเวียงกุมกามยังคงมีสภาพความเป็นเมืองโบราณและมีโบราณสถานหลายแห่ง ทั้งยังสมบูรณ์และถูกรักษา การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมนี้ยังต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ มรดกทางสถาปัตยกรรมและชุมชน เนื่องจากโบราณสถานในเวียงกุมกามนั้นบางแห่งก็อยู่ภายใน ชุมชนแต่เนื่องจากเวียงกุมกามนั้น เดิมทีได้รับเงินอุดหนุนงบประมาณในการท่องเที่ยวทำให้มีการ จัดทำ ระบบสาธารณูปโภคถนน เส้นทางจักรยาน ศูนย์ข้อมูล วิทยากรนำชมโบราณสถาน แต่นั้นยัง ไม่สามารถที่จะทำให้เวียงกุมกาม เป็นสถานท่องเที่ยวที่น่าสนใจได้ โดยสถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้วิจัย ได้จัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ยังเวียงกุมกามเพื่อให้ง่ายต่อการเดินทาง รวมทั้งได้สรุปสาระสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เวียงกุมกามนั้น เพื่อเป็นการสร้างสรรค์ ความรู้ความเข้าใจถึงข้อมูล และความสำคัญของแหล่งโบราณสถานและงานศิลปกรรมให้ผู้ ที่สนใจทั่วไปสามารถเยี่ยมชมและเข้าถึงงานศิลปกรรมของเวียงกุมกามได้

3.1.1 โบราณสถานภายในเวียงกุมกาม

ความสำคัญของแหล่งโบราณสถานภายในเวียงกุมกาม

โบราณสถานภายในเวียงกุมกามเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สามารถเห็นได้และศึกษา ข้อมูลทางโบราณคดี ความสำคัญของแหล่งโบราณสถานในเวียงกุมกามนี้มีความสำคัญมากทั้ง ทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเวียงกุมกามมีทั้งรูปแบบผังวัดที่เป็นแบบสมบูรณแบบและ ซากปรังหักพัง รวมทั้งที่มีการบูรณะใหม่ โดยได้มีการจัดอันดับตารางความสำคัญของข้อมูลวัด ต่างๆภายในเวียงกุมกาม ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1: ตารางแสดงความสำคัญทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม

ลำดับ	โบราณสถานเวียงกุมกาม	ค่าเฉลี่ย
1	วัดเจติยเหล็กม (กู่คำ)	★★★★★
2	วัดช้างค้ำกานโถม	★★★★★
3	วัดอู่ค่าง(วัดอู่ก้าง)	★★★★
4	วัดปู่เปี้ย	★★★★
5	วัดธาตุมหา	★★★
6	วัดกู่ป่าด้อม	★★★

วัดเจดีย์เหลี่ยม (กุ้คำ)

ความเป็นมาของวัดเจดีย์เหลี่ยมในตำนานเรียกว่า วัดกุ้คำ เชื่อกันว่าสร้างขึ้นในสมัย พญามังรายเพราะมีหลักฐานบันทึกไว้ในเอกสารทางประวัติศาสตร์หลายฉบับ³⁶ในชินกาลปกรณ ได้บันทึกว่า “ต่อจากได้ชัยชนะพระเจ้าญีบาแล้ว พระเจ้ามังรายได้สร้างนครกุมกามแล้วโปรดให้ สร้างเจดีย์กุ้คำขึ้นในนครนั้นเรียงรายไปด้วยพระพุทธรูป 60 องค์” จุดประสงค์ในการสร้างนี้ยัง ปรากฏในศิลาจารึกวัดศรีอุโมงค์คำ พ.ศ. 2066 ซึ่งกำหนดอายุสมัยพระเมืองแก้วระบุว่ากุ้คำเป็นที่ บรรจุพระธาตุของพระพุทธรูปเจ้าหรือพระอรหันต์ ความว่า”คำกุมกามไว้ธาตุดุ๊กข้างขวาไว้ธาตุมือ ขวา”

หลังจากเวียงกุมกามพินทุกลับเป็นเมืองอีกครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2451 เจดีย์ เหลี่ยมได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ โดยหลวงโยนการวิจิตร (มองปันโยอุบโยคิน)หรือพระยาตะก่า คหบดีชาวมอญสัญชาติพม่าที่ทำการค้าขายในเมืองเชียงใหม่ โดยหลวงโยนการวิจิตรได้ ปฏิสังขรณ์องค์พระเจดีย์เหลี่ยมด้วยการใส่ฉัตรใหญ่ ฉัตรเล็ก และได้เปลี่ยนแปลงงานประดับเจดีย์ ทั้งหมด เช่นลวดลายปูนปั้นประดับจระนำขุ้ม ลวดลายเจดีย์ประดับมุมพระพุทธรูปในขุ้มอีกทั้งยัง ได้เพิ่มจระนำขุ้มในส่วนฐานตอนล่างอีกด้านละ 1 ขุ้มทั้งสิ้นด้าน จึงทำให้พระพุทธรูปประจำขุ้มวัด เจดีย์เหลี่ยมเพิ่มจาก 60 องค์เป็น 64 องค์เท่ากับอายุของหลวงโยนการวิจิตรในขณะนั้น โบราณสถานที่สำคัญในวัดเจดีย์เหลี่ยม ได้แก่เจดีย์ประธานด้านหลังวิหารซึ่งหันหน้าสู่ทางทิศ ตะวันออกตามรูปแบบผังวัดในเวียงกุมกามที่ส่วนใหญ่จะหันหน้าไปทางทิศนี้ เจดีย์ประธานนี้มีมา ก่อนการสร้างเมืองเชียงใหม่ วัสดุที่ใช้ก่อสร้างประกอบด้วยแลงผสมอิฐเป็นศิลปะที่มีความคล้าย กับศิลปะที่เราเรียกว่าทวารวดีมีลักษณะเหลี่ยมเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่สร้างเป็นลักษณะขุ้มทรง ปราสาทที่ปรากฏพระพิมพ์ดินเผา นั้น ไม่ปรากฏว่าสร้างในสมัยนี้ แต่ปรากฏเป็นรูปแบบของประตู่ โขงในศิลปะแบบล้านนาในสมัยหลัง รูปแบบของเจดีย์ที่ว่าเป็นแบบเจดีย์เหลี่ยมซ้อนเป็นชั้นๆใน รูปทรงกรวยเหลี่ยมแต่ละชั้นจะมีขุ้มจระนำประดับ³⁷ เจดีย์เหลี่ยมหรือกุ้คำ วัดเจดีย์เหลี่ยม โดย รูปแบบศิลปะหริภุญชัย คือการทำเป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่มีเรือนธาตุอยู่ในผังสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่น

³⁶ สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, โบราณคดีสามทศวรรษที่เวียงกุมกาม, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2548), 10.

³⁷ เสนอ นิลเดช, ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา (เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะสถาปัตยกรรม), พิมพ์ ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ เมืองโบราณ, 2539), 26-27.

กันขึ้นไปเป็นชั้นๆแต่ละชั้นมีจะนำขุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปและอย่างไรก็ตามเจดีย์องค์นี้ได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จากการโดยการพอกปูนทับ บันลวดลายและพระพุทธรูปใหม่ มีการก่อคูกาเพิ่มและมีการประดิษฐานพระพุทธรูปที่ฐานทั้ง 4 ด้าน ดังนั้นลักษณะพระพุทธรูปลวดลายจึงเป็นแบบศิลปะพม่าสมัยหลังในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งพม่าอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษแล้ว ลวดลายจึงเป็นศิลปะพม่าที่ได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตก³⁸ โดยเปรียบกับเจดีย์ต่างๆของวัดพม่าในเขตภาคเหนือ

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์เหลี่ยมนี้มีความแตกต่างกับเจดีย์พม่าที่ได้พบเห็นเพียงแต่รูปแบบการตกแต่งประดับลวดลายนั้นยังมีแบบพม่าผสมอยู่ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์เหลี่ยมหรือเจดีย์กู่คำประกอบด้วย ฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสรับฐานปัทมลูกแก้วกลมยกเก็จกึ่งกลางเหนือฐานเขียงแต่ละด้านประดับด้วยจะนำมุมที่ก่อยื่นออกมาจากฐานปัทมลูกแก้วยกเก็จภายในจะนำประดิษฐานพระพุทธรูป³⁹ มุมเหนือฐานเขียงทุกมุมประดับสิงห์ส่วนแกนกลางของเจดีย์เป็นเรือนธาตุทรงแท่งสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน 5 ชั้นแต่ละด้านมีจะนำภายในประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนด้านละ 3 องค์รวมทั้งหมด 60 องค์ที่บริเวณมุมเหนือเรือนธาตุแต่ละชั้นประดับด้วยเจดีย์จำลองทุกมุมส่วนยอดมีลักษณะคล้ายกับบัวกลุ่มที่คาดทับด้วยรัดอกรูปลูกแก้วทำให้คล้ายกับบัวกลุ่มซ้อนกันสองชั้น ถัดไปเป็นปัทมบาท ปลี ฉัตรโลหะ โดยช่างชาวพม่ายังคงเอกลักษณ์เดิมแต่ผสมผสานศิลปะพม่าแบบอมรปุระ-มณฑลเจ จะนำขุ้มเจดีย์เหลี่ยมหรือเจดีย์กู่คำ นั้นเดิมที่มี 60 ขุ้มแต่ถูกเพิ่มเติม 4 ขุ้มที่บริเวณกึ่งกลางของฐานในแต่ละด้านภายในจะนำขุมนั้นประดิษฐานพระพุทธรูป จรนำด้านทิศตะวันตกประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาท ด้านทิศใต้ปางมารวิชัย ด้านทิศตะวันออกปางสมาธิ และด้านทิศเหนือพระพุทธรูปทรงเครื่อง โดยการบูรณะจะนำขุมนี้ได้มีการพอกปูนทับ บันลวดลายขุ้มใบอะแคนดัล ซึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตก ยอดด้านบนสุดประดับด้วยบุคคลโดยสืบมาจากขุ้มประเพณีไม่มีเศียรไม่มีการหยักวงโค้งหลายวงลักษณะที่สำคัญของขุ้มเป็นแบบอิทธิพลตะวันตกที่เข้ามาในพม่า และจะนำขุ้มจะมีการแบ่งเป็นชั้นแบบแรกเป็นจรนำขุ้มแบบใบอะแคนดัลในชั้นล่างมีลวดลายประดับใบไม้เป็นศิลปะแบบพม่าผสมผสานตะวันตกและในชั้นต่อไปจะประดับด้วยจรนำขุ้มแบบเครื่องพม่าในชั้น

³⁸ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะล้านนา, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2556), 24 -26.

³⁹ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่ : สถาบันพัฒนาเมือง, 2546), 50.

ต่อไปรูปแบบจะเป็นคล้ายนาคพັນกันสองตัวแล้วมีใบอะแคนทัลใบเดียวประดับคล้ายแครงพม่า⁴⁰ ซึ่งเป็น เมืองที่ได้รับอิทธิพลอังกฤษมากที่สุดน่าจะได้นำช่างมาจากเมืองนี้เข้ามาซ่อมแซมวัดเจดีย์เหลี่ยม จากการที่ได้ศึกษาข้อมูลวัดนี้เป็นวัดที่มีความสำคัญทางด้านข้อมูลทางประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลป์ที่ได้มีการบูรณรูปแบบที่หลากหลายรวมทั้งเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว

วัดช้างค้ำกานโถม

ความเป็นมาของวัดช้างค้ำกานโถมเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ใน พ.ศ. 2527 ประชาชนได้ขุดพบโบราณสถานและพระพิมพ์ดินเผาแบบต่างๆ บริเวณสนามหญ้าโรงเรียนวัดช้างค้ำปัจจุบันนี้ได้ออกนอไปแล้ว และกรมศิลปากรได้เข้าไปขุดแต่งทางโบราณคดีพบว่าโบราณสถานนั้นคือ วัดกานโถมเดิมซึ่งในปัจจุบันอยู่ในเขตวัดช้างค้ำและได้เรียกรวมกันว่า⁴¹ “วัดช้างค้ำกานโถม” โดยวัดนี้ถูกสร้างขึ้นโดยพญามังรายใน พ.ศ. 1833 ในครั้งนั้นพญามังรายโปรดให้สร้างเจดีย์กว้าง 6 วา สูง 4 วา มีจระนำขั้ว 2 ชั้น ชั้นล่างมีพระพุทธรูปประทับนั่ง 4 องค์

⁴⁰ เศษฐ์ ดิงสัญชลี, เจดีย์ในศิลปะพม่า-มอญ:พัฒนาการทางด้านรูปแบบตั้งแต่ศิลปะศรีเกษตรถึงศิลปะมณฑลเลย, (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2555), 366.

⁴¹ สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, โบราณคดีสามทศวรรษที่เวียงกุมกาม, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2548), 27.

ภาพที่ 30 : โบราณสถานวัดช้างค้ำกานโถม เวียงกุมกาม

ภาพที่ 31 : เจดีย์ภายในวัดช้างค้ำกานโถม เวียงกุมกาม

ลักษณะของเจดีย์วัดช้างค้ำประกอบด้วยฐานปัทมในผังสี่เหลี่ยมรับฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ ยกเกิดขึ้นที่มุมซ้อนลดหลั่นกัน 3 ฐานบริเวณมุมของฐานปัทมยกเกิดขึ้นแรกประดับด้วยสลูปลูกจำลอง มุมของฐานปัทมยกเกิดขึ้นที่สองประดับด้วยหม้อทรงกลมกึ่งกลางเป็นเรือนธาตุในผังสี่เหลี่ยมยกเกิดขึ้นยอดเหนือเรือนธาตุเป็นชั้นลดรูปฐานปัทมลูกแก้วกลมยกเกิดขึ้น รับฐานปัทมในผังแปดเหลี่ยมยกเกิดขึ้นที่ใกล้มุมทุกมุมถัดไปเป็นองค์ระฆังกลมต่อด้วยปลงไฉน ปัทมบาท ปลาย และฉัตร⁴² โดยรูปแบบเจดีย์นั้นไม่ได้เป็นแบบเจดีย์ในศิลปะล้านนา เจดีย์องค์นี้น่าจะถูกซ่อมโดยการก่อทับมาตั้งแต่สมัยพญามังรายและการซ่อมเจดีย์ครั้งสุดท้ายน่าจะเกิดขึ้นในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 หลังจากการซ่อมทำให้รูปแบบเจดีย์ประธานวัดช้างค้ำในปัจจุบันที่เป็นรูปแบบเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่าในรุ่นหลังคือราวพุทธศตวรรษที่ 24 ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีการบูรณะในช่วงเดียวกับวัดเจดีย์เหลี่ยมซึ่งเป็นเรื่องที่ยากมากในการสันนิษฐานถึงรูปแบบที่สร้างมาครั้งแรกว่า รูปแบบของเจดีย์องค์จริงนั้นเป็นแบบใด เพราะได้มีการซ่อมแซมและได้เปลี่ยนรูปแบบอย่างที่ไม่สามารถจะคาดเดาได้ถึงองค์ประกอบต่างๆได้และการสร้างช้างที่ยืนบริเวณกึ่งกลางของฐานปัทมยกเกิดสองชั้นนั้นไม่น่าที่จะสามารถเข้ากับรูปแบบของเจดีย์ได้ เนื่องจากเป็นศิลปะแบบพม่า

รูปแบบทางศิลปกรรมของวัดช้างค้ำมีเจดีย์ประธานแล้วยังปรากฏวิหารและมณฑปทำยวิหาร โดยวิหารนั้นเป็นวิหารโถงในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าสู่ทางทิศตะวันตกปรากฏให้เห็นเฉพาะส่วนฐาน จากการขุดแต่งพบร่องรอยการสร้างวิหารทับซ้อน 2 ครั้ง ลักษณะวิหารยกเกิดด้านหน้า 2 ตอนด้านหลัง 1 ตอนพื้นที่ยกเกิดด้านหลังไม่มีฐานชุกชีเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปแต่ได้ทำทางเชื่อมต่อกับมณฑปทำยวิหารแบบวิหารทรงปราสาท ภายในมณฑปทำยวิหารมีฐานปัทมก่ออิฐรูปแปดเหลี่ยมเหนือฐานปัทมน่าจะเป็นแท่งสี่เหลี่ยมสูงเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 4 ทิศ ส่วนยอดนั้นอาจเป็นทรงหลังคาลาดซ้อนลดกัน โดยยอดบนสุดเป็นรูปดอกบัวตูมคล้ายอาคารทำยวิหารขนาดเล็กในศิลปะพุกาม⁴³ ภายในอาคารมักก่อแท่งสี่เหลี่ยมสูงขึ้นรับน้ำหนักของส่วนหลังคา อาจเป็นยอดคิขรหรือเจดีย์ทรงระฆัง จากการศึกษาข้อมูลของวัดช้างค้ำนี้เป็นจุดที่น่าสนใจคือรูปแบบแผนผังโบราณที่น่าศึกษา

⁴² จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่ : สถาบันพัฒนาเมือง, 2546), 39.

⁴³ จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, รายงานการศึกษาประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในชุมชนโบราณเวียงกุมกาม อ.สารภี จ.เชียงใหม่, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545), 45.

วัดอีด่าง (วัดอีด่าง)

ความเป็นมาของ วัดอีด่าง หรือวัดอีด่างอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำปิงสายเก่า(ปิงห่าง)ไม่ปรากฏชื่อวัดอีด่างในเอกสารทางประวัติศาสตร์ใดๆคำว่าอีด่างหรืออีด่างเป็นภาษาถิ่นที่มีความหมายว่า ลิงหรือค่าง ซึ่งในอดีตเคยมีฝูงลิงหรือค่างอาศัยอยู่ในบริเวณซากวัดร้างแห่งนี้ ชาวบ้านจึงเรียกว่าวัดอีด่าง เดิมสภาพวัดอีด่างเต็มไปด้วยป่ารก้างในปี 2528-2529 กรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่งทางโบราณคดีทางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของวัดอีด่าง ในปี 2546 ได้พบโบราณสถานเพิ่มเติมเป็นอาคารรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวิหาร และแนวกำแพงแก้วทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวิหารและแนวกำแพงแก้วทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเจดีย์⁴⁴ โบราณสถานภายในวัดอีด่างนั้นประกอบด้วยกำแพงแก้ว เจดีย์ตั้งอยู่หลังวิหาร มีแท่นบูชารอบเจดีย์ 3 ด้านและอาคารรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า

ภาพที่ 32 : รูปภาพวัดอีด่าง(วัดอีด่าง) เชียงกุมกาม

⁴⁴ สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, โบราณคดีสามทศวรรษที่เวียงกุมกาม, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2548), 12.

รูปแบบศิลปกรรมของวัดอู่ก้าง โดยรูปทรงเจดีย์ประธานตั้งอยู่บนฐานประทักษิณที่เชื่อมต่อกันทำวิหารเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา ฐานตอนล่างเป็นฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสรองรับฐานแปดเหลี่ยมซ้อนกัน 3 ชั้น นั้นเป็นผลมาจากการบูรณะซึ่งประกอบด้วยฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมรองรับฐานแปดเหลี่ยม⁴⁵ ถัดขึ้นไปควรเป็นฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ซ้อนกันสองฐาน ส่วนกลางได้แก่ชุดของฐานเขียงในผังกลมซ้อนลดหลั่นกันสามชั้นรับมาลัยเถารูปฐานบัวลูกแก้วอกไก่ซ้อนกันสามฐานต่อกันด้วยทรงระฆัง บังลังก์ และยอดที่หักหายไปน่าจะมีการบูรณะหลายครั้ง แต่รูปแบบภายหลังการบูรณะนั้นมีข้อสังเกตว่า ชุดฐานเขียงแปดเหลี่ยมเหนือฐานเขียงสี่เหลี่ยม นั้นน่าจะเป็นงานซ่อมแซมครั้งใดครั้งหนึ่งที่ไม่น่าจะใช้เวลาเดียวกับการสร้างองค์เจดีย์ ทั้งนี้ เพราะเหนือฐานแปดเหลี่ยมนี้เป็นชุดฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ซ้อนกันสองฐานแต่หน้ากระดานและบัวคว่ำของฐานปัทมชั้นแรกถูกฐานแปดเหลี่ยมครอบทับไว้ ลักษณะของฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ยกเก็จซ้อนกันสองฐานนั้น ตามพัฒนาการแล้วก็คงสร้างขึ้นในระยะใกล้เคียงกับเจดีย์วัดปู่เปี้ย ตลอดจนการหนุนฐานเขียงในผังกลมเหนือฐานปัทมให้สูงขึ้นและชุดฐานบัวในผังกลมนั้นมีจังหวะการยัดท้องไม้ที่สูงขึ้นจึงมีผลทำให้องค์ระฆังมีขนาดเล็กเกือบจะเท่าองค์ระฆังของเจดีย์ทรงปราสาทจากวิวัฒนาการนี้น่าจะอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้น พุทธศตวรรษที่ 22

⁴⁵ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่ : สถาบันพัฒนาเมือง, 2546), 46.

วัดปู่เปี้ย

ความเป็นมาของวัดปู่เปี้ยนี้เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกตามลักษณะชายชราร่างเล็ก (ปู่เปี้ย หมายถึงปู่เตี้ย) ซึ่งอาศัยอยู่ภายในบริเวณวัดร้างแห่งนี้ ก่อนการบูรณะบริเวณวัดปู่เปี้ยเป็นสวຍ ลำไยเมื่อ พ.ศ. 2529 กรมศิลปากรได้ดำเนินการปฏิบัติการขุดแต่งทางโบราณคดี กลุ่มโบราณคดี ในวัดปู่เปี้ยประกอบด้วย เจดีย์ตั้งอยู่หลังวิหาร อุโบสถ สถูปแปดเหลี่ยมและแท่นบูชา⁴⁶

ภาพที่ 33 : รูปภาพวัดปู่เปี้ย เวียงกุมกาม

วิหารวัดปู่เปี้ยเป็นแบบวิหารโถงตั้งอยู่บนฐานเขียงยกพื้นสูงต่อกับฐานประทักษิณของเจดีย์เนื่องจากเป็นที่ลุ่มต่ำ โดยปัจจุบันวิหารวัดปู่เปี้ยคงเหลือเฉพาะ ส่วนฐานปัทมในผังรูป

⁴⁶ สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, โบราณคดีสามทศวรรษที่เวียงกุมกาม, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2548), 18.

สี่เหลี่ยมผืนผ้าห้องด้านหลังฐานชุกชีเต็มพื้นที่ห้อง ภายในวิหารมีเสาก่ออิฐ 6 คู่มิบันไดหลัก ด้านหน้า 1 แห่งและบันไดเล็กทำวิหาร 2 แห่งทั้งนี้บันไดห้องคูหาทำวิหารมีการเชื่อมต่อกับลานประทักษิณ ส่วนอุโบสถวัดปู่เปี้ยมีผังยกเก็จด้านหน้า 2 ช่วงและด้านหน้า 1 ช่วงซึ่งมีโครงสร้างหลังคาเช่นเดียวกับวิหารแต่โดยรอบอุโบสถมีกำแพงแก้วล้อมรอบ และเป็นกำแพงแก้วที่เจาะช่องรูปกากบาทด้วยเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีบันไดทางขึ้นด้านหน้า สำหรับเจดีย์ประธานนั้นตั้งอยู่บนฐานประทักษิณด้านหลังวิหารมีกำแพงแก้วล้อมรอบมุมฐานประทักษิณทางทิศตะวันออกเฉียงใต้มีบันไดทางขึ้น 1 แห่ง

รูปแบบเจดีย์เป็นทรงปราสาทยอดระฆัง⁴⁷ ประกอบด้วยฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมรับฐานสี่เหลี่ยมในผังยกเก็จซ้อนลดหลั่นกันกับฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ยกเก็จสูงซ้อนกันสองฐานส่วนกลางเป็นเรือนธาตุทรงสี่เหลี่ยมยกเก็จตามแนวของฐานปัทมด้านข้างที่มุมของเรือนธาตุประดับด้วยลายกาบบอนและก้างกลางกึ่งกลางของเรือนธาตุแต่ละด้านมีพระพุทธรูปประดิษฐานพระพุทธรูปมีเศวตเก็จรับกรอบพระพุทธรูปส่วนยอดเหนือเรือนธาตุเป็นชั้นลดรูปฐานปัทมรับมาลัยเถาและองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยมโดยที่ชั้นของมาลัยเถานั้นไม่ค่อยตรงตามระเบียบมากนัก ลักษณะของรูปแบบเจดีย์นี้ได้มีการพัฒนาการมายาวนานลักษณะของฐานปัทมซ้อนกันสองชั้นนั้นมีวิวัฒนาการมาจากฐานปัทมแบบชั้นเดียวแต่ยาก่อนที่จะค่อยเพิ่มความสูงขึ้นไปอย่างต่อเนื่องจนเป็นฐานซ้อนกันสองฐานสร้างในพุทธศตวรรษที่ 21 และตรงกับลักษณะของลวดลายปูนปั้นที่ประดับซึ่งเป็นรูปแบบที่มีวิวัฒนาการในช่วงเวลาเดียวกัน ลวดลายประดับลายปูนปั้นเป็นองค์ประกอบด้วยลายกาบบอน ก้างกลางและลายประจำยามรัดอกลักษณะของลวดลายเป็นลายเครือล้านนา ได้แก่ลายเครือเถาหรือลายพรรณพฤกษาที่พบในการประดับตัวเสาอาคารหรือเรือนธาตุของเจดีย์ทรงปราสาท ลักษณะของลวดลาย ลายกาบบอน ก้างกลางอยู่กรอบสามเหลี่ยมขอบหลายหยักโค้งลายประจำยามรัดอก อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในดอกโบตั้นล้อมรอบด้วยใบไม้ซึ่งเป็นอิทธิพลของจีนซึ่งเป็นแบบพวกเครื่องถ้วยจีนที่พบทั่วไปในศิลปะล้านนาในพุทธศตวรรษที่ 2

⁴⁷ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่ สถาบันพัฒนาเมือง, 2546), 33.

วัดธาตुขาว

ความเป็นมาของวัดธาตुขาวในปัจจุบันเป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกตามลักษณะขององค์เจดีย์ที่ฉาบด้วยปูนสีขาว กรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดแต่งศึกษาโบราณสถานวัดธาตुขาวเมื่อ พ.ศ.2528-2529 พบว่าประกอบด้วยวิหารตั้งอยู่หน้าเจดีย์ อุโบสถและมณฑป วิหารวัดธาตุขาวเป็นวิหารโถงหันหน้าทางทิศตะวันออกมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จด้านหน้าแผนผังแบบนี้คล้ายกับว่ามีการซ้อนลดของหลังด้านหน้าเพียงชุดเดียวและพื้นหลังคาอาจจะเป็นพื้นเดี่ยวแต่จากรูปแบบของวิหารที่มีผังพื้นแบบนี้ในสมัยหลังล้านนา⁴⁸

ภาพที่ 34 : รูปภาพวัดธาตุขาว เชียงกุมกาม

⁴⁸ สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, โบราณคดีสามทศวรรษที่เวียงกุมกาม, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ, กรมศิลปากร, 2548

ในส่วนของอุโบสถวัดธาตุมหาชัยโดยปกติแล้วจะมีขนาดเล็กกว่าวิหารตามแบบแผนทั่วไป เพราะเป็นเพียงที่ทำการสังฆกรรมสงฆ์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถคงมีลักษณะทั่วไป เช่นเดียวกับวิหารเพียงแต่มีใบเสมาเป็นเครื่องหมายบอกเขตเท่านั้น แผนผังของอุโบสถวัดธาตุมหาชัยนั้นมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีบันไดทางขึ้นด้านหน้า เนื่องจากพบหลักฐานไม่มากพอต่อการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรม เจดีย์ด้านหลังวิหารปัจจุบันยังคงเหลือเฉพาะส่วนฐานเขียงตอนล่างในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสรองรับฐานปัทมยกเก็จ 2 ตอนซึ่งภายหลังการสร้างมณฑปทางทิศใต้ในระยะที่ 2 แล้วควมมีกำแพงแก้วเชื่อมต่อกับด้านมณฑปล้อมรอบองค์เจดีย์ไปจรดวิหารด้านทิศตะวันตกจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถานของวัดธาตุมหาชัยน่าจะอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

วัดกุ้งป่าด้อม

ความเป็นมาของวัดกุ้งป่าด้อมนั้นไม่ปรากฏชื่อในเอกสารใดๆ โบราณสถานแห่งนี้ตั้งอยู่ในที่ดินของป่าด้อมชาวบ้านจึงเรียกตามกันมาว่า วัดกุ้งป่าด้อมหรือบ้างก็เรียกว่าวัดกุ้งป่าด้อม ในปี พ.ศ.2542-2543 กรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดแต่งและพบกลุ่มโบราณสถานกระจายตัวกันอย่างหนาแน่น ประกอบด้วยด้วยวิหารหันหน้าสู่ทางทิศตะวันออก เจดีย์ด้านหลังวิหาร แทนบุชาตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือของเจดีย์ด้านละ 1 แทน กำแพงแก้วแบบบัวหลังเจียด(บัวคว่ำ) และซุ้มประตูโขง⁴⁹

⁴⁹ สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, โบราณคดีสามทศวรรษที่เวียงกุมกาม, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ, กรมศิลปากร, 2548

ภาพที่ 35 : วัดกุ้งป่าด้อม เวียงกุมกาม

ภาพที่ 36 : วัดกุ้งป่าด้อม เวียงกุมกาม

สำหรับวิหารของวัดกุฎีด้อมนั้นเป็นวิหารโถงปัจจุบันคงเหลือเฉพาะส่วนฐานปัทมในผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จด้านหน้า 2 ตอนด้านหลัง 2 ตอนพื้นวิหารปูอิฐฉาบปูนขาวประกอบด้วยฐานเสาวิหาร 7 คู่มิบันไดด้านหน้าและบันไดขนาดเล็กทางด้านข้างทั้งสองข้างของห้องด้านหลังเฉพาะหัวบันไดด้านหน้าตกแต่งด้วยตัวหงา ในส่วนฐานของวิหารในเวียงกุมกามนั้นจะยกพื้นสูงขึ้นจากระดับพื้นดินเดิมลักษณะของฐานนั้นมีรายละเอียดของการตกแต่งที่ต่างกันเล็กน้อยส่วนวัดกุฎีด้อมจะเป็นฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ต่อกันด้วยบัวคว่ำ⁵⁰ ท้ายวิหารเป็นห้องสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปโดยสร้างฐานชุกชีเติมพื้นที่ห้อง ฐานชุกชีตกแต่งแบบฐานปัทมห้องไม้ลูกแก้วอกไก่คู่ระหว่างชั้นหน้ากระดานของส่วนฐานตอนล่างกับฐานปัทมตอนล่างคั่นด้วยชั้นลูกแก้ว ลักษณะของซุ้มเชิงวัดกุฎีด้อมไม่มีการยกเก็จของเสาและมีร่องรอยการฝังวงกบประตูไม้อิฐ ดังนั้นหากใช้ข้อสันนิษฐานของระยะเสาในการสร้างเจดีย์เป็นตัวกำหนดส่วนเจดีย์วัดกุฎีด้อมก่ออิฐฉาบปูนขาวปัจจุบันคงเหลือเฉพาะส่วนฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสรองรับชั้นหน้ากระดานยกเก็จ 2 ตอนกลุ่มโบราณสถานในวัดกุฎีด้อม จากการศึกษาเปรียบเทียบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นรูปแบบนิยมล้านนาระหว่างศตวรรษที่ 21-22

จากโบราณสถานดังกล่าวมาข้างต้นนี้สามารถนำมาสรุปอันดับที่มีความสำคัญในการสำรวจพื้นที่ภายในโบราณสถานเวียงกุมกาม เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้เข้ามาเยี่ยมชมวัดที่กล่าวมาข้างต้นมีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะ โดยการใช้หลักเกณฑ์ในการกำหนดคะแนนเพื่อลำดับความสำคัญรวมทั้งความสมบูรณ์ของโบราณสถาน และการเข้าถึงตัวโบราณสถาน การคมนาคม หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยหลักเกณฑ์นี้ได้เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะ เพื่อจะนำมาจัดทำข้อมูลในการท่องเที่ยวที่ง่ายต่อการเข้าถึง ซึ่งหากเน้นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญควรจะนำข้อมูลของเวียงกุมกามบรรจุลงไปในข้อมูลของการอบรมมัคคุเทศก์ด้วยและเพิ่มเส้นทางท่องเที่ยวของเวียงกุมกามเข้าไปในโปรแกรมนำเที่ยวเพื่อเน้นการท่องเที่ยวแบบเชิงโบราณสถานและชุมชนเพื่อตั้งศักยภาพที่สามารถอยู่ร่วมกันได้ ด้วยเหตุที่ว่าเวียงกุมกามนั้นมีการจัดการจากหลายภาคส่วน

⁵⁰ จีระศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่, (กรุงเทพฯ : วรณรัักษ์, 2541), 15.

3.1.2 รูปแบบการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม

จากการจัดการทางข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลป์เพื่อนำข้อมูลมาใช้วิเคราะห์ในการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวในเวียงกุมกามนั้นจะเป็นรูปแบบของการศึกษาข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลป์เพื่อเป็นการท่องเที่ยวตามแหล่งโบราณสถานที่อยู่ในชุมชน เนื่องจากโบราณสถานในเวียงกุมกามนั้นได้มีอยู่ในเขตชุมชนด้วย ซึ่งทำให้การจัดการท่องเที่ยวเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ที่จะเข้ามาเที่ยวชมหรือศึกษาข้อมูลภายในแหล่งโบราณสถานเวียงกุมกามเพื่อกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวต่อไป โดยความสำคัญของแหล่งโบราณสถานนั้นมีประวัติศาสตร์ยาวนานตั้งแต่ก่อนการสร้างเมืองเชียงใหม่ โดยการจัดการเส้นทางนี้โดยการศึกษาข้อมูลของเวียงกุมกามทางผู้วิจัยได้สังเกตว่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลปะของเวียงกุมกามนั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจมากแต่ไม่ได้นำมาใช้ในการนำชมมากนัก เนื่องจากจะเน้นข้อมูลทั่วไปในการนำชมจะเป็นประวัติศาสตร์ทั่วไป และแผนการจัดการท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นระบบ

โดยเส้นทางนำเที่ยวจะเริ่มที่ศูนย์ข้อมูลของเวียงกุมกาม และไปตามแนวถนนซึ่งเป็นการนำชมแบบเป็นจุดๆ ทางผู้วิจัยได้สังเกตการณ์พบว่าเส้นทางนำชมนั้นเริ่มต้นที่ศูนย์ข้อมูลก่อนเพื่อเป็นการให้ข้อมูลเบื้องต้นและหลังจากนั้นก็จะเป็นการนำชมโบราณสถานต่างๆ นั้นทำให้ต้องเริ่มต้นที่จุดๆ เดียวหากมีนักท่องเที่ยวมากอาจไม่สามารถรองรับได้ เนื่องจากเวียงกุมกามเป็นแหล่งโบราณสถานขนาดใหญ่ และมีข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่สำคัญและน่าสนใจอย่างยิ่ง

3.1.3 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในเวียงกุมกาม

เวียงกุมกามนั้นเป็นแหล่งโบราณสถานขนาดใหญ่ที่ครอบคลุมหลายพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้มีหลากหลายหน่วยงานราชการเข้ามาบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นมีแหล่งชุมชนปะปนกับแหล่งโบราณสถานทำให้ยากต่อการบริหารจัดการ เวียงกุมกามนั้นเป็นแหล่งโบราณสถานขนาดใหญ่ที่ควรส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ทั้งยังมีข้อได้เปรียบทางกายภาพแต่ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดีอาจจะดีในช่วงแรกแต่ขาดความต่อเนื่อง

ปัญหาที่ผู้วิจัยพบคือการจัดการที่ค่อยข้างหลากหลายรวมทั้งโบราณสถานบางแห่งอยู่ในเขตชุมชน การประชาสัมพันธ์ไม่ต่อเนื่องมีการเข้ามาศึกษาข้อมูลด้านโบราณคดียังไม่เอื้อให้นำไปใช้ประโยชน์ในเชิงท่องเที่ยวที่น่าเสียดายที่หลักสูตรมัคคุเทศก์ไม่ได้บรรจุข้อมูลของเวียงกุมกามเข้าไปในหลักสูตรเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต

3.2 สถานการณ์การท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกามในปัจจุบัน

การจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมเวียงกุมกามนั้นได้มีจุดเริ่มต้นจากการค้นพบเมืองโบราณเวียงกุมกามในช่วงเดือนมกราคม ปี พ.ศ.2527 โดยมีราชฎารในท้องถิ่นได้ขุดค้นพบพระพิมพ์ดินเผาแบบต่างๆ จำนวนมากบริเวณสนามหญ้าหน้าโรงเรียนวัดช้างค้ำซึ่งปัจจุบันโรงเรียนได้ถูกรื้อถอนแล้ว ต่อมาได้มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาบริหารจัดการพื้นที่ โดยมีหน่วยศิลปากรที่ 4 กรมศิลปากร ปัจจุบันคือสำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ เข้ามาดำเนินการศึกษารวบรวมพระพิมพ์โบราณวัตถุอื่นและค้นหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่เวียงกุมกาม จากนั้นได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุดพิเศษขึ้นประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐจากหน่วยงานต่างๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร (หน่วยศิลปากรที่ 4) ศึกษาธิการอำเภอสารภี เจ้าหน้าที่ตำรวจจากสถานีตำรวจภูธรอำเภอสารภี คณะสงฆ์และสมาชิกสภาจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาการขุดทำลายโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ ในพื้นที่เวียงกุมกาม และร่วมกำหนดแนวทางการดำเนินงาน โดยมีมอบหมายให้หน่วยศิลปากรที่ 4 (สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ หรือสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ในปัจจุบัน) จัดทำโครงการเร่งด่วนเพื่อของบประมาณจากกรมศิลปากร ในการดำเนินการขุดค้นศึกษาและขุดแต่งบูรณะ⁵¹

ในระยะแรกนั้นคณะบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการสำรวจและพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกาม คือ สมาชิกสภาจังหวัดเชียงใหม่ คณะอนุกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวสภาจังหวัดเชียงใหม่ และชาวบ้านตำบลท่าวังตาล แต่เป็นเพียงกระแสแนวความคิดเริ่มต้นที่ยัง

⁵¹ธีรวดี จำเดิม, “ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549), 54.

ไม่ได้รับการตอบสนองเพราะยังขาดงบประมาณในการดำเนินงาน หลังจากที่ได้รับการสนับสนุน และผลักดันจากหน่วยงานต่างๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2527 กรมศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่จึงได้รับงบประมาณจำนวนหนึ่งจึงเร่งดำเนินการสำรวจโบราณสถานในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม พร้อมทั้งดำเนินการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน หลังจากนั้นเรื่องราวของพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม จึงแพร่หลายออกไป แต่มีเพียงกลุ่มนักวิชาการ นักศึกษาและผู้สนใจโดยเฉพาะเท่านั้นที่รู้จักเวียงกุมกามในเวลาต่อมา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรโบราณสถานที่ถูกค้นพบบริเวณวัดช้างค้ำและภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม และได้ทรงตรัสรับสั่งให้คณะกรรมการวัดช้างค้ำเวียงกุมกาม ดำรงเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้ดำรงสืบทอดยั่งยืนต่อไป นับเป็นกระแสรับสั่งที่ทำให้คณะกรรมการวัดช้างค้ำและชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือในการบูรณะโบราณสถาน วัดร้างต่างๆ โดยเคร่งครัดและมีการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาวัดช้างค้ำเวียงกุมกาม โบราณสถานขึ้น โดยการจัดตั้งกลุ่มคนภายในชุมชนเพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์โบราณสถานเวียงกุมกามและมีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และได้มีการจัดทำแผนการพัฒนาวัดช้างค้ำในการสร้างพระวิหารใหม่ทดแทนของเดิมที่ชำรุดด้วยจิตรกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรมล้านนา ร่วมสมัย ซึ่งศิลปกรรมประติมากรรม จิตรกรรม เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และดำเนินการของงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดในการสร้างเส้นทางเชื่อมระหว่างโบราณสถานเวียงกุมกาม ให้มีสภาพการสัญจร-ไปมาสะดวกมากขึ้น ต่อมา มีการส่งเสริมการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูจังหวัดเชียงใหม่ โดยได้จัดสัมมนาเรื่องล้านนาศึกษาและนิทรรศการเรื่องชุมชนโบราณเวียงท่ากานและเวียงกุมกามขึ้น เพื่อเผยแพร่ความรู้ชุมชนโบราณให้แก่นักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไปให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น โดยความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ หน่วยงานศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ สถาบันศึกษาจากภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคเหนือ ผู้นำชุมชนท้องถิ่น นักวิชาการ และวัดต่างๆ ของชุมชนเมืองโบราณ ซึ่งจัดขึ้นในปี พ.ศ. 2528

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2529 เวียงกุมกามได้รับการส่งเสริมและพัฒนาภายใต้ “โครงการพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกาม”⁵² โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเร่งบูรณะพัฒนาแหล่งโบราณสถานไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและส่งเสริมให้เป็นจุดท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดเชียงใหม่ และได้รับการผลักดันจากคณะกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์และอนุรักษ์วัฒนธรรมล้านนา ให้มีการจัดงานเฉลิมฉลองวาระครบ 700 ปีของเวียงกุมกามขึ้น โดยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ได้แก่ กรมศิลปากร คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว สภาจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูจังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ ชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมล้านนา สภาตำบลท่าวังตาล ชมรมการท่องเที่ยวและโรงแรมจังหวัดเชียงใหม่ แม้ว่าพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามได้รับการพัฒนา แต่ในช่วงระยะเวลานั้นเวียงกุมกามไม่มีความคืบหน้าในการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร และนับตั้งแต่พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามถูกค้นพบยังไม่มีนักวิชาการท้องถิ่นและนักวิชาการทั่วไปให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามอย่างจริงจัง จนกระทั่งในปี พ.ศ.2529 ได้มีนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ อาจารย์สรวิศ อ่องสกุล ได้เล็งเห็นคุณค่าความสำคัญของพื้นที่จึงดำเนินการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม จากนั้นในปี พ.ศ.2532 หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ ได้รับเงินงบประมาณจากแหล่งเงินทุนของกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจพื้นทะเลแห่งประเทศไทย หรือ O.C.E.F. เพื่อนำมาใช้ในการขุดแต่งบูรณะเสริมความมั่นคงโบราณสถานเวียงกุมกามจำนวน 4 แห่ง คือ วัดหัวหนอง วัดคูไม้ซี้ก วัดพระเจ้าองค์ดำ-วัดพญามังราย และ วัดธาตุขาว⁵³ ในปี พ.ศ.2545 ที่ นายเกษม บุญหมื่น อดีตประธานองค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล และคนในชุมชนกลุ่มหนึ่งได้เล็งเห็นความสำคัญของโบราณสถานเวียงกุมกามจึงพยายามผลักดันและสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยมีโอกาสเข้าไปนำเสนอแนวคิดดังกล่าวกับ นางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ และเป็นช่วงจังหวะที่รัฐบาลไทย ได้ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง โดยมีนโยบายหลักในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว

⁵² ชีรวดี จำเดิม, “ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549), 58.

⁵³ รัตน์สุดา ทองเจิม, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม.” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553)48.

เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจเป็นสำคัญว่า การท่องเที่ยว คือ หนทางสำคัญของการนำรายได้กระแสเงินสดเข้าสู่ประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายในการส่งเสริมคุณภาพและมาตรฐานของการบริการ เพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการให้บริการให้เพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการให้บริการและการท่องเที่ยว และการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของภาคบริการและการท่องเที่ยว

จากนโยบายหลักที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลในยุคนั้น และภายใต้การสนับสนุนผลักดันจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดเชียงใหม่ จึงมีผลทำให้ในช่วงปี พ.ศ. 2545 สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากงบกระตุ้นเศรษฐกิจ จำนวน 39.5 ล้านบาทเพื่อดำเนินการภายใต้ “โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม” โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการด้วยกัน คือ 1) การอนุรักษ์พัฒนาด้านศิลปกรรมเวียงกุมกาม และ 2) การพัฒนาให้เวียงกุมกามกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แห่งใหม่ของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบเพื่อดำเนินการ คือ 1) สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ 2) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 3) อําเภอสารภี 4) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล 5) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองผึ้ง 6) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหอย 7) วัดกานโถม (วัดช้างค้ำ) และ 8) ชมรมรักเวียงกุมกาม โดยผ่านโครงการสร้างความเข้มแข็งและกระตุ้นเศรษฐกิจภายในชุมชนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ และพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมการท่องเที่ยวของเวียงกุมกามที่ยั่งยืน ดังนี้

1. การส่งเสริมพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการพัฒนานี้เพื่อให้ชุมชนเข้าใจถึงบทบาทตัวเอง พร้อมทั้งตระหนักและวางแผนโบราณสถานของชุมชน และเพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างความเข้มแข็งโดยการกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน โดยผ่านโครงการต่อไปนี้

- 1.1 โครงการอบรมปฏิบัติการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถาน
- 1.2 โครงการให้ความรู้ร้านค้าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว
- 1.3 โครงการอบรมความรู้การบริการจัดการร้านค้าชุมชน
- 1.4 โครงการอบรมส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

1.5 โครงการอบรมการถวายเป็นบุญกุศลในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ส่งเสริมโบราณสถานเวียงกุมกามแก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส

1.6 โครงการการส่งเสริมการประกอบอาชีพพื้นฐานบ้านรายย่อยเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจภายในชุมชน

2. การส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมภายในชุมชนเวียงกุมกาม โดยจะเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิม รวมถึงภูมิปัญญาในท้องถิ่น เช่น การจักสาน การถักข้าว เป็นต้น โดยมีโครงการต่อไปนี้

2.1 โครงการอนุรักษ์วิถีชีวิตและสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยมีการจัดทำบ้านและจำลองวิถีชีวิตของคนสมัยเวียงกุมกามในอดีต พร้อมทั้งสาธิตภูมิปัญญาพื้นบ้าน อาทิ เช่น การจักสาน การแกะสลัก หมอชาวบ้าน เป็นต้น

2.2 โครงการส่งเสริมการอนุรักษ์ซุ้มหม้อน้ำโบราณพื้นบ้าน

2.3 โครงการส่งเสริมการจัดตั้งวงดนตรีพื้นบ้าน

2.4 โครงการส่งเสริมการจัดกิจกรรมประเพณีตามฤดูกาล

2.5 โครงการส่งเสริมการแต่งกายพื้นเมือง

3. การขุดแต่งโบราณสถานภายในเวียงกุมกาม เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อขุดพบโบราณสถานแห่งใหม่ๆ และบูรณะโบราณสถานแห่งเดิม เพื่อให้เข้าใจประวัติความเป็นมาของเวียงกุมกามมากขึ้น โดยมีกิจกรรมดังต่อไปนี้ช่วยสนับสนุน

3.1 โครงการจัดทัวร์เวียงกุมกามให้แก่สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว

3.2 โครงการที่จัดจักรยานท่องเที่ยวเวียงกุมกาม

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานที่ไม่ได้อยู่ภายใต้โครงการแต่มีส่วนร่วมเพื่อระดมการพัฒนาเวียงกุมกาม เช่น สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง กรมศาสนาสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 1 ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 เชียงใหม่ กรมชลประทานจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันศึกษาระดับอาชีวศึกษาและเทคนิคจังหวัดเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จากงบประมาณที่ได้รับมาได้มีการพัฒนา พื้นฟู บูรณะโบราณสถาน ปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค เช่น ถนน ทางระบายน้ำ และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น รถราง รถม้า และจักรยาน การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์และศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม ร้านค้าขายอาหารและของที่ระลึก

รวมถึงการพัฒนาองค์ความรู้สู่ชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การอบรม
 มีคฤเทศก์ท้องถิ่น อบรมเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน อบรมความรู้ด้านการตลาดเพื่อการ
 บริหารจัดการร้านค้าชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามได้อยู่ภายใต้โครงการ
 Unseen in Thailand สัมผัสเมืองไทยในมุมมองที่ไม่เคยเห็น ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
 และได้ประชาสัมพันธ์ถึงเวียงกุมกามไว้ว่า

“เวียงกุมกาม นครโบราณใต้พิภพ

เมืองที่ถูกกลบฝังด้วยตะกอนจากน้ำท่วมครั้งใหญ่ในอดีต

วันเวลาผ่านไป กลืนหายเรื่องราวจากครั้งโบราณ

บ้านเมืองถูกสร้างขึ้นใหม่บนผืนดินนครอันเป็นตำนาน

ใครจะเชื่อว่า เมื่อวันเวลาแห่งการค้นพบมาถึง

อาณาจักรใต้ปฐพีผืนนี้ก็ถูกเผยถึงความรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ที่ได้จมอยู่ใต้พิภพมาแสนนาน”

ดังนั้น โครงการ Unseen in Thailand นับเป็นหนึ่งในโครงการที่มีบทบาท
 สำคัญที่ช่วยส่งเสริมและเผยแพร่ชื่อเสียงเวียงกุมกามให้เป็นที่รู้จักในระดับประเทศ ทั้ง
 นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ นอกจากนี้เวียงกุมกามยังอยู่ภายใต้ “โครงการนำร่อง
 เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและหมู่บ้านโอท็อปของจังหวัดเชียงใหม่ (Tourism Village)” โดยมี
 เส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกัน คือ บ้านถวาย-สันกำแพง-เวียงกุมกามด้วย

ภาพที่ 37 : รถรางนำชมสถานที่ท่องเที่ยวในเวียงกุมกาม

ภาพที่ 38 : อาคารศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์เวียงกุมกาม

ในการจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมเวียงกุมกามนั้นเริ่มเข้าสู่บริบทของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างจริงจัง มีกิจกรรมรูปแบบต่างๆ และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้บริการและรองรับนักท่องเที่ยว เช่น อาคารศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์ อาคารร้านค้า มัคคุเทศก์ท้องถิ่น บุคลากรด้านท่องเที่ยว รถราง รถม้า ที่จอดรถ บ้ายส้วกความหมาย ห้องน้ำ และกิจกรรมต่างๆ ภายในเวียงกุมกาม โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามมีลักษณะเป็นการนำเที่ยวเพื่อชมโบราณสถานโดยมีเส้นทางเดินรถผ่านโบราณสถานต่างๆ จำนวน 10 แห่ง ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเลือกใช้บริการการเดินทางด้วยยานพาหนะต่างๆ ที่ทางชุมชนได้จัดเตรียมไว้ได้ เช่น รถราง รถม้า จักรยานปั่นรอบเวียงกุมกาม หรือขับรถยนต์ส่วนตัวได้ด้วยตัวเอง นอกจากนี้ยังมีร้านค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน บ้านจำลองแบบล้านนา กาดหมั้วครัวฮอม ลานวัฒนธรรมและดนตรีพื้นบ้านให้บริการในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดราชการ ปัจจุบันกิจกรรมการท่องเที่ยว

ต่างๆ นั้นได้ดำเนินการโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักหลังจากที่หน่วยงานต่างๆ ได้บริหารจัดการไว้ในเบื้องต้นแล้ว

จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาในเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและสรุปลำดับความสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวพื้นเวียงกุมกามได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 : แสดงลำดับเหตุการณ์สำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม

พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ
พ.ศ.2527	<ul style="list-style-type: none"> ● ชุมชนชုตพบพระพิมพ์ดินเผาจำนวนมากบริเวณวัดช้างค้ำ ● จัดตั้งคณะกรรมการชุดพิเศษเพื่อเข้ามาดูแลโบราณสถานเวียงกุมกาม และต่อมาได้มอบหมายให้หน่วยศิลปากรที่ 4 เข้ามาดูแลแทน ● เวียงกุมกามได้แพร่หลายออกไปในกลุ่มนักวิชาการ นักศึกษาและผู้ที่สนใจเฉพาะ
พ.ศ.2528	<ul style="list-style-type: none"> ● สมเด็จพระเทพฯ ทรงเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรโบราณสถานบริเวณวัดช้างค้ำและเวียงกุมกาม ตรัสรับสั่งให้คณะกรรมการวัดช้างค้ำเวียงกุมกามดำรงเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้ดำรงสืบทอดยั่งยืนต่อไป ● จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาวัดช้างค้ำเวียงกุมกามโบราณสถาน
พ.ศ.2529	<ul style="list-style-type: none"> ● เกิดโครงการพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเร่งบูรณะพัฒนาโบราณสถานไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งท่องเที่ยว ● จัดตั้งคณะกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์และอนุรักษ์วัฒนธรรมล้านนา จัดงานเฉลิมฉลองวาระครบ 700 ปีเวียงกุมกาม ● นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเริ่มศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์เวียงกุมกามตั้งแต่ว่าปี พ.ศ. 2529 จนถึงปี พ.ศ. 2532 และได้เรียกร้องให้มีการอนุรักษ์

	เวียงกุมกามอย่างจริงจังแต่ไม่มีเสียงตอบรับ
พ.ศ.2532	<ul style="list-style-type: none"> ● ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจพื้นทะเลแห่งประเทศไทย หรือ O.C.E.F. เพื่อนำมาใช้ในการขุดแต่งบูรณะเสริมความมั่นคงโบราณสถานเวียงกุมกามจำนวน 4 แห่ง คือ วัดหัวหนอง วัดกุไม้ซึ้ง วัดพระเจ้าองค์ดำ-วัดพญามังราย และวัดธาตุนาง
พ.ศ.2543	<ul style="list-style-type: none"> ● คุณเกษม บุญหมื่น (อดีตประธานองค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล) และกลุ่มคนในชุมชนได้เสนอแนวความคิดในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขต 2 จังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ.2544	<ul style="list-style-type: none"> ● ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลในการมีนโยบายหลักในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ
พ.ศ.2545	<ul style="list-style-type: none"> ● เกิดโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกามภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ โดยให้สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่เป็นหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการ ● ได้รับงบประมาณในการบริหารจัดการจากงบกระตุ้นเศรษฐกิจ จำนวน 39.5 ล้านบาท เพื่อฟื้นฟู บูรณะและพัฒนาเวียงกุมกาม ● มีหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเวียงกุมกาม ● มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ● พัฒนาองค์ความรู้สู่ชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมด้านการท่องเที่ยว
พ.ศ.2546-	<ul style="list-style-type: none"> ● มีการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจังจากหน่วยงานของจังหวัดเชียงใหม่และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภายใต้โครงการ “เปิดประตูสู่เวียงกุมกาม นคร

พ.ศ.2547	<p>โบราณได้พิภพ” และมีการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมและพิธีกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปีและมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก</p> <ul style="list-style-type: none"> ● เวียงกุมกามได้อยู่ภายใต้โครงการ Unseen in Thailand สัมผัสเมืองไทยในมุมมองที่ไม่เคยเห็น และโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและหมู่บ้านโอท็อปของจังหวัดเชียงใหม่ (Tourism Village) โดยมีเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกัน คือ บ้านถวาย-สันกำแพง-เวียงกุมกาม
พ.ศ.2548 ถึง ปัจจุบัน	<ul style="list-style-type: none"> ● จำนวนนักท่องเที่ยวเริ่มลดลง ● เกิดปัญหาต่างๆ เนื่องขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ● หน่วยงานต่างๆ ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุน

(ที่มา: รายงานสรุปภาพรวมการดำเนินการโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่)

จากข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวของเวียงกุมกามในปัจจุบันนี้ เวียงกุมกามได้มีการจัดการตามแผนการท่องเที่ยวที่เคยมีมาตั้งแต่เริ่มการขุดค้นจนถึงปัจจุบันการจัดการทำตามแต่ขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องในการจัดการการท่องเที่ยวและหน่วยงานต่างๆ ยังขาดการพัฒนาในองค์ความรู้ที่สำคัญอย่างต่อเนื่องทางด้านศิลปกรรมในเวียงกุมกาม เพื่อให้ถึงเห็นถึงคุณค่าทางศิลปกรรมของเวียงกุมกาม เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อทำแผนการจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมโดยใช้ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะมาใช้เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตและเป็นองค์ความรู้ที่ยั่งยืนและสามารถนำมาบูรณาการความรู้เพื่อพัฒนาต่อไป

3.3 การวิเคราะห์การท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม

จากการศึกษาข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวในเวียงกุมกามนั้นที่ผ่านมาทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ทำการประชาสัมพันธ์และบรรจุไว้ในปฏิทินการท่องเที่ยวประจำปีและได้มีการจัดกิจกรรมหลายอย่างเพื่อเพิ่มศักยภาพและกระตุ้นการท่องเที่ยวในเวียงกุมกาม โดยที่

ผ่านมาได้มีการจัดการกิจกรรมมากมายแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ตั้งแต่มีการขุดค้นโบราณสถานในเวียงกุมกามในปี 2527 เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลทางการศึกษาโดยมีกรมศิลปากรที่ 4 เข้ามาดูแล ในปี 2528 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการการพัฒนาวัดช้างค้ำในช่วงแรกนั้นได้มีการขุดแต่งเวียงกุมกามนั้นยังพบพระพิมพ์ดินดิบจำนวนมาก แต่ได้เริ่มมีโครงการพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ จากช่วงเวลา 2527-2529 ทางกรมได้มีการผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และได้มีนักวิชาการเข้ามาศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ของเวียงกุมกาม อีกทั้งได้มีการเรียกร้องให้มีการอนุรักษ์เวียงกุมกามอย่างจริงจังแต่กลับไม่ได้การตอบรับที่ดีจากในส่วนงานที่เกี่ยวข้อง

ภาพที่ 39 : อาคารศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์เวียงกุมกาม

จากการวิจัยนั้นโดยผู้วิจัยสังเกตว่าช่วงแรกเวียงกุมกามไม่ประสบความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพเนื่องจากที่ดินในขณะนั้นบางส่วนก็อยู่ในเขตหมู่บ้านชุมชนทำให้ยากต่อการรื้อย้ายและโบราณสถานบางแห่งก็อยู่ในไร่ในสวน ทั้งยังไม่มีหน่วยงานที่เข้ามาจัดการอย่างจริงจังหากเปรียบเทียบกับโบราณสถานในสุโขทัย และอยุธยาที่มีการจัดการเบ็ดเสร็จโดยภาครัฐและได้รับการนำเสนอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งอาจจะเป็นข้อเสียของเวียงกุมกามที่ไม่สามารถตั้งศักยภาพออกมาได้ในช่วงแรกและส่งผลต่อมา โดยในปี 2532 ได้มีการขุดพบโบราณสถานในเขตพื้นที่เวียงกุมกามและในปี 2543 นายเกษม บุญหมื่น และกลุ่มคนในชุมชนได้เสนอแนวความคิดในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งเที่ยว และได้รับการอนุมัติ

งบประมาณในปี 2545 เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้ดำเนินการภายใต้โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการคือ การอนุรักษ์พัฒนาด้านศิลปกรรมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แห่งใหม่ จากช่วงนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทางการท่องเที่ยวในช่วงนี้ได้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อสอดคล้องกับการนำเสนอการท่องเที่ยวในเวียงกุมกามได้มีการสร้างพิพิธภัณฑ์เวียงกุมกามและศูนย์ข้อมูล โครงการจัดทัวร์เวียงกุมกาม โครงการขีจรรย์านท่องเที่ยวเวียงกุมกาม โดยเป็นกิจกรรมที่สนับสนุนการท่องเที่ยว ในปี 2547 ได้มีการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจังจากหน่วยงานในจังหวัดและพัฒนาการท่องเที่ยวและหมู่บ้านโอท็อปโดยมีเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกัน ทางผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องและข้อมูลเชิงประจักษ์พบว่าโครงการนี้ปัจจุบันได้มีปรับเปลี่ยนไปบ้างตามกาลเวลา การจัดทัวร์ในเวียงกุมกามนั้นเป็นแผนการนำเสนอการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มบริษัททัวร์ เพื่อให้นำเสนอเป็นโปรแกรมทัวร์และโครงการปั่นจักรยานตอนนี้มีบ้างแต่ไม่ได้ความนิยมเนื่องจากไม่มีทางจักรยาน จากการที่ได้รับงบประมาณมาในช่วงแรกมีการโปรโมท การทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อสอดคล้องกับการจัดการการท่องเที่ยวในเวียงกุมกามแต่แค่ช่วงแรกเหมือนไฟไหม้ฟางหลังจากนั้นในปี 2548 จนถึงปัจจุบัน ก็เสียหายไปไม่ได้รับการจัดการอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวก็ลดลงเนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุน

ตารางที่ 3 : การจัดการท่องเที่ยวภายในเวียงกุมกามโดยกลุ่มชุมชน

หน่วยงานภาคชุมชน	การรวมกลุ่ม	การดำเนินการ	ประเมินผล
1. วัดช้างค้ำ	มีการจัดตั้งสหกรณ์ภายในกลุ่มของวัดช้างค้ำ	การจัดตั้งกลุ่มรถรางรถม้าและสถานที่จัดกิจกรรมภายในวัดพื้นที่รับผิดชอบวัดช้างค้ำ	มีการประชุมหารือกันเพื่อประเมินผลตามวาระ
2. วัดเจดีย์เหลี่ยม	มีการจัดตั้งสหกรณ์ภายในกลุ่มของวัดเจดีย์เหลี่ยม	การจัดตั้งกลุ่มรถรางรถม้าและสถานที่จัดกิจกรรมภายในวัดพื้นที่รับผิดชอบวัดเจดีย์เหลี่ยม	มีการประชุมหารือกันเพื่อประเมินผลตามวาระ
3. กลุ่มและองค์กรชุมชน	มีการรวมกลุ่มชมรมผู้สูงอายุในเวียงกุมกาม ชมรมคนรักเวียงกุมกาม ชมรมมัดคุเทศก์ท้องถิ่น ชมรมรถรางรถม้า	การจัดตั้งกลุ่มองค์กรภายในเวียงกุมกามนี้เป็นการดำเนินกิจกรรมภายในเวียงกุมกามโดยพื้นที่ความรับผิดชอบนั้นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	มีการประชุมหารือกันเพื่อประเมินผลตามวาระ

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกามทำให้ทราบว่า ขาดการจัดการที่ต่อเนื่องนับจากการเริ่มต้นขุดค้นแล้วนำเสนอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ แต่เวียงกุมกามนั้นกลับเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่ได้กล่าวถึงมาก จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในเวียงกุมกามนั้นส่วนมากจะเป็นทางผ่านของนักท่องเที่ยวที่ผ่านไปและแวะมาเที่ยว กลุ่มนักเรียน และกลุ่มคณะต่างๆที่เข้ามาศึกษาประวัติศาสตร์ในเวียงกุมกาม นักท่องเที่ยวต่างชาติมีน้อยมาก ส่วนมากจะเป็นชาวจีนเนื่องจากเป็นทางผ่าน จากการที่ได้สอบถามจากมัดคุเทศก์ท้องถิ่นนั้นกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามานั้นจะมาไหว้พระแล้วเที่ยวชมโบราณสถานต่างๆโดยรถรางและรถม้าเพื่อเยี่ยมชมสถานที่

ภาพที่ 40 : รถม้านำชมโบราณสถานในเวียงกุมกาม

จากที่ได้มาศึกษาข้อมูลของเวียงกุมกามทางผู้วิจัยได้สังเกตว่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลปะของเวียงกุมกามนั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจมากแต่ไม่ได้นำมาใช้ในการนำชมมากนัก เนื่องจากจะเน้นข้อมูลทั่วไปในการนำชมจะเป็นประวัติศาสตร์ทั่วไป และแผนการจัดการท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นระบบโดยเส้นทางกา​​รนำเที่ยว​​นั้นจะเริ่มที่ศูนย์ข้อมูลของเวียงกุมกาม และไปตามแนวถนนซึ่งเป็นการนำชมแบบเป็นจุดๆ ทางผู้วิจัยได้สังเกตการณ์พบว่าเส้นทางนำชม​​นั้นเริ่มต้นที่ศูนย์ข้อมูลก่อนเพื่อเป็นการให้ข้อมูลเบื้องต้นและหลังจากนั้นก็จะเป็นการนำชมโบราณสถานต่างๆ นั้นทำให้ต้องเริ่มต้นที่จุดๆ เดียวหากมีนักท่องเที่ยวมากอาจไม่สามารถรองรับได้ เนื่องจากเวียงกุมกามเป็นแหล่งโบราณสถานขนาดใหญ่ และมีข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่สำคัญและน่าสนใจอย่างยิ่ง

3.4 การจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม

ทางผู้วิจัยได้ทำการหาข้อมูลแสดงความสำคัญของแหล่งโบราณสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจรวมถึงได้ลำดับความสำคัญจากหลักฐานทางศิลปกรรมของเวียงกุมกามที่สามารถเยี่ยมชมได้ ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และความสมบูรณ์ของตัวโบราณสถาน ทั้งยังความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อให้ง่ายต่อการจัดการทางการท่องเที่ยวของโบราณสถานเวียงกุมกามที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางกายภาพและด้านประวัติศาสตร์ศิลปะหลายสมัยของเวียงกุมกาม โดยการจำแนกกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมในเวียงกุมกามเพื่อให้เหมาะสมกับรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวในเวียงกุมกาม

เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดเส้นทางที่เหมาะสมกับกลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นรูปแบบในการจัดการต่อไป โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลการท่องเที่ยวของเวียงกุมกาม สามารถจำแนกกลุ่มของผู้เข้ามาใช้บริการได้ 3 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มนักเรียน นักศึกษา นักวิจัย
2. กลุ่มคณะดูงานจากต่างจังหวัด
3. กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ

โดยทั้ง 3 กลุ่มนี้ จะเข้ามาเยี่ยมชมแหล่งโบราณสถานต่างๆในเวียงกุมกาม โดยกลุ่มที่ 1 และ 2 จะเริ่มต้นที่ศูนย์ข้อมูลของเวียงกุมกามแล้วไปตามสถานที่ต่างๆโดยมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือ เจ้าหน้าที่นำชมโดยรถรางของศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม ส่วนกลุ่มที่ 3 นั้นจะเป็นนักท่องเที่ยวที่สัญจรมาเองหากเป็นนักท่องเที่ยวไทย และนักท่องเที่ยวต่างชาติจะมี

มัคคุเทศก์อาชีพพานำชมส่วนมากกลุ่มนี้จะเริ่มต้นที่วัดเจติยเหล็กและมักจะมาเป็นกลุ่มเล็ก และกลุ่มใหญ่โดยทางวัดมีรถม้า และ รถรางคอยบริการให้นักท่องเที่ยวเช่าเพื่อเยี่ยมชมโบราณสถาน โดยจะมีจุดเริ่มต้นที่ต่างกันเนื่องด้วยพื้นที่ของเวียงกุมกามนั้นมีทางเข้าได้หลายทาง ทางผู้วิจัยจึงได้จัดทำแผนการท่องเที่ยวในรูปแบบศิลปกรรมเพื่อที่จะเพิ่มศักยภาพทางการท่องเที่ยวให้กับเวียงกุมกามและได้แบ่งกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 จะเป็นกลุ่มนักเรียน นักศึกษา นักวิจัย และ กลุ่มคณะที่มาดูงานจากต่างจังหวัด เนื่องจากกลุ่มนี้จะมากันหมู่คณะขนาดใหญ่

กลุ่มที่ 2 จะเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติเนื่องจากกลุ่มนี้จะแบ่งเป็นกลุ่มย่อยและอาจมีกลุ่มใหญ่ โดยใช้ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเข้ามาช่วยในการนำชมและบรรยายเพิ่มเติมกับข้อมูลด้านประวัติศาสตร์

เนื่องจากผู้วิจัยได้เห็นถึงศักยภาพของเวียงกุมกามที่มีความหลากหลายทางโบราณสถาน และโบราณวัตถุ รวมทั้งมีกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในเวียงกุมกามจากการวิจัยนี้ได้มีการจัดค่าเฉลี่ยโบราณสถานเพื่อนำมาประกอบกับการจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวของเวียงกุมกาม จากการที่ได้สังเกตการณ์นี้ทางผู้วิจัยก็ได้กำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวในเวียงกุมกามให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่เวียงกุมกาม เป็น 2 กลุ่มเพื่อให้เข้ากลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาศึกษาและเยี่ยมชมภายในเวียงกุมกาม

กลุ่มที่ 1 นักเรียน นักศึกษา นักวิจัย และ กลุ่มคณะที่มาดูงานจากต่างจังหวัด

เนื่องจะกลุ่มนี้จะมาทั้งหมดคณะขนาดใหญ่เพื่อเข้ามาศึกษาข้อมูลด้านโบราณวัตถุ และโบราณสถานที่มีในเวียงกุมกาม โดยกลุ่มนี้อาจจะต้องมีวิทยากร หรือ มัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อนำชมสถานที่เพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้ที่มีในเวียงกุมกาม และข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะจะเป็นข้อมูลที่สำคัญมากเพื่อที่จะทำให้กลุ่มคนนี้เข้าใจคุณค่าของศิลปกรรมขงเวียงกุมกาม ดังนั้นการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะเน้นด้านเชิงวิชาการและสอดแทรกให้เห็นถึงคุณค่าทางศิลปกรรมที่มีอยู่ให้คงอยู่สืบต่อไปทางผู้วิจัยได้กำหนดเส้นทางและโปรแกรมนำชมไว้ดังนี้

เริ่มต้นจากศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์เวียงกุมกามเพื่อเรียนรู้ถึงโบราณวัตถุที่ขุดพบในเวียงกุมกามเพื่อให้ทราบถึงอารยธรรมและวิวัฒนาการการสร้างเวียงกุมกามก่อนการสร้างราชธานีเชียงใหม่ เวียงกุมกามยังเป็นเมืองท่าที่สำคัญหลังจากพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ และยังสามารถศึกษาโบราณวัตถุ ลวดลายปูนปั้นที่พบในเวียงกุมกามเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการเที่ยวชมโบราณสถาน หลังจากนั้นไปเยี่ยมชมวัดช้างค้ำ โดยรถรางเนื่องจากใกล้กับศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกามวัดช้างค้ำมีแหล่งโบราณสถานและแหล่งเรียนรู้ของเวียงกุมกามวัดนี้ถูกสร้างขึ้นโดยพญามังราย และยังขุดพบพระพิมพ์ดินดิบที่นี้ด้วย จากนั้นก็เยี่ยมชมโบราณสถาน วัดอิ๊ก้าง วัดปู่เปี้ย วัด

ธาดุชาว วัดกุฎีป่าด้อม กลุ่มโบราณสถานนี้จะเป็โบราณสถานที่น่าสนใจในการศึกษารูปแบบของผังวิหารและเจดีย์ที่เป็นรูปแบบศิลปะล้านนาทั้งยังมีลวดลายปูนปั้นที่น่าสนใจ หลังจากนั้นวัดสุดท้ายสำหรับโปรแกรมนี้ คือวัดเจดีย์เหลี่ยมซึ่งเชื่อกันว่าสร้าง ได้สมัยพญามังราย และได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาหลายยุคสมัยความสวยงามของเจดีย์เหลี่ยมและจระนำซุ้มศิลปะพม่าเป็นวัดที่สวยงามที่สุดในเวียงกุมกาม

กลุ่มที่ 2 นักท่องเที่ยวชาวไทย และ ชาวต่างชาติ

กลุ่มที่ 2 จะเป็นกลุ่มของนักท่องเที่ยวซึ่งอาจจะแวะเวียนมาซึ่งทางผู้วิจัยได้สังเกตการณ์ตามข้อมูลเชิงประจักษ์พบว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยจะมาเป็นกลุ่มเล็กครอบครัวไม่ใหญ่มากมาไหว้พระที่เวียงกุมกามโดยไม่ได้ใช้มัคคุเทศก์อาชีพ หรือ ต้องถิ่นแต่จะนิยมใช้บริการรถม้าเที่ยวชมรอบโบราณสถาน ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาตินั้นจะมากับมัคคุเทศก์อาชีพ ซึ่งน้อยมากที่เวียงกุมกามจะถูกรบรจอยู่ใโปรแกรมทัวร์ซึ่งน่าเสียดายมาก กลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาตินี้อาจจะเพิ่มจำนวนขึ้นถ้าหากเวียงกุมกามได้รับการสนับสนุนที่ดีซึ่งเวียงกุมกามนั้นสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้

จากที่ผู้วิจัยได้ทำการสอบถามมัคคุเทศก์อาชีพที่พานักท่องเที่ยวมานั้นส่วนใหญจะเป็นกลุ่มทัวร์จีนซึ่ง เป็นแบบปากต่อปากและทางบริษัททัวร์ได้มีการขายโปรแกรมทัวร์นี้ในวันที่มีเวลาว่าง หรืออาจจะรวมมาในโปรแกรมท่องเที่ยว ส่วนนักท่องเที่ยวยุโรป อเมริกา นั้น มักจะนิยมปั่นจักรยานมาท่องเที่ยวในเวียงกุมกามเอง ซึ่งจุดนี้ทางผู้วิจัยคิดว่าทางเวียงกุมกามควรทำแบบจำลองของวัดต่างๆ และข้อมูลที่เป็นภาษาต่างประเทศเพื่อเพิ่มความสะดวกให้นักท่องเที่ยว ซึ่งถ้าสามารถทำให้เป็นระบบการบริหารจัดการที่ดีเช่นอยุธยา สุโขทัย ก็อาจสามารถเก็บค่าเข้าชมเพื่อบริหารจัดการแหล่งโบราณสถานได้

สำหรับเส้นทางในการชมแหล่งโบราณสถานี่เวียงกุมกามในกลุ่มนี้สามารถนำยานพาหนะเข้ามาเที่ยวได้เองหรืออาจใช้บริการรถม้า และรถรางเพื่อนำชมโบราณสถานได้เนื่องจากกลุ่มนี้อาจจะไม่ เน้นข้อมูลมากหากเทียบกับกลุ่มแรกแล้วซึ่งกลุ่มนี้อาจจะเที่ยวเองหรือมากับมัคคุเทศก์อาชีพทำให้เที่ยว ชมได้ง่ายกว่า ทางผู้วิจัยได้จัดโปรแกรมแบบคร่าวๆ โดย

เริ่มที่วัดเจดีย์เหลี่ยมซึ่งเป็นวัดที่สำคัญและมี บริการรถราง และ รถม้าให้บริการหลังจากนั้นก็ สามารถเที่ยวชมกลุ่มโบราณสถานภายในเวียงกุมกาม เช่น วัดธาตุนาเวง วัดปู่เปี้ย วัดกู่ป่าด้อม วัดอีค่า ซึ่งเป็นกลุ่มโบราณสถานที่มีความสำคัญในเวียงกุมกามที่มีซากโบราณสถานและ ลวดลายปูนปั้นที่สวยงามและหลังจากนั้นมาที่วัดช้างค้ำเพื่อศึกษาข้อมูลของ เวียงกุมกามที่เป็น ส่วนสำคัญของเวียงกุมกาม แล้วกลับมาที่วัดเจดีย์เหลี่ยมเป็นการจบโปรแกรม โดยกลุ่มนี้เป็น การจัดโปรแกรมแบบคร่าวๆ เพราะเวียงกุมกามนั้นมีทางเข้าออกได้หลายทางแต่ทางผู้วิจัยได้ เล็งเห็นถึงความสอดคล้องกับการเยี่ยมชม

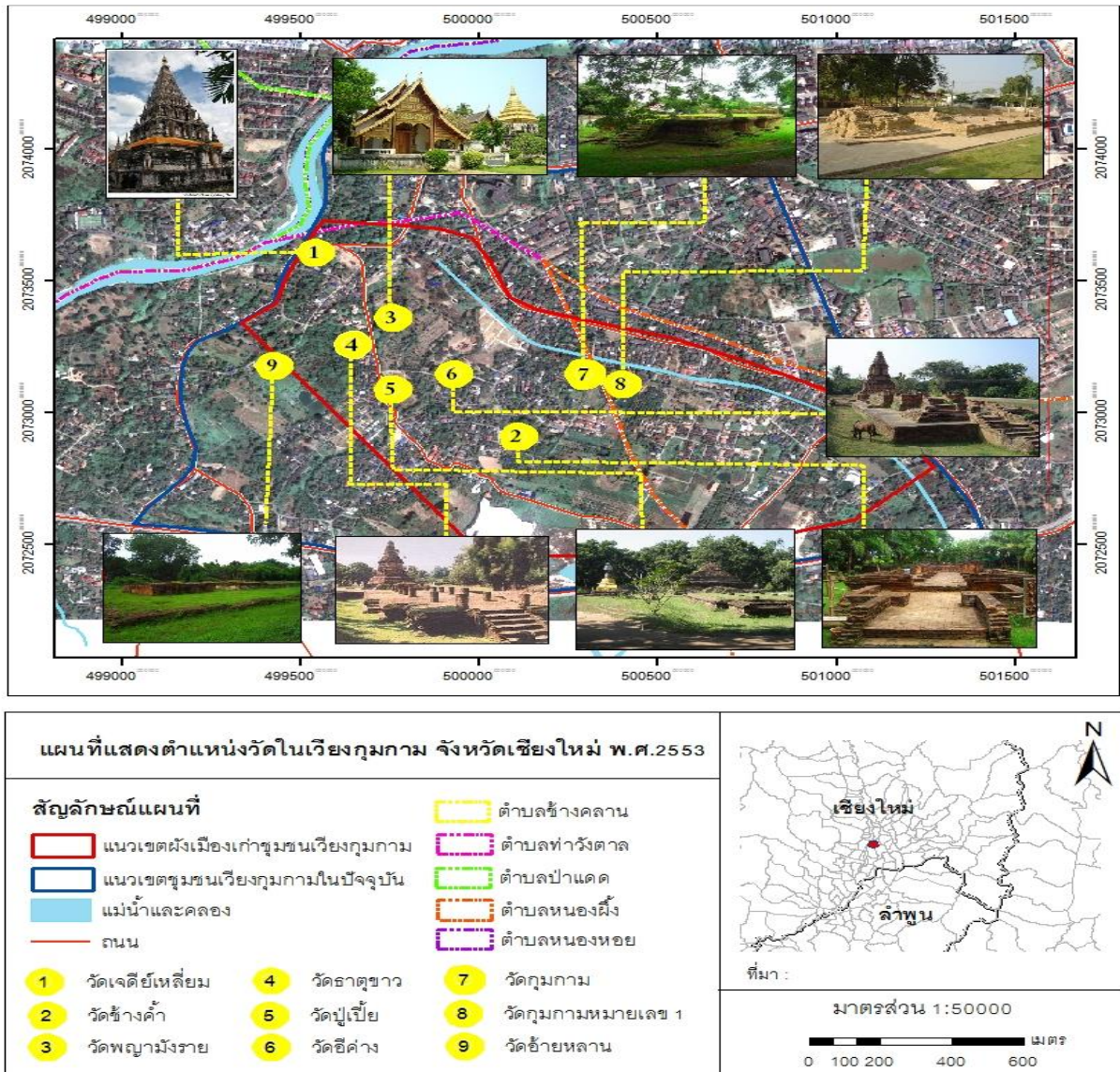
เส้นทางจักรยานควรจะมีการกำหนดเส้นทางให้ชัดเจนจากการที่ได้เข้าไป สังเกตการณ์นั้นมีกลุ่มนักท่องเที่ยวที่นิยมมาเช่าจักรยานแล้วปั่นเที่ยวชมเอง เนื่องจากเวียงกุม กามอยู่ในเขตชุมชนด้วยทั้งยังมีถนนที่เป็นทางสัญจรหลักควรจะมีการจัดทำเส้นทางนี้ให้ชัดเจน เนื่องจากเวียงกุมกามนั้นจะมีกิจกรรมปั่นจักรยานประจำปีอยู่แล้วอยากให้จัดทำตรงนี้อย่าง ชัดเจน อาจจะเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ชาวต่างชาติปั่นจักรยานมาเยี่ยมชมสถานที่ โบราณสถานแล้วอาจจะได้เห็นวิถีชีวิตคนในท้องที่ด้วย

จากการศึกษาข้อมูลการท่องเที่ยวนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาต่างๆว่าทำไมมี หลากหลายโครงการแล้วทำไมไม่ประสบความสำเร็จทางผู้วิจัยได้พบว่าการจัดกิจกรรมต่างๆไม่ สอดคล้องกับการบริหารจัดการทำให้โครงการไม่ได้รับความนิยมเนื่องจากไม่ต่อเนื่องซึ่งเป็นสิ่งที่ น่าเสียดายมา เนื่องจากเวียงกุมกามมีความพร้อมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เนื่องจากมีความพร้อมทั้งทางด้านกายภาพ และศิลปกรรม ความพร้อมทั้งทางด้าน ประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อนำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการพัฒนาการอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนและเป็นประโยชน์ต่อไปในอนาคต

3.5 สรุปผลการจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมเวียงกุมกาม

การกำหนดเส้นและจัดทำแผนการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆในเวียงกุมกามนี้ สามารถนำข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อสร้างความสอดคล้องนำมาทำแผนการจัดการการ ท่องเที่ยวหรือเส้นทางการท่องเที่ยวภายในเวียงกุมกามโดยในส่วนนี้ได้มีการนำข้อมูลที่เป็นแหล่งที่

ท่องเที่ยวในเวียงกุมกามและข้อมูลการท่องเที่ยวในปัจจุบันเพื่อหาผลสรุปในการจัดทำเส้นทาง การท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรม รวมทั้งจัดทำแผนการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาให้เป็น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่อไป จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลและแบ่งกลุ่ม นักท่องเที่ยวเพื่อให้สะดวกต่อการวางแผน

ภาพที่ 41 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในเวียงกุมกาม

ที่มา : ดัดแปลงจาก กรมแผนที่ทหาร

การจัดการการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมในเวียงกุมกามจะนำความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำชมโบราณสถานในเวียงกุมกามที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม และมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและการจัดทำแผนการท่องเที่ยวนี้จะทำเป็นเส้นทางการนำชมในพื้นที่ของเวียงกุมกาม โดยการกำหนดยุคสมัยของโบราณสถานโดยใช้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ เข้ามาเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ นั้นเป็นการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเป็นศาสตร์ที่รวมเอาเรื่องของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนเป็นการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมและการจัดการเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้เป็นเพราะสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม⁵⁴ เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้สนองวัตถุประสงค์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเพื่อให้เกิดผลตอบแทนตามวัตถุประสงค์นั้นๆ ได้ โดยสารนิพนธ์นี้จะเป็ข้อมูลพื้นฐานเพื่อให้เป็นแนวทางในการจัดการดังนี้

1. ดำเนินการจัดการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการในอนาคต เพราะเวียงกุมกามเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ สามารถบรรจุลงในตารางทัวร์ที่น่าสนใจในเชียงใหม่ได้อีกทั้งยังส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นสามารถรับรู้ถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ศิลปะที่มีความสำคัญต่อชุมชน

2. บรรจุข้อมูลของเวียงกุมกามเข้าไปในหลักสูตรการอบรมมัคคุเทศก์ทั่วไปเพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพของมัคคุเทศก์ในการนำชมและนำเสนอข้อมูลของเวียงกุมกาม เนื่องจากจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดใหญ่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญโดยส่วนมากก็จะมีนักท่องเที่ยวใช้เวลาอยู่ที่เชียงใหม่มากกว่า 2 วันในการเพิ่มศักยภาพนี้สามารถนำข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเข้ามาเชื่อมโยงได้

3. จากการที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่มีการดำเนินการในเวียงกุมกามนั้นมีการจัดกิจกรรมต่างๆ มากมายเพียงแต่ไม่มีการสานต่อทำให้ไม่มีการต่อเนื่องของโครงการต่างๆ และทำให้การท่องเที่ยวในเวียงกุมกามไม่ต่อเนื่อง

⁵⁴ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนันชฐิติ, การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), 34.

4. เวียงกุมกามได้มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์ขึ้นในเวียงกุมกามแต่ยังขาดผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในการให้ข้อมูลที่จำเป็น ซึ่งแตกต่างจากแหล่งโบราณสถานต่างๆที่มีผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้เพื่อเป็นการต่อยอดในการหาข้อมูลต่างๆจากผู้เชี่ยวชาญเพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการท่องเที่ยวศิลปกรรมในเวียงกุมกาม

5. ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในเวียงกุมกามนั้นมีประโยชน์สามารถนำไปใช้ในการค้นคว้าการทำวิจัยหรือเป็นข้อมูลทางด้านการท่องเที่ยวควรนำมาต่อยอดในการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นในเวียงกุมกาม

6. กำหนดเส้นทางท่องเที่ยวในเวียงกุมกามตามเส้นทางที่สามารถสัญจรได้เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถที่จะเข้าชมและเพลิดเพลินกับบรรยากาศในแหล่งโบราณสถานที่อยู่ร่วมกับชุมชน โดยงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ให้คำแนะนำต่างๆในแหล่งโบราณเพื่อสามารถที่จะจัดทำเป็นแผนการท่องเที่ยวในเวียงกุมกามได้

7. งานวิจัยนี้สามารถนำไปต่อยอดเพื่อจัดทำเป็นข้อมูลในการนำชมแหล่งโบราณสถานในเวียงกุมกามเพื่อให้สามารถถ่ายทอดการใช้เป็นข้อมูลในการนำชม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและไม่ถูกลืม

การจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมเป็นลักษณะของการท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับมรดกทางสถาปัตยกรรมและชุมชนเก่าเป็นอย่างมาก⁵⁵ แหล่งโบราณสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และชุมชนท้องถิ่นเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้พอกๆกับแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งธรรมชาติและสถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้นและเกี่ยวข้องกับหลายปัจจัย โดยการสร้างความสมดุลระหว่างปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมาก จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมนี้เป็นการนำ

55 ปิ่นขวัญ กาญจนันชฐิติ, การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), 34.

ข้อมูลมาบูรณาการเพื่อเอามาใช้ในการพัฒนาแหล่งโบราณสถานที่สำคัญเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อ
ชุมชนและคนในท้องถิ่น

บทที่ 4

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

4.1 สรุปแนวทางการวิจัยเพื่อนำมาพัฒนาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมเวียงกุมกาม

จากการที่ได้ศึกษางานวิจัยนี้จึงได้แนวทางเพื่อนำมาพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมในเวียงกุมกามซึ่งอาจจะมีความสำคัญและเป็นแบบแผนในการนำมาใช้งานได้จริงในอนาคตเนื่องจากงานวิจัยนี้ไม่ได้เพียงแค่ใช้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเพียงด้านเดียวแต่ใช้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเพื่อเป็นการบูรณาการในการจัดการด้านโบราณสถานกับการท่องเที่ยวซึ่งเป็นอุตสาหกรรมหลักนี้สามารถนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทย เป็นประเทศที่รวยทางด้านวัฒนธรรมที่สามารถเผยแพร่ต่อสายตาชาวโลกได้ และเวียงกุมกามนั้นมีศักยภาพที่จะนำเสนอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาได้

โดยงานวิจัยนี้ได้ศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อที่จะนำแนวทางมาพัฒนาให้เกิดแนวความคิดใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวภายในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นจังหวัดที่อุตสาหกรรมหลักคือการท่องเที่ยวและมีศิลปกรรมที่สวยงามมากมาย เวียงกุมกามนั้นมีชุดค้นข้อมูลต่างๆมากมายรวมทั้งข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะทางผู้วิจัยต้องการนำความรู้ด้านนี้เข้ามาพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของเวียงกุมกามให้พัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีระเบียบแบบแผนที่สามารถปฏิบัติได้จริงเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนี้ให้ยั่งยืนและสามารถที่จะอยู่คู่กับชุมชนได้ เพื่อสนองและให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเมืองที่มีผลต่อการอนุรักษ์โบราณสถานต่อไป

4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อจัดทำแผนในการจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมเวียงกุมกาม

ข้อเสนอแนะแผนการจัดการท่องเที่ยวในเวียงกุมกาม เพื่อใช้ในพัฒนาการท่องเที่ยวในเวียงกุมกาม โดยได้ข้อสรุปในการดำเนินการจัดการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการในอนาคต ทั้งจำเป็นต้องบรรจุข้อมูลของเวียงกุมกามเข้าไปในหลักสูตรการอบรมมัคคุเทศก์ทั่วไปเพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพของมัคคุเทศก์ในการนำชมและนำเสนอข้อมูลของเวียงกุมกาม จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่มีการดำเนินการในเวียงกุมกามนั้นมีการจัดกิจกรรมต่างๆมากมายเพียงแต่ไม่มีการสานต่อทำให้ไม่มีการต่อเนื่องของโครงการต่างๆและทำให้การท่องเที่ยวในเวียงกุมกามไม่ต่อเนื่อง เวียงกุมกามได้มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์ขึ้นในเวียงกุมกามแต่ยังขาดผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในการให้ข้อมูลที่ กำหนดเส้นทาง การท่องเที่ยวในเวียงกุมกามตามเส้นทางที่สามารถสัญจรได้เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถที่จะรับชมและเพลิดเพลินกับบรรยากาศในแหล่งโบราณสถานที่อยู่ร่วมกับชุมชน

4.3 ข้อเสนอการจัดการข้อมูลความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่สามารถนำมาพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

การศึกษาศิลปกรรมเวียงกุมกามนี้โดยใช้ฐานความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อเข้ามาช่วยเพิ่มข้อมูลที่สำคัญสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมเวียงกุมกามที่มีหลายช่วงยุคสมัยที่สามารถศึกษาได้จากรูปแบบที่เห็นเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยใช้การแบ่งช่วงยุคสมัยของศิลปะและโบราณสถานในเวียงกุมกามมาเป็นตัวช่วยในการสอดแทรกเนื้อหาที่สำคัญเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นแนวทางการปฏิบัติและสอดคล้องกับความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ

เพื่อที่จะนำข้อมูลความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะมาพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในเวียงกุมกามนั้นได้มีผู้วิจัยและจัดทำไว้เป็นจำนวนมากทางผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นเอกสารอ้างอิงเพื่อให้เป็นแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมในเวียงกุมกาม โดยงานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นงานวิจัยที่เป็นแนวทางเพื่อใช้ในการพัฒนาต่อไป

4.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

ข้อเสนอแนะประเด็นอื่นๆที่น่าสนใจและยังไม่ได้ศึกษาหรือสามารถพัฒนาต่อไปอีกในอนาคต จากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปผลการจัดการการท่องเที่ยวศิลปกรรมเวียงกุมกาม นอกจากจะได้ข้อสรุปผลการวิจัยแล้วยังมีประเด็นที่สำคัญที่ได้จากงานวิจัยครั้งนี้และสามารถเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไปได้

การศึกษารูปแบบแผนผังโบราณสถานเวียงกุมกาม เพื่อศึกษาข้อมูลรูปแบบของแผนผังโบราณสถานที่น่าสนใจแล้วนำไปใช้ในงานด้านโบราณคดีและยังสามารถเป็นแบบแผนศึกษาชุมชนโบราณใกล้เคียงเพื่อนำพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต

การศึกษาลวดลายปูนปั้นภายในโบราณสถานเวียงกุมกาม ในข้อมูลนี้ทางผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาทำให้เป็นหัวข้อที่น่าสนใจได้เนื่องจากเวียงกุมกามเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่สามารถทำการศึกษารหัสยุคสมัยต่างๆได้

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของของในชุมชนต่อการอนุรักษ์โบราณสถานในเขตพื้นที่เมืองเก่าเพื่อที่จะทราบถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์โบราณสถานภายในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต

รายการอ้างอิง

- . การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและจังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดงานเทศกาลเปิดประตูสู่เวียงกุมกามนครใต้พิภพเดือน
กุมภาพันธ์ถึงเมษายน (2546).
- THAILAND, ICOMOS. "โบราณสถานสถานแห่งชาติว่าด้วยสภาโบราณสถานระหว่างประเทศ." (2546).
- กาญจนาจริติ, ปิ่นรัชฎ์. การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 1 ed. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2552.
- เกียรติวีระศักดิ์, ทวีศักดิ์. "การศึกษาผังเมืองโบราณล้านนา:เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่."
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.
- จำเดิม, ธิรวดี. "ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่."
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.
- เชียงใหม่, สำนักศิลปากรที่ 8. โบราณคดีสามทศวรรษที่เวียงกุมกาม. พิมพ์ครั้งที่ 1 ed. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร,
2548.
- คำวิทย์กุล, สุรพล. ประวัติศาสตร์และโบราณคดีล้านนา(แผ่นดินล้านนา), . พิมพ์ครั้งที่1 ed. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ
, 2539.
- . แผ่นดินล้านนา(รวบรวมบทความทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม และวัฒนธรรมของล้านนา). พิมพ์
ครั้งที่ 2 ed. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2555.
- เดชวงศ์ญา, จิตรเดช. พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 1 ed. กรุงเทพฯ: วรณรักษ์, 2541.
- เดชวงศ์ญา, จิตรศักดิ์. ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม. พิมพ์ครั้งที่ 1 ed. เชียงใหม่: สถาบันพัฒนาเมือง,
2548.
- ติงส์ภูซลี, เชษฐ. เจดีย์ในศิลปะพม่า-มอญ:พัฒนาการทางด้านรูปแบบตั้งแต่ศิลปะศรีเกษตรถึงศิลปะมณฑลเลย.
พิมพ์ครั้งที่ 1 ed. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2555.
- ทองเจิม, รัตน์สุดา. "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทาง
ประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม." จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- นิลเดช, เสนอ. ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา (เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะสถาปัตยกรรม).
พิมพ์ครั้งที่ 2 ed. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2539.
- แน่นหนา, สหวัฒน์. เวียงกุมกามเมืองโบราณใต้ตะกอนทราย. เชียงใหม่: มปป, 2547.
- "รายงานสรุปภาพรวมการดำเนินการโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม อำเภอสารภี
จังหวัดเชียงใหม่."
- เล็กสุขุม, สันติ. ศิลปะภาคเหนือ:หริภุชชัย-ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 3 ed. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2555.
- สายพวงแก้ว, ณัฐพงษ์. "การจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน." จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2555.

สายสิงห์, ศักดิ์ชัย. รายงานการวิจัยวิจัยเวียงท่ากานพัฒนาการของเมืองโบราณจากหลักฐานโบราณคดีและศิลปกรรม.

พิมพ์ครั้งที่ 1 ed. เชียงใหม่: สำนักศิลปกรที่ 8, 2552.

———. ศิลปะล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 1 ed. กรุงเทพฯ: มติชน, 2556.

———. เอกสารการบูรณะวัดพระธาตุลำปางหลวง. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2555.

อ๋องสกุล, สวัสดิ์. ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน (*Ancient Communities in the Chiang Mai - Lamphun Basin*).

พิมพ์ครั้งที่ 2 ed. เชียงใหม่: โรงพิมพ์วิฑูรินทร์ไซส์จำกัด, 2543.

———. เวียงกุมกามการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณสถานในล้านนา. เชียงใหม่: โรงพิมพ์วิฑูรินทร์ไซส์จำกัด, 2546.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ณัฐพงษ์ สายพวงแก้ว
วัน เดือน ปี เกิด	08 มิถุนายน 2524
สถานที่เกิด	จังหวัดเชียงใหม่
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในปีการศึกษา 2546 ภายหลังได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ในปี การศึกษา 2557
ที่อยู่ปัจจุบัน	188/181 ถนนเชียงใหม่ลำพูน ตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียง ใหม่

